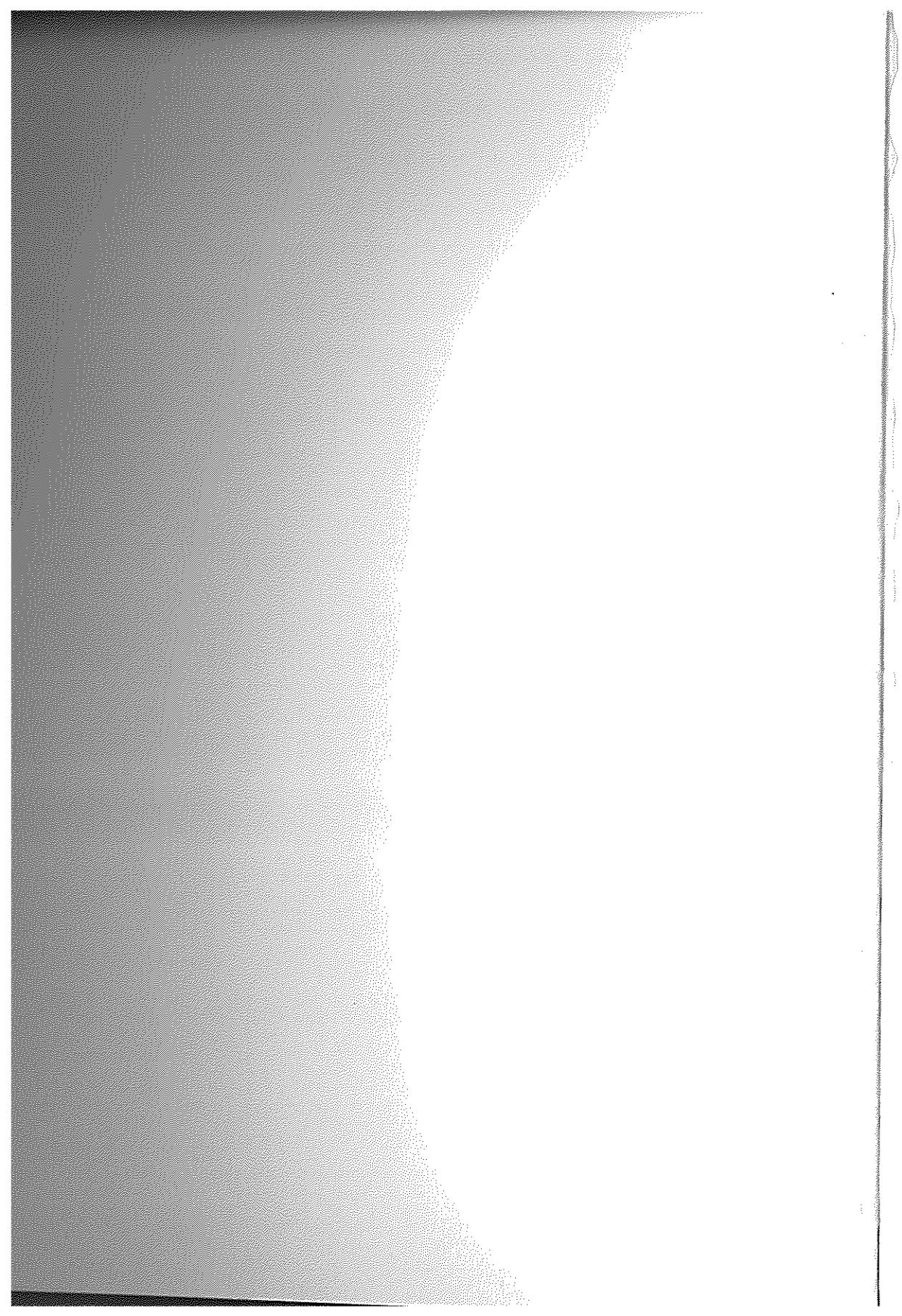

ay
MARK
aðour
MARK
aðour

LANDSSTÝRISMAÐURIN Í MENTAMÁLUM

M E N T A N S J Ó N A R M I Ð L I S T T O L

A V M A R K A Ð U R
M A R K N A Ð U R

M E N T A N   S J Ó N A R M I Ð   L I S T   T O L

A V M A R K A Ð U R
M A R K N A Ð U R

– álit til landsstýrismannin
í sambandi við ráðlegging av mentanarpolitikki
í framtíðini

Landsstýrismaðurin í mentamálum
1996

Avmarkaður marknaður

– álit til landsstýrismannin í sambandi við ráðlegging av
mentanarpolitíkki í framtíðini

Permumynd: Bárður Jákupsson

Umbrótting og prentumsiting: Hestprent

Prent: Estra

Innbinding: Helge Justinussen

Landsstýrismaðurin í mentamálum

Tórshavn, 1996

Í nevndini, sum varð sett í august 1995, sótu:

Bárður Jákupsson

Brita Mohr

Napoleon Nólsoy

Martin Næs

Jákup Thorsteinsson, formaður

ISBN 99918-3-019-7

Innihaldsyvirlit

1.	INNGANGUR	7
2.	HÖVUDSNIÐURSTØÐA	11
3.	TILMÆLI TIL LANDSSTÝRISMANNIN	15
4.	MENTANIN OG MÁLIÐ	22
4.1	Ein roynd at lýsa mentanina – <i>Eyðun Andreassen</i>	22
4.2	Litgeislandi passið inn í heimin – hugstroyggj um móðurmálið <i>Jonhard Mikkelsen</i>	39
5.	SKAPANDI LISTIN	66
5.1	Listafólkasamband Føroya	66
5.1.1	Ljósritagrunnurin	68
5.1.2	Fjølrit	69
5.2	Orðlist	70
5.2.1	Rithøvundafelag Føroya	72
5.2.2	Týðingar	74
5.2.3	Bókadeild Føroya Lærarafelags	76
5.2.4	Føroya Skúlabókagrunnur	79
5.2.5	Korini hjá rithøvendum	87
5.3	Leiklist	92
5.3.1	Felagsskapir og stovnar – endamál og virksemi	92
5.3.2	Leikpallur Føroya – fíggjarligir karmar og skipan	97
5.3.3	Millumtjóða samstarv	98
5.3.4	Føroysk leiklist og Norðurlandahúsið	100
5.3.5	Samskipan og samstarv millum felög og stovnar	101
5.3.6	Umstøðurnar at spæla sjónleik	102
5.3.7	Almennur mentanarpolitikkur og leiklist	103
5.4	Tónlist	108
5.4.1	Tónleikur, uppaling, trivnaður og úrslit	108
5.4.2	Tónlistamaðurin	112

5.4.3 Konsertfelagið. Stovnan og endamál	114
5.4.4 Kórvirksemið	118
5.4.5 Tónleikaútgáva	121
5.5 Myndlist	124
5.5.1 Felagið Føroysk Myndlistafólk (FFM)	124
5.5.2 Korini hjá listafólkum	128
5.6 Mentunargrunnur Føroya Løgtings	134
6. VARDVEITTA MENTANIN	138
6.1 Kvæði og dansur	138
6.1.1 Sláið ring	139
6.2 Handaliga mentanin	145
6.2.1 Hin føroyski báturin	145
6.2.2 Føroya Heimavirkisfølag	146
7. SØVNINI	148
7.1 Føroya Landsbókasavn	149
7.2 Fólkabókasøvnini	152
7.3 Føroya Landsskjaliasavn	160
7.4 Føroya Fornminnissavn	172
7.5 Føroya Náttúrugripasavn	175
7.6 Listasavn Føroya	177
8. LOFTMIÐLARNIR	183
8.1 Útvarp Føroya	183
8.2 Sjónvarp Føroya	188
9. GRUNNAR	193
9.1 Føroyskir grunnar	193
9.2 Nakrir norðurlendskir grunnar	199
Skjal 1:	203

1. INNGANGUR

Á sumri 1995 setti landsstýrismaðurin í mentamálum, Sámal Petur í Grund, nevnd at gera álit, sum kann vera grundarlag undir almenna mentanarpolitikkinum í framtíðini. Limir í nevndini voru:

Bárður Jákupsson, stjóri á Listasavni Føroya

Brita Mohr, sjónleikari

Napoleon Nólsoy, leiðari, Tórshavnar Kvøld- og Ungdómsskúli

Martin Næs, landsbókavørður

Jákup Thorsteinsson, stjóri á Mentamáladeildini, Føroya Landsstýri, (formaður)

Í skrivi sínum til nevndarlimirnar, 21. juni 1995, legði landsstýrismaðurin áherðslu á, at tær samrøður og tað brævaskifti, sum hann hevði havt við stovnar, felög og einstaklingar, sum virka í mentanarlívi okkara, bendu á, at tørvur er á einum meira miðvísum politikki, ið kann stuðla teimum, sum á ymiskan hátt fáast við bókmentir, myndlist, tónleik, sjónleik og aðrar tættir í føroyskum mentanarvirksemi.

Tann framburður, sum hefur verið á mentanarøkinum seinstu mongu árin, er at fegnast um. Tær búskaparligu góðu tíðirnar í 70- og 80-árunum eru komnar mentanarlívi okkara væl við. Keypiorka fólksins og viljin hjá tí almenna til at stuðla mentanini hava gjort sítt til, at mentanarlívið hefur blómað.

Men á mentanarliga økinum er vend komin í – til tað verra. Kreppan hefur rakt alt samfelagið meint, og tí eisini mentanarlívið. Hetta ger tørvin á einum miðvísum, langtíðarætlaðum mentanarpolitikki enn meira átroðkandi enn áður.

Fyrsti fundurin í nevndini varð hildin á skrivstovuni hjá landsstýrismanninum í august 1995, og út frá tí setningi, sum nevndin hevði fingið, varð kósín sett.

Seinni vórðu spurnarbløð send stovnum, felögum og einstaklingum. Tey flestu, sum hava fingið hesi spurnarbløð, hava

svarað aftur, og hetta hevur m.a. gjørt nevndina fóra fyri at lýsa tyðandi partar av mentanarlívinum í landinum.

Tíverri eru tó nøkur, ið ikki hava sent nevndini svar, og m.a. av hesi orsök er t.d. ein so tyðandi mentanarstovnur sum Norðurlandahúsið í Føroyum ikki beinleiðis lýstur í álitinum. Týdningur stovnsins kemur tó rættilega væl fram undir umrøðuni av ymiskum mentanarlígum virksemi fleiri ferðir í tekstinum. Ein annars góður spurningur í hesum álti hevði upplagt verið: hvussu hevði føroyskt mentanarlív sæð út, høvdu vit ikki havt Norðurlandahúsið at dúva uppá, meðan kreppan hesi seinastu árini leikaði sum harðast? Ella, var tað Norðurlandahúsið, sum ruraði føroyskar myndugleikar í svøvn – mentanarpolitiskt?

Onkur limur, sum upprunaliga var tilnevndur í nevndina, bar seg undan, eftir at nevndin var farin til verka, og eingin varð valdur ístaðin.

Eitt er, at alt nevndararbeiði hevur verið ólønt, men á fyrsta fundi í nevndini varð eisini upplýst, at ráðini vóru ikki til løntan skrivara. Samstundis varð álagt nevndini at hava arbeiðið liðugt á vári 1996.

Nevndin hevur verið sett saman av limum, sum í teirra dagliga virki hava havt úr at gera – bæði til arbeiðis og í teirra frítíð. –

M.a. orsakað av hesum viðurskiftum hevur nevndin avmarkað uppgávu sína. Vit kundu saktans hildið áfram – ið hvussu er í tvey ár aftrat, við løntum skrivara, – at skriva um føroyska mentan og mentanarlívið í Føroyum sum heild.

Sum lesarin veit, er hugtakið mentan ómetaliga víttfevnandi, tí sum hvalbingurin segði: Mentan er at fara út í oynna at fleyga lunda ella at reka. Hatta, sum tit fáast við norðuri í Havn, hatta hevur lítið við mentan at gera!

Vit geva hvalbinginum partvíst rætt; men í hesum álti hava hvørki verið umstøður ella tið – og valla var tað heldur ætlanin – at viðgera fólksins mentan so alment. Hetta eigur at verða gjørt av øðrum, á øðrum stað og undir øðrum umstøðum.

Onkrum kann tykjast lègið, at stovnar sum Skúlaverkið, Fróðskaparsetur Føroya og Føroya Læraraskúli ikki hava finguð

eitt pláss í einum so stórum riti um mentanarlig viðurskifti, sum hesum. Orsøkin er tann, at hesir stovnar ikki eru partar av myndugleikaøkinum hjá landsstýrismanninum í mentamálum, men hoyra til granskingar- og undirvísingarøkið, sum er umsitið av øðrum landsstýrismanni.

Hesin landsstýrismaður fyrireikar í løtuni setan av nevndt at gera álit í granskingar- og undirvísingarmálum, sum kann verða grundarlag undir framtíðar granskingar- og undirvísingsarpolitikki.

Teir ymisku kapitlarnir í álitinum eru ein samanhangandi eind, sum viðgera Listafólkasamband Føroya, Ljósritagrunnin, Fjølrit, orðlist, leiklist, tónlist, myndlist, Mentunargrunn Føroya Løgtings, kvaði og dans, Føroya Heimavirkisfelag, Føroya Landsbókasavn, fólkabókasøvnini, Føroya Landsskjelasavn, Føroya Fornminnissavn, Føroya Náttúrugripasavn, Listasavn Føroya, Útvarp Føroya og Sjónvarp Føroya.

Utan fyi hetta eru viðgjørdir grunnar o.a., sum stuðla mentanarligum tiltökum. Føroyskir grunnar eru skipaðir fyrir seg og norðurlendskir fyrir seg.

Nevndin hevir heitt á tveir menn um at skriva hvør sín kapittul um mentan sum fyribrigdi, sæð úr einum heldur hugbornum, frøðiligum sjónarhorni. Eftir áheitan hevir Eyðun Andreassen, dr. phil., Fróðskaparsetur Føroya, skrivað greinin „Ein roynd at lýsa mentanina“, og Jonhard Mikkelsen, lærugreinaráðgevi í føroyskum á Føroya Studentaskúla, hevir skrivað greinin „Litgeislandi passið inn í heimin – hugstroyggi um móðurmálið.“

Spurningurin um, hvussu tað almenna skal varðveita og menna mentanina og mentanarlívið, er politiskur, og tað eru politikararnir, ið einsamallir taka hesar avgerðir.

Niðurstøður, ráð, staðfestingar og tilmæli eru harafturímóti at finna í hesum álti, og tað er vón okkara at politikararnir eftir lesturin eru betur førir fyrir at taka skilagóðar avgerðir.

Niðurstøðan í álitinum er at skilja sum ein tilráðing til landsstýrismannin í mentamálum, har víst verður á liðir, sum ein heilskapaður mentanapolitikkur eigur at vera samansettur av. Nevndin setir ikki fram ítækiligt roknistykki, sum vísir, hvat

ein miðvísur, nútiðarhóskandi mentanarpolitikkur kostar í ílögum og rakstri; men nevndin ger vart við, at mentan kostar pening!

Hinvegin vísir nevndin eisini á, at figgjarligar ílögur í mentanarlígt virksemi loysa seg. Mentanin er okkara samleiki, og hon ber í orði og verki fram tey hægstu virði, sum grógvá fram millum manna. Skal samfelagið mennast á ein hátt, sum føroyingar kunnu vera nøgdir við, mega andaliga skaptu virðini liva saman við og vera partur av øllum øðrum virksemi, sum skal bera okkum inn í framtíðina sum eina mentaða tjóð – í einum landi við fjøltáttaðum tilboðum og möguleikum til tann einstaka.

Ynski nevndarinnar er, á henda hátt, at gera landsstýrismanninum greitt, at nakað *ítøkilitgt og munagott má gerast* – til tess at stuðla føroyskari mentan og bøta um kor teirra, ið virka innnan karmar hennara.

Nevndin takkar Sámali P. í Grund, landsstýrismanni, fyri at hava sett hetta tiltak í verk, og fyri hollan stuðul verður eisini veitt tøkk til Eyðun Andreassen, Bjarna Berg, Marjun Berg, Kristian Blak, Dorethe Bloch, Onnu Brimnes, Kára Bæk, Jóruna í Dali, Jóannes Dalsgaard, Regin Debess, Trónd Djurhuus, Regin Eikhólml, Ólav Hátún, Gunnar Hoydal, Erhard Jacobsen, Jógvan Jespersen, Heðin M. Klein, Hanus undir Leitinum, Bjørg Matras, Jonhard Mikkelsen, Martin Mouritsen, Guðrið Poulsen, Jóhan Hendrik W. Poulsen, Turið Sigurðardóttur, Niels Jákup Thomsen, Arna Thorsteinsson og Brand Øssursson.

Á jóansøku 1996

Bárður Jákupsson

Birita Mohr

Napoleon Nólsoy

Martin Næs

Jákup Thorsteinsson

2. HØVUÐSNIÐURSTØÐA

Í marknaðartíðum sum hesum, vit liva í í lötuni, er hugsandi at spryrja seg sjálvan: hava vit nóg stóran marknað? Eru vit marknaðarfær?

Ber tað til at búgva í einum samfelagi við so avmarkaðum marknaði sum í okkara – og fáast við list og mentan?

Tey flestu okkara halda jú, at tað ber til, ella at tað skal bera til, tí hava vit valt at tikið avbjóðingina upp og verið verandi – ikki bara borgarar, men summi eisini listafólk – í hesum samfelag.

Einastaðni í hesum álti stendur, at skal hetta bera til, so mugu vit: „samstarva tvörtur um mørk, øll við huga og gávum skulu kunna vera við, ein skúling av førleikanum mátti vera, at mentan og list máttu vera óheft av stjórni og øðrum valdi, og, ikki minst nýggjar royndir máttu fáa rúmar ræsur, tí hetta var hjartablöðið í allari skapan“.

Í 1996 hevur Sjónvarp Føroya 16.3 mió. kr. at arbeiða við. Sjónvarpsstjórin metir, at um stovnurin hevði 25 mió. kr. árliga at arbeiða við, so hevði boríð til at bjóða føroyingum „veruligt kvalitetssjónvarp“.

Sjónvarp Føroya er í dag tann stovnur í landinum, sum, umframt skúlan, hevur nógv mest vald og nógv ta störstu ávirkanina á einstaklingin í samfelagnum. Og við einari sjónvarpslög frá 1982 er Sjónvarp Føroya ein av yngstu stovnunum í landinum. Lógin verður í lötuni endurskoðað, og átti hetta at verið eitt upplagt høvi hjá politikarunum at gjørt støðuna upp:

- Skulu vit bara hava eitt sjónvarp av eiti?
- Vilja vit hava eitt kvalitetssjónvarp? sum sjónvarpsstjórin vil hava.

Tað eru ikki tey nógvu orðini,
heldur tann konstruktivi viljin,
sum ger munin til bata.

- Ella, skulu vit bara gera tað, sum vit hava ráð til, og síðan lata lóg verða lög?

Hetta verður ikki tikið fram her, tí at Sjónvarp Føroya er eitt serligt fyribrigdi, men tí at støða sjónvarpsins lýsir ómetaliga væl støðuna í Føroyum í dag – á mentanarliga økinum.

Her eru nögvir stórir spurningar at taka støðu til. Og spurningurin er, um okkara politikarar eru færir fyri at taka hesar støður. Her hevði ein greiður og væl orðaður mentanarpolitikkur kanska kunna verið teimum til hjálpar, tí hvat er eitt „kvalitetssjónvarp“, eitt „kvalitetslistasavn“, eitt „kvalitetsútvarp“ osfr.? – Tá ið hetta er staðfest, kunnu vit spryja teir báðar næstu spurningarnar: duga vit? og hava vit ráð?

– Hava vit ikki í alt ov stóran mun samtykt lögir á mentanarøkinum – utan at hava gjört okkum greitt, hvat hesar lögir fóru at kosta í krónum og oyrum?

Í hesum álti verða nögvir spurningar varpaðir fram. Teir bytta seg í høvuðsheitum sundur í tveir bólkar:

- 1) viðurskiftini hjá teimum, ið fáast við skapandi list, og
- 2) umstøðurnar hjá teimum, ið skulu verja mentanina og ta skaptu listina.

ad 1) Hjá teimum, ið fáast við skapandi list, eru tað fyrst og fremst tær figgjarligur umstøðurnar, sum eru til viðgerðar: stuðulsmøguleikar, upphavsrættindi, mvg, tollur, flutningskostnaður, útbúgving, skrivstovuvirksemi, umsiting o.a.

ad 2) Hjá teimum, ið skulu verja um mentanina og listina eru tað: figgjarspurningar, hølisspurningar og lögarspurningar, sum eru ovast í huga. Viðvíkjandi hølisspuringum kann nevnast, at stovnar sum: Landsskjalasavnið, Fornminnissavnið, Náttúrugripasavnið, Býarbókasavnið og Sjónvarpið hava í grundini ell stórar hølistrupulleikar at dragast við. Og viðvíkjandi tí figgjarliga er tað ein stór uppgáva hjá øllum hinum stovnunum eisini, at fáa tær einstøku lögirnar at passa saman við løgtingsins figgjarlög.

Føroya Landsstýri má hava eina mentanarumsiting sum virkar.

Føroya Landsstýri má hava ein málpolitikk, sum er grundarlagið undir feroyskum mentanarpolitikki.

Føroya Landsstýri má hava ein ferðaseðlapolitikk, sum stuðlar listafólkum o.ø. mentanararbeiðarum.

Føroya Landsstýri má bera so í bandi, at teir stovnar og tey sœvn, ið virka sum er, verða ríkin á forsvarligan hátt, og at góðskustøðið alla tíðina stendurmát.

Hvørki útvarp ella sjónvarp klára seg uttan hjálp frá listafólkum, stovnum og felögum. Samstundis sum bædi útvarp og sjónvarp siga seg vilja samstarva á ymiskum økjum, siga tey flestu felög og stovnar seg hava eitt hampuligt samstarv við almennu loftmiðlarnar, men tey kundu tó hugsað sær at fingið samstarvið styrkt, – og at stovnarnir báðir raðfestu mentanararbeiði hægri enn gjört verður.

Virksemið hjá Mentunargrunni Føroya Løgtings (MFL) má leggjast um og viðkast, og mælt verður til, at ein munandi störri upphædd verður sett árliga í henda grunn. Henda upphædd skal brúkast til stuðul innan: orðlist, leiklist, tónlist, myndlist og aðra list. Reglugerðin fyri MFL verður gjørd um, so at MFL fer at virka sum ein stovnur, hvørs høvuðsendamál er at stuðla feroyskum mentanarlívi og samskipa mentanarlig tiltøk. Mælt verður til at farið verður beinanvegin undir at broyta reglugerðina fyri MFL, og at játtanin til grunnin í 1998 er komin upp á kr. 15 mió., soleiðis at grunnurin fær virkað sambært tilmæli í hesum álti. Reglugerðin skal verða hártað soleiðis, at tann játtatda upphæddin verður býtt lutfalsliga javnt út á tær ymisku listagreinirnar.

Lesarin má straks á fyrstu síðum í hesum álti gera sær greitt, at **mentanarpolitikkur kostar pening**. Vilja vit reka ein mentanarpolitikk, vit ikki vilja skammast við, so kostar hann pening. Uttan um hetta kemst ikki.

Nógvir spurningar ganga aftur í hesum álti. Men sum ein reyður tráður ígjøgnum allan tekstin kemur fram, at mentanin er fólkioð, og at tað er ein politisk uppgáva at byggja karmar, sum eru hóskandi til ein nútíðar mentanarligan samleika.

Tað er tí ómetaliga umráðandi hjá føroyingum beint nú – á gáttini til ES-marknaðin – at fáa staðfest, hvønn týdning okkara

avmarkaði marknaður kann hava í mentanarligum høpi. Áganguðin uttanefstir er stórur, tilboðini mong, úrvalið stórt og lætt er tí at fáa hendur á góðskuvørum aðrastaðni. Skulu vit standa okkum í hesi kapping, mugu vit sjálv stuðla okkara eigna mentanarlívi – ikki bara við føgrum orðum, – men eisini við krónum og oyrum í hondina.

Skulu vit fóta okkum, mugu vit tora at vísa, at vit duga – og vísa, hvat vit duga. Vit mugu dúva upp á tað allarbesta.

– Ganga myndugleikarnir á odda og vísa, at teir hava fatað hetta, vísa teir álit. Og tá er nögv vunnið.

Ein almennur mentanapolitikkur má eisini umhugsa eina heildarætlan fyrir arbeiðsumstøðurnar og hølisviðurskiftini, sum almennu stovnarnir virka undir. Tey mangan truplu hølisviðurskiftini hjá stovnuhum í dag eru við til at dýrka raksturin, samstundis sum ov lítil orka er til at veita tær neyðugu tænasturnar.

3. TILMÆLI TIL LANDSSTÝRISMANNIN

Tað rit, sum her er lagt úr hondum, og sum ber heitið „Avmarkaður marknaður“, vírir, at mong tiltök mega fremjast, um vit av sonnum kunnu siga, at fóroyskir myndugleikar reka ein tíðarhóskandi og miðvísan mentanarpolitikk.

Langt er á mál, og leiðin fyri framman er drúgv og torfør at ganga; men tað er neyðugt at røkka málinum – og á tann hátt styrkja medvitið um, at mentanin umboðar ein tann mest tyðandi partin av virkseminum í samfelagnum.

Partar av einum virknum mentanarpolitikki, sum landsstýrismáðurin eigur at standa á odda fyri, eru at:

- fóroyesk upphavsraettindafólk fáa gjald á sama støði sum í hinum norðurlondum
- fóroysku rithøvundarnir fáa somu möguleikar at útinna sítt rithøvundavirki sum starvsbrøðurnir í hinum norðurlondum
- fóroyska málíð verður ein aðaltáttur í ríkna mentanarpolitikkimum – dentur verður eisini lagdur á at stuðla umsetingum av heimsbókmentum og orðabókagerð
- stuðla útgávuni av fóroyiskum bókum, undir hesum eisini barna- og ungdómsbókmentum
- játtanin til Mentunargrunn Føroya Løgtings verður hækkað til 15 millónir eftir 2 árum, so at grunnurin, umframt verandi virksemi sítt – kann skipa fyri ársstyrki til fóroyesk listafólk
- Mentunargrunnurin aftur fær möguleika fyri lániveitingum
- nevndin fyri Mentunargrunnin verður vald eftir fakligum kriterium

- Útvarpið og Sjónvarpið fáa fólk, sum burturav taka sær av – serliga føroyskum – bókmentum og øðrum mentamálum
- nevndu stovnar fáa ráð til at samsýna føroyskum rithøvundum fyri nýtslu av verkum teirra
- rithøvundasamsýningin til føroyskar rithøvundar fyri verk teirra á bókasøvnum verður hækkað
- áleggja Mentamálastýrinum hjá landsstyrmanninum, at játtanin á lögtingsfiggjarlógini: Sømdargávur fyri skaldskap og list verður dagförd
- upphavsraettindalógin verður sett í gildi sum skjótast
- hækka játtanina til Leikpall Føroya
- ein kjarni av yrkissjónleikarum verður løntur alt árið
- skipa fyri betri samstarvi millum leiklistina og almennu fjølmídlarnar útvarp og sjónvarp
- Sjónleikarhúsið í Tórshavn fær neyðugar ábøtur
- stuðla sjónleikinum á bygd
- virka fyri, at ávis peningaupphædd til filmslist verður sett á lögtingsfiggjarlóbina
- betra korini hjá einstaka yrkissjónleikaranum – eitt nú við at hesir verða B-skattgjaldarar
- alt listaligt og mentanarligt arbeidi sleppur undan MVG
- uppskot um leiklistalógið verður lagt fyri lögtingið
- samskipa undirvisingina í fó尔ka- og musikkskúla

- veita Kórsambandi Føroya stórri figgjarligan styrk
- stuðla nærri virksemi millum Kórsambandið og almennu fjølmiðlarnar útvarp og sjónvarp
- styrkja musikkskúlan figgjarliga
- stuðla musikklærarum til at virka í føroyska tónleikalívinum yvirhøvur – eisini uttan fyri undirvísingartið teirra
- menna leiðarar musikkskúlanna í verki
- stuðla royndarvirksemi, ið er framálítandi, og sum gevur undirvísingarverkinum, og harvið barninum, heildarfatan – eisini við atliti til samfelagið
- styrkja sambandið millum undirvísingar- og mentamál við atliti til arbeiðsøki og førleika útbúnu musikklæraranna
- kreativu lærugreinirnar í skúlaverkinum ikki verða spardar burtur
- seta á stovn grunn, sum konsertfyrireikarar kunnu sökja stuðul úr
- gera Mentamáladeildina í komandi bygnaðinum í føroysku miðfyrisingini arbeiðsføra, hvat fólkí og útgerð viðvikur
- skapa fortreytirnar fyri einum umhvørvi, sum listafólk kunnu trívast í
- virka fyri eini skattaskipan, sum hevur fyrilit fyri serligu inn-tøkuviðurskiftunum hjá listafólkí, eitt nú listamálarum og 'grafíkarum
- stuðla fremmandum listafólkí at koma til Føroya – t.d. við at stovna gestaateliér

- stuðla feroyskum framsýningum í útlondum
- nýta feroysk listafólk, tá bygningar og øki í landinum skulu umbyggjast/renoverast
- stuðla feroyskum listafólk í norðurlendskum samstarvi
- skipa fyri ferðaavsláttarskipan til listafólk
- stuðla virkismöguleikunum hjá LISA
- feroyskur dansur og kvøðing verður lært á grundstöði í fólkskúlanum
- stærri figgjarligur stuðul verður latin Sláið Ring
- kvæðini og feroyski dansurin fáa eina háborg í høvuðsstaðnum
- gera tað gjørligt hjá bókasøvnum landsins at virka sambært bókasavnsløggávuni
- endurskoða og dagføra lógina á bókasavnsókinum
- skipa fyri, at bókasavnsstjórin verður settur – og at „Bókasstovan“ verður sett á stovn
- Landsbókasavnið gerst ført fyri at virka sum feroyskt tjóð- og vísindabókasavn
- fáa skúlabókasavnsskipanina at virka nøktandi á øllum undirvísingarstigum
- gera fólkabókasøvnini før fyri at virka sum tíðarhóskandi stovnar – eitt nú við neyðugari telduútgerð
- virka fyri, at meira av peningi verður settur á lögtingsfiggiarlögina til bókasavnsvirksemi sum heild

- stuðla samstarvinum millum feroysk og útlendsk bókasøvn
- stuðla eftirútbúgving av og skeiðsluttøku hjá fólk, ið starvast á bókasøvnum
- skipa fyri, at Føroya Landsskjelasavn fær nýggj og tīðarhóskandi høli – og at tann peningur, sum er settur í grunn til hetta endamál, verður nýttur eftir ætlan
- økja rakstrarjáttan skjalasavnsins á lögtingsfiggjarlógin, so at stovnurin megnar at gera skyldur sínar – bæði hvat vísindaligum virksemi, savnsvirksemi, ráðgeving og tænastum viðvíkur
- skipa fyri samsvari millum lógarásettu uppgávur og figgjarligu játtan stovnsins
- betra möguleikar landsskjelasavnsins fyri lutøku í norðurlendskum og øðrum millumtjóða samstarvi
- styrkja samvinnuna millum skjalasavnið, bókasøvnini og Føroya Fornminnissavn
- skipa fyri skilagóðari javnvág ímillum játtanirnar til undirvísing, granskning og almennenntan
- betra hølisviðurskiftini hjá Náttúrugripasavninum – so eitt nú framsýningarmöguleikarnir verða betri
- geva Náttúrugripasavninum fíggjarligar möguleikar til at gera lógarásettu skyldur sínar
- gera Náttúrugripasavnið ført fyri at økja um umhvørvisliga og náttúrufrøðiliga kunnleikan hjá almenninginum – serliga ungdominum

- styrkja samskiftið millum Náttúrugripasavnið og aðrar gransk- ingar- og mentanarstovnar
- dagföra ætlanirnar um at nútíðargerar hølis- og framsýning- arviðurskiftini hjá Fornminnissavninum – endurskoða og taka upp aftur ætlanirnar um bygging av tjóðsavni, sum kann innihalda framsýningar hjá bæði Náttúrugripasavnið og Forn- minnissavninum
- stuðla framsýningarsamstarvinum millum Føroya Fornminnis- savn, Føroya Náttúrugripasavn og Listasavn Føroya
- virka fyri samstarvi um framleiðslu av smærri serframsýn- ingum, ið kunnu sendast bygd av bygd um landið
- virka fyri at játtanin hjá Fornminnissavninum verður økt á lögtingsfiggjarlögini
- dagföra lógin og reglugerðir fyri Fornminnissavnið
- skipa fyri nýggjari, tíðarhóskandi útvarps- og sjónvarpsløggávu
- virka fyri at peningur til rakstur av útvarpi og sjónvarpi verður settur á lögtingsfiggjarlögina
- styrkja möguleikar útvarpsins og sjónvarpsins í millumtíða samstarvi
- betra möguleikarnar hjá útvarpinum og sjónvarpinum til at samsýna rithøvendum og øðrum listafólki fyri nýtslu av verkum teirra
- styrkja samvinnuna millum útvarp, sjónvarp og aðrar partar av mentanarlívinum – eitt nú undirvísingarverkið, tónleikaøkið, sjónleikin og Fróðskaparsetrið
- seta heimavirkisráðgeva, ið kann geva fólk, sum fáast við

heimavirki, ráð og vegleiðing, samskipa framleiðslu og sølu, menna vørurnar og finna fram nýggjar möguleikar.

Tað er øllum greitt, at hetta ikki eru mál, sum kunnu verða rokkin eftir einum ári; men tað er neyðugt at hava eitt mentanarligt stavnhald, sum peikar tann rætta vegin – samstundis sum mentanarpolitikkurin í verki sýnir, at landsmyndugleikarnir halda beina kós.

Á øðrum stað í hesum rití er sligið fast, at mentanarpolitikkur kostar pening, og at hetta er so, kemst ikki uttan um.

Men, tað er eisini neyðugt at gera sær heilt greitt, at virkin mentafólk hava rætt, tá tey ferð eftir ferð hava sagt, at mentanarligt virksemi eisini gevur pening, sum kann koma samfelagnum til gagns. At skil er í hesum orðum, eru onnur lond prógv um – serliga tey, sum hava dugað at rikið ein meira samskipaðan mentanar-, vinnulívs- og ferðamannapolitikk, enn vit higartil hava gjört.

Ein aðalhugsjón má vera í verki at stuðla feroyskari mentan, so hon kann gróvva og mennast og gerast ein høvuðstáttur í samfélagsliga virksemi okkara.

Mentan er fólkio.

4. MENTANIN OG MÁLIÐ

Eyðun Andreassen

4.1 EIN ROYND AT LÝSA MENTANINA

Mentanarlig eyðkenni

Ein kona fortaldi frá uppvøkstri sínum um aldarskiftið í einum fátækum húsi í eini littlari bygd í Føroyum, at ein matarløkur rann inni í húsunum hjá teimum, og hvørja ferð mammán hevði átt, steig hon ikki yvir um løkin, fyrr enn hon hevði verið kirkjugangskona. Tey vóru ellivu systkin.

Siðurin var tann, at fyrstu ferð kona fór í kirkju eftir at hon hevði átt, tók prestur ímóti henni og leiddi hana inn í bríkina, tá kirkjugangurin var byrjaður. Kirkjuliga grundarlagið undir hesum siði er at finna í gamla testamenti. Í triðju mósebók 12. kapitli sigur Gud við Móses: „Tá ið kona verður við barn og føðir sveinbarn, skal hon vera órein í sjey dagar; sama dagatal sum hon er órein av mánasjúku síni skal hon vera órein. Á áttanda degi skal sveinurin verða umskorin á yvirhúð síni; síðan skal hon sita heima í tríati og tríggjar dagar, meðan blöðreinsan hennara varir: hon má ikki nerta við nakað heilagt og ikki koma í halgidómin, til reinsanardagar hennara eru at enda.“ Eigur konan gentubarn er reinsanartiðin 14 dagar og hon skal sita heima í 66 dagar.

Seinastu ferð, eg veit um, at hesin siður hevur verið brúktur í Føroyum, var í Funningi undir seinna kríggi. Í sálmbókini finst ein serligur sálmur at syngja fyrí kirkjugangskonu. Í teimum donsku sálmbókunum, sum vórðu brúktar í Føroyum, stóð hann í eini serligari deild undir heitinum kirkjugangskona. Hann er týddur og stendur framvegis í feroysku sálmbókini, tó ikki við hesi yvirskrift.

Eg tosaði við prest, ið hevði havt kirkjugangskonu sum ungur prestur í tríatiárunum. Henni dámdi ikki siðin, men hon varð biðin um tað. Hann bara tók í hondina á konuni, ynskti

henni til lukku við barninum, vælsignaði tey og bað hana vera vælkomna í kirkju.

Meira áhugavert enn kirkjusiðurin, sum jú er lýstur í Bíblíuni, har eisini verður álagt at bera presti syndaoffur, er síðurin, henda gamla konan greiddi frá um mammuna, sum ikki fór yvir um matarlókin, fyrr enn hon hevði verið í kirkju við tí nýfødda. Slíkar hugsanir um at konur eru óreinar, ið hava mánasjúku og eiga börn, eru vælkendar viða um heimin. Tær hava sjálvsagt nakað at gera við kynsmun í samfelagnum, men hava kanska eisini, sum onkur hefur nevnt, við ótta fyrí smittu, sjúku og deyða at gera. Sjúka hóttir serliga í samband við barnsburð.

Hugmyndir um óreinar konur í sambandi við mánasjúku og barnsferð eru ógvuliga sterkar millum nógvar ferðandi sigoynarar. Hesar konur eru *makrimé* – óreinar – og eisini alt, tær koma í samband við. Tær mugu eitt nú ikki stíga yvir um rennandi vatn. Tað verður *makrimé*, og mannfólkini serliga kunna ikki drekka tað ella vaska sær í tí. Hetta hefur ferð eftir ferð verið ein hóvuðsgrund til, at sigoynarar ikki vilja búgva í nútímans háhúsum í býum av ótta fyrí, at aðrir sigoynarar búgva uppi yvir, so vatnið verður *makrimé*.

Við hesi stuttu frágreiðing havi eg viljað sagt nakað grundleggjandi um teir flestu spurningar, ið eru knyttir at mentanarhugtakinum. Menniskjað hefur mentan, ongir aðrir skapningar. Men menniskjað er eisini náttúra, og hesi bæði aspektini – náttúra og mentan – møtast í slíkum síðum: Barnsburður og tað at fóra ættina viðari er náttúra, síðir um mánasjúku og barnsburð, sum hesir, eru mentan. Hvati samband annars kann vera millum hesa sigoynaramentan og bygdarkonuna í Föroyum kann væl vera vert at kanna, men ikki á hesum stað.

Í okkara vestureuropeiska hugaheimi eru mentan og náttúra

Ein týdningarmikil partur
í mentanini er samskifti.

mótsetningar. Vit læra mentanina. Hon er ikki lívfrøðilig, er ikki íløgd frá náttúrunar hond. Í so máta skilja vit okkum kantska ikki frá øðrum skapningum. Tað einasta, sum í hesum viðfangi kann sigast at vera lívfrøðiligur arvur er tað, at menniskjað er sosialt, vil leita saman í samfeløg, vil liva saman við øðrum. Men hetta skilir okkum ikki frá øðrum skapningum, ið gera tað sama.

Tað sigst, at menniskjað er einasti skapningur, ið dugir at gera sær amboð, og harvið kann broyta natúrgivnar möguleikar og laga teir til. Amboð eru tó ikki bara at velta ella smiða við: evnini at hugsa abstrakt gera menniskjað ført fyrir at skapa modell av veruleikanum. Tekningar ella figurar. Og út frá teimum ber aftur til at hugsa sær nýggjar möguleikar, sum kunna roynast í veruleikanum.

Men meira týðandi fyrir at skilja mentan eru evnini hjá menniskjanum at samla royndir og lata tær fara viðari gjøgnum ættarliðini. Vóru tey evnini ikki løgd í menniskjað, var ongin mentan til. Alt hevði staðið í stað og allar royndir máttu gerast umaftur hvørja ferð. Einstök dýr eru sædd brúka amboð. Summir rovfuglar duga at bróta rænd egg við steinum, og summar apur kunna hava eina sneis til hjálpar, men frá slíkum einfaldum royndum sær tað út til, at bara menniskjað kann fara viðari til nýggja aferð, ið byggir á tað, frammanundan er lært. Út frá hesum orðaði bretski mentanarfroðingurin Edward B. Taylor í 1871 eina ta elstu allýsingina av mentan soleiðis: „Hin samansetta heildin, ið umfatar kunnleika, átrúnað, list, moral, rættarkenslu, siðir og öll onnur kynstur og vanar, menniskjað ognar sær sum limur í einum samfélög.“

Ein meira meiningsfull allýsing av mentanarhugtakinum kom í, tá antropologar í triatiárunum komu fram til at lýsa mentan sum funktiún. Í staðin fyrir at hugtakast av mentanarligum stakformum, áhugaverdum ella eksotiskum amboðum, sjáldsomum tónleiki og dansi hjá frumbúgvum, áhugaverdari list ella peningaliga virðismiklum prýðislotum, vaks tann fatan fram, at mentanin er ein samanhængandi funktionell heild í samfelagnum. Mentanargranskárar í hesum tðarbili løgdu tá fram nýggj úrslit av rannsóknunum í fremmandum heimspörtum

og vísa á, hvussu mentanin var ein funktionellur partur av handilslívi og búskaparligum viðurskiftum hjá sokallaðum primitivum fólkaslögum.

Primitiv samfelög kundu tykjast einsöld at skilja og lýsa við t.d. einum einstökum vinnuvegi og kанска bara einum prinsippi, samfelagið verður stýrt og skipað eftir. T.d. familjan í eini at síggja til flóktari skyldskaparskipan. Tí kundu gerast definitónir av mentan, ið skuldu umfata alla ta funktionellu samfelagsheildina. Tá mentanargranskarnir so nakað út í okkara øld vendu sær móti sínum egnu vestureuropeisku samfelögum, gjördist myndin flóktari. Bæði tí nútímans ídnaðarsamfelög vissuliga eru sera flókt við mongum vinnuvegum og mongum prinsippum í síni skipan, men eisini – og kанска líka nögv – tí granskarnir vita meira um sitt egna samfelag og kenna tað betur heilt niður í smálutírnar. Tá varð truplari at gera stuttar og einfaldar samanfatandi allýsingar. Hetta seinasta komast vit føroyingar mangan við í útlendskum lýsingum av okkum sjálvum og okkara samfelag: so einfalt er hetta landið ikki.

Hóast mentanarspeki er og hevur verið eitt ógvuliga stórt granskingarøki ikki minst í okkara øld, so tykist tað framvegis trupult at finna nakra brúkiliga definitión. Tveir amerikanskir antropologar kundu í 1952 vísa til ikki færri enn 164 definitónir av mentanarhugtakinum. Orsøkin til so mangar slikar lýsingar er ikki fyrst og fremst ósemja um, hvat mentan er, men hvussu hon kann skiljast í ávísum høpi: Endamálið hjá granskaranum er at skapa sær eitt amboð til at lýsa ávísar spurningar við. Hann vil lýsa mentan í ávísum ljósi. Onkur kann eitt nú leggja dent á kristna akkersfestið í mentanini í vesturheiminum, og taka okkurt um tað upp í sína lýsing; annar kann vilja lýsa mentan í biologiskum høpi ella kанска samskiftishøpi, og leggur minni dent á religión og heimspeki.

Tónleikaútgáva er ein partur
av landsins mentan.

Í vestureuropeiskari mentanarspeki hava hesir báðir spurningarnir verið tveir av aðaltættunum: tað at skilja menniskjað sum Guds skapning og menniskjað sum natúr.

Munurin millum hitt mentaða menniskjað og natúruna kann eisini lýsast við evnunum til abstrakt samskifti. Við hesum koma vit fram til tvey drög í mentanini, sum síggjast týðuligari og týðuligari í samfelagnum í dag, og sum dentur verður lagdur á í nútíðar mentanarlýsingum: mentanarlígt samskifti og mentanarstovnar.

Mentan er samskifti. Hóast lættliga er farið um, at málbera seg so avgjört og tøva mentanarfatanina niður til bara hetta, so kunnu vit skilja mentanina í samfelagnum langt á leið við samskiftishugtakinum. Mentanin gevur meinung í tilveruni og samfelagnum, og samskiftið millum limirnar í samfelagnum á öllum økjum bindur saman og skapar heildir.

Kotur eru ásurin í mentanarlígt samskifti. Tað eru tær, vit læra at skilja og brúka í okkara sosiala umhvørvi, og tað er á mangan hátt kotunum, ið störst munur er á millum ymsar mentanir og samfelög. Hóast vit ikki eru född við nekrum mentanarlígt kotum, so virka tær í stóran mun í dulvitinum sum vegleiðingar og lykil til mentan og samfelag.

Málið er ein slík kotuskipan, men alt annað mannaskapt rundan um okkum kann eisini skiljast sum mentanarlígar kotur. Hús okkara, klæðini og bilurin siga øðrum, ið skilja koturnar, hvørji vit eru. Tá vit keypa ella gera klæðir til börnini, velja leikur at geva teimum og senda tey til klaverspæl ella fimleikarframsýningar, vísa vit eisini øðrum, hvørjum heimi tey eru úr. Tað er eitt týðuligt eyðkenni í nútíðar ídnaðarsamfelagnum, at tey bæði börnini eru úr einari væleydnaðari kjarnufamilju.

Eitt annað eyðkenni við nútíðarmentanini er tað globala perspektivið, og okkara vitan um viðurskifti um allan heim. Tað sum fyrst og fremst hevur skapt hesa stöðuna er fjölmjöla-samskiftið. Gjögnum serliga útvarp og sjónvarp fáa vit ikki bara nýtt at frætta úr öllum heraðshornum, men vit frætta tað beinanvegin, so vit kunna fylgja hendingunum, so hvört sum

tær fara fram. Tekniska menningin flytir hin einstaka inn í miðdepilin í teimum tilburðum, fjølmiðlarnir sjálvir avgera hava týdning.

Útvarp og sjónvarp ikki einans avgera, hvat hevur týdning at vita, men øll hoyra og síggja tað sama í senn. Ongastaðni verður so nögv lurtæð og hugt eftir tiðindum sum í Føroyum, so fjølmiðlarnir býta eisini dagin hjá føroyingum sundur í tríggjar partar: middagstiðindini í útvarpinum seta markið millum fyrrapart og seinnapart, og útvarpstíðindini klokkan hávgun sjey og sendingin Dagur og vika í sjónvarpinum er skýmingsløtan nú í tiðini. Eftir Dag og viku er kvøldsett.

Hesi trý eyðkenni hava skapt heilt nýtt mentanarligt umhvørvi inni í stovuni og í gerandisdegnum: globalur kunnleiki og globalt perspektiv, samstundisvitan, hetta at fylgja við so hvort tilburðir fara fram, og at fjølmiðlarnir seta dagsskráanna fyrí lívið hjá tí einstaka.

Tvær heimsmyndir

Mentanin er ein heild í samfelagnum. Hóast hon stundum kann tykjast syndrað og sera ymisk, ber ikki til at gera nakra góða lýsing av mentan bara í staklutum og skildum þortum. Vit mugu skilja menniskjað í mentanini, og tá er ikki nóg mikið einans at tosa um einstakar formar: mentan er meira enn at fara í kirkju, til sjónleik, halda ólavssøku, ella dansa føroyskan dans.

Í hvørjum menniskja er ein mentanarskaptur grundvøllur, ið setir sín dám á uppfatan av lívinum og heiminum, og sum er skiftandi ikki einans frá mentan til mentan og frá landi til annað, men enntá millum bygdir. Hetta er ein máti at skipa og fáa skil á okkara royndir gjøgnum lívið, tað vit læra, síggja og hoyra. Nú tosa vit um menniskjað sum part av mentanini, og ikki um mentanina sædda uttanífrá. Mentanargranskalarar nýta hugtakið heimsáskoðan um hesar brillur, vit skoða heimin rundan um okkum ígjøgnum. Við hesum hugtaki kunna vit skilja menniskjað sum part av eini ávíssari mentan: Vit síggja heimin rundan um okkum í einum ávísum mentanarlígum baksýni, ið skilir okkum frá øðrum.

Heimsáskoðanin er sumpart virksom í dulvitinum. Vit geva

henni ikki gætur í gerandislívum, men hon stýrir okkara lívi og avgerðum, meira enn vit vita av.

Tá fittar og meinaleysar konur í teimum stóru býnum í Týsklandi ella Englandi ganga kravgongu móti grindadrápi í Føroyum, er tað ikki tí, at tær eru betri við kríatur enn føroyingar. Heldur ikki tí, at tær eru annarleiðis fólk enn føroyingar, ella tí tær liva eitt ósekari lív, ið er meira í samsvari við náttúruna enn føroysku bølmennini, ið liggja og morla fittar grindahvalir niður. Heldur hinvegin. Men tær hava eina mentanarliga heimsáskoðan, ið m.a. ongar egnar royndir hevur av villum dýrum, og har allur matur fæst tilgjørður og innpakkaður í nossligum handlum. Tær hava ikki sæð neytini, tær eta, bløða í sláturhúsunum, hoyrt nístini frá grísum, ið verða svavdir ella sæð livandi høsnarungar hanga á tráð og verða dripnar við elektriskum streymi. Hesi viðurskifti eru ikki til í teirra hugaheimi, í teirra heimsáskoðan, og tí verða tær uppskakaðar av at siggja grindahval bløða. Tær eru lætt offur hjá umhvørvisfagsskapunum.

Heimsáskoðan er bæði nakað persónligt, nakað hjá ella í sinninum á hvørjum einstökum, men felags eyðkenni eru eisini í heimsáskoðanini hjá teimum, ið hoyra til í somu storri mentanarligu heild. Føroyingar hava okkurt felags í síni føroysku heimsáskoðan, og í storri høpi hava fólk í vesturheiminum eisini nakað felags í síni heimsáskoðan, ið er annarleiðis enn eitt nú hjá fólk i arabiska heiminum, í Kina ella í India. Vit siggja heimin rundan um okkum annarleiðis.

Tveir grundstuðlar hava verið í heimsáskoðanini í vesturheiminum í allari søguligari tíð, tað merkir alt tað vit vita um. Teir eru tradition og egnar royndir í eini heild. Við tradition verður víst á eina søguliga dimensjón. Fortiðin hevur alla tíð verið hjartatátturin í mentanini, søgulig vitan ella samanfating av royndum, undanfarin ættarlið hava gjort. Hin grundstuðulin eru okkara egnu royndir, ið best kunna gagna okkum, tá tær verða settar í høpi við okkara søguliga tilvit og kunnleika, sum vit fáa frá foreldrunum og teimum gomlu, og sum vit læra um í skúla og úr bókum.

Føroysk mentan eins og vestreuropeisk mentan yvirhøvur

hevur bygt á eina slíka heimsáskoðan. Og ikki bara tað, henda áskoðan er medvitið styrkt í stóran mun, síðan tjóðskapar-rørslan tók seg upp. Tað er uttan iva rætt at siga, at í þeruleikanum er ein heilt nýggj féroysk mentan bygd upp síðáni tá við einari slíkari heimsáskoðan sum fundamenti. Svabo og aðrir tá i tiðini spáddu, at féroyska málid fór at doyggja út. Í staðin fingu vit eina málreinsingarstevnu, ið bæði gav þortum av málinum, ið annars bara vóru til í skaldskaparmáli, og vóru farnir úr talumálinum hjá feroyingum, nýtt lív og eisini skapti nýtt málsligt tilfeingi á norrønari grund. Tey gomlu kvæðini vórðu lyft upp sum málsligar og mentanarligar fyrimyndir. Ein tjóðbúni bleiv skaptur fyrir ein part við avlögðum gomlum móttaklæðum hjá tí betra slagnum í Europa sum fyrimynd. Hin féroyski dansurin bleiv tilkin fram sum serligt féroyskt tjóðareyðkenni, og í okkara óld settur upp á pall at vísa fram. Nýggj prestisja varð lögð í hann, tá hann eitt skifti tóktist at skula fara fyrir bakka. Soleiðis kunnu vit halda fram og vísa á, hvussu nettupp sögulig aspekt lagð til nýggjar royndir hava verið ein hjartatáttur í einum hugburði, vit kunna kalla féroysk heimsáskoðan.

Vestureuropeiska heimsmyndin ber eisini tað í sær, at mentan og samfelag eru úrslit av söguligari menning, har eitthvort stadium kann fastast út frá samfelögum og stadium frammunanundan. Eg skal lýsa hetta við einum dömi. Vit plaga at leita astur til hellenska fornmentan fyrir at finna upprunan til demokratiska stjórnarlagið í vesturheiminum, og sum hiðani og nú í störri mun enn áður, tykist at vera fyrimynd um stóran part av

Endamálið við sangi og tónleiki í fólkaskúlaskipanini er ov stutt og ov avmarkað; soleiðis at skilja, at tónleikaliga er við skúlalok ikki nóg gott grundarlag lagt fyrir framhaldandi tónleikaligari menning barna og ungdóms.

heiminum. Men er tað so í veruleikanum? Í Grikkalandi var eitt slag av demokratii, fólkastýri, eitt ikki so ógvuliga langt skifti í fornöld. Vit kenna tað lýst í griskum bókmentum, tó einamest av rithövundum, ið vóru ímóti hesum stjórnarlagi. Tá ein tið var liðin, varð fólkastýrið tikið av í Grikkalandi, og tað gingu meira enn 2000 ár, til demokratiskt stýrislag var knæsett sum prinsipp aftur. Tað hendi eitt heilt stutt skifti undir og eftir fronsku kollveltingina beint fyri 1800, men í veruleikanum varð onki land demokratiskt skipað fyrr enn uppaftur mong ár seinni. Spurningurin er nú hesin: Eru tær veruligu orsókirnar til fólkastýrið í Vestureuropa veruliga at finna í forna Grikkalandi, ella eru tær at finna í vestureuropeisku londunum sjálvum, sum einasti de facto möguleiki, tá fólkioð í hesum londum reisti seg og skráddi valdið úr hondunum á tí feudal aðalsyvirstættini.

Eg nevni spurningin, ikki fyri at svara honum her, men fyri at vísa á, hvussu sterkt uppfatanin av mentan og samfelagsgongd sum söguliga bundin menning er í vestureuropeisku heimsmyndini. So sterkt at hon vil finna söguligar orsókir og sambond, ið valla eru til.

Heimurin í kaleidoskopi

Hví havi eg nú skrivað so nögv um heimsáskoðan og grikska fornmentan, tá evnið er færøysk mentan í dag? Svarið er, at eftir eitt ófatiliga stutt tíðarbil upp á einans hálvthundrað ár er henda fleiri túmund ára gamla heimsmyndin, ið hevur staðið sum fundament undir menningini í vesturheiminum, fallin saman og liggur í skeljum.

Í dag sæst heimurin meira í brotum, ið ikki hava fast pláss í eini heild, men bara eru til sum leysir partar, ið kunna setast saman í óendaliga nögvum möguleikum. Hetta skapar eina heimsáskoðan, ið kann líknast við eitt kaleidoskop. Eitt kaleidoskop er ein rúgva av smáum litaðum pettum úr onkrum tilfari, ið falla leys millum nøkur føst uppsett spegl. Hyggur ein í kaleidoskopið, sæst eitt fagurt og litríkt mynstur, ið verður endurtikið sum oftast tríggjar ferðir. Struktururin í mynstrinum kennist aftur, og kann ofta minna um strukturin í kavaflykrum. So langt er alt gott, tí myndin er vókur og tykist føst og kend, tó

at hon kortini ikki er heilt tað sama, sum nakað, ið sæst í veruleikanum. Men snarar tú kaleidoskopinum, falla pettini tilvildarliga og leggjast til eina heilt nýggja mynd, ið er líka vøkur og kанска eisini tykist føst og kend, tí hon líkist onkrum í veruleikanum.

Hetta er tann syndraða heimsáskoðanin, har allur heimurin bert er til í pettum, ið kunna setast tilvildarliga saman í nýggjum samanhingum, ið ikki eru skipaðir eftir fatanarreglum og tankamynstrum sum í gomlu heimsáskoðanini. Tann nýggja heimsáskoðanin er ein tilvildarlig samanseting av stakpörtum. Ein heimsáskoðan er ongantið annað enn tankamynstur, men við einum samsvari í veruleikanum. Kaleidoskopiska heimsáskoðanin hevur eisini sítt samsvar í veruleikanum. Vit kunna hugsa um tað at gera ein veg ella grava út fyri einum húsum. Fyrr var alt tilfar gjølla tikið upp og skilt: Mold, eyrur, sandur, leirur og grót hvørt fyri seg, lagt í rúgvu at brúkast aftur, hvørt til sítt endamál. Í dag tekur ein stór maskina alt slíkt tilfar í einum og rúgvar tað upp í einum ruðuleika, har onki verður skilt frá øðrum. Fyrr lá tilfarið í eini greiðari skipan eftir kendum fatanarformum, í dag eru einstóku partarnir tilvildarliga lagdir, og hvørja ferð gravimaskinan skumpar í rúgvuni, broytist tilvildin til nýggjan samanhang. Um ein gravimaskina skumpar í eina reina moldrúgvu broytist onki. Har er framvegis bara mold.

Nýggja heimsáskoðanin vevur bæði samtið og søgu í nýggjar samansetingar upp í sína tilvild. Ein musikkvideo er ein slík eftir gammali heimsáskoðan tilvild: myndirnar kunna t.d. vera ein krossfestur Jesus sum stendur á høvdinum á einum motorvegi gjøgnum Los Angeles við Ennibergi í baksýni, meðan tvær konur standa og skrubba klæðir á vaskibretti í eini balju. Eftir nøkur sekund snarar øll myndin runt, meðan nýggjar samansetingar gliða inn yvir, har Michael Jackson stendur mitt úti í Sahara oyðimørkini við Kleopatru í hondini í nøkur sekund, til oyðimørkin við eitt verður yvirtíkin av grønum vøkstri.

Mentanarídnaður

Vit tosa í dag um hópmantan sum eyðkenda fyri vesturheimin og hugsa um sjónvarp, úvarp, filmsíðnað, populermusikk og

trivialbókmentur. Teir nýggju elektrónisku fjölmíðlarnir hava brotið öll gomul mentamörk niður. Áður var vanligt at tosa um borgarliga mentan ella finamentan móttvegis mentanini hjá „vanligum“ fólkí ella fólksligari mentan. Hetta er eitt tvíbýti, ið hefur verið serstakt fyri eitt tíðarskeið í Europa upp til eini tvey tíggjuár eftir seinna kríggj. Fleiri rithövundar hava í staðin borið nútíðarmentanina saman við miðöldina í tí, at ongin munur er á há- og lágmentan. Tað er eisini so. Í dag sita öll, utan mun til samfelagsligt stöði og hyggja at tí sama í sjónvarpinum samstundis o.s.fr.

Men tað kann vera grund til at ávara móti orðum sum hópmantan og minna á tyska heimsspekingin Theodor Adorno, ið heldur vil brúka orðið mentanaríDNAður. Hann skrivar, at í samband við eina bók, hann og ein starvsfelagi skrivaðu í 1947, at teir fyrst høvdu brúkt orðið hópmantan: „Vit valdu so at seta orðið mentanaríDNAður í staðin, so vit frá fyrstu stund kundu sleppa undan eini tolking av tankum okkara, ið skuldi hóva málssins talsmonnum: at hetta er nakað, ið kann minna um mentan, ið er skapt millum fólk í hópsamfelagnum, eitt slag av nútíðar fólksligari mentan. MentanaríDNAður er ógvuliga ymiskur í mun til eina slika mentan.“

Tilvildin er ikki tilvildarlig. Hon verður stýrd eins og tú sjálvur velur, nær kaleidoskopið skal snarast. MentanaríDNAðurin stýrir tilvildini eftir gjølla fyrireikaðum marknaðarútlitum, sum skapa ta at síggja til sundursorlaðu verð.

Mentan sum umsitingarøki

Mentan er eitt politiskt evni og eitt øki í almennari umsiting. Fyri at kunna umsita mentan má sjálvt hugtakið lagast til ein umsitingarligan karm, ið kann skiljast í tóluum á figgjarlögini og viðgerast ítökiliga við atliti til figgung og politiskan hugburð og ætlanir. Soleiðis sum mentanarhugtakið verður brúkt í politiskum og umsitingarligum hópi tykist tað, sum denturin heldur verður lagdur á tað skapandi hjá einstaklingum og bólkum – listarligt ella ikki – og hin týdningurin, ið hefur at gera við samfelagsligan atburð, samskifti og hugsunarhátt hefur minni at siga.

Í politiskum hópi er mentan uppfatað sum sundurskildir

stovnar og óheft øki. Mentan er blivin ein samfelagsgóði. Her verður bæði roknað við listarligum greinum og ikki listarligum virksemi. Kortspæl og handaligt ítriv í felögum og bygdarhúsum er uppi í tí almenna politiska mentanarhugtaklnum saman við listargreinum sum sjónleikavirksemi, musikkskúlum og bókasøvnum.

Henda fatan av mentanarhugtakinum stendst ikki bara av tí neyðuga at skapa skil í umsitingini á einum fløktum øki. Hon hefur eisini sum grund eina viðari og djúpari samfelagsliga gongd í okkara øld. Menniskju hópast saman í veldigum trunkum í teimum stóru býnum og samskiftismöguleikarnir skapa samband millum fólk tvörtur um allar forðingar, ið higartil hava sett mark millum mentanir og samfelög. Í hesi gongd hefur verðið hildið, at menniskjað missir síni sosialu og mentanarligu bond, missir eitt vanabundið og mentanartreytað samband við onnur, sum var grundbygnaðurin í teimum gomlu samfeløgunum. Amerikanski granskarin David Riesman kom í 1961 við hugtakinum Hin einsamalla fjöldin fyri at lýsa hesa heilt nýggju stöðuna: í trunkanum er menniskjað meira einsalmalt enn nakrantið fyrr, loyst frá familju, traditíónum og mentanarligum sambandi við hini í trunkanum.

Tá tað gamla samfelagið viknaði, vaks kravið og eisini tørvurin á, at hitt almenna við síni politisku skipan átök sær uppgávur á mentanarliga økinum. Á listarliga økinum hevði demokratiska framgongdin ført við sær, at kleystur og fúrstar mistu sín samfelagsliga og mentanarliga týdning við m.a. at lívga og stuðla skapandi list. Eisini á hesum øki bleiv gongdin, at staturin fór at átaka sær nakrar av teimum uppgávunum.

Innihaldið í tí mentanarhugtakinum hefur skift til at merkja okkurt, ið minnir nakað um list, og sum aftur minnir nakað um

Mentan er meira enn at fara í kirkju,
til sjónleik, halda ólavssøku,
ella dansa fóroyskan dans.

týdningin í tí imperialistiska megintiðarskeiðnum í farnu óld: mentanin er fyri ein part aftur farin at merkja teir einstakur partarnar av menniksjansligari skapan hvør fyri seg. Mentan hevur fincið eitt slag av vørueyðkenni. Hvør parturin hevur eitt virði, leyst av samanhingum, funktiónini.

Venda vit aftur til tað, ið sagt varð um mentanarlýsingar og primitiv samfelög, er greitt, at slíkar definitionir ikki kunna gerast, ið kunna samanfata allar teir týdningar av orðinum mentan, sum eru til í nútíðarsamfelagnum. Í relatión til aktuellan mentanarpolitikk og eisini samsvarandi vanligum uppfatanum av mentan í einum nútímans vestureuropeiskum samfelag, er skil í at tosa um ymisk mentanarøki í samfelagnum. Almenna samfelagsmentanin og tað, ið kallað hevur verið fólkamentanin í einum landi, er eitt øki. Men slíkar antropologiskar lýsingar hava ikki nógvi við teir spurningar at gera, ið viðvíkja peningajáttanum til mentanarendamál á figgjarlögini. Hóast tað við stórum rætti kann sigast, at alt í samfelagnum er mentan, eisini politíkkur og vinnulív, so er vandin við eini so viðari definitión tann, at hon sigur onki, tí hon nettupp skal umfata alt.

Eitt nútíðar samfelag er skipað í økir og virkar í skildum økjum. Vit tosa um vinnulívsøkið, samferðsluøkið, almannaeøkið og so mentanarøkið. Hetta økið er viðari skilt sundur í partar sum eitt nú stovnsmentan, skapandi mentan og list, ungdómsmentan, barnamentan og felags- og frítíðarmentan.

Mentanarstovnar

Vit eru von at lesa og hoyra, at okkara nútíðarsamfelag er eitt gjøgnumfyriskipað samfelag, men mentanarliga samskiptið í tí gamla samfelagnum var kortini valla so tilvildarligt, sum henda hugmyndin kann benda á. Tað var eisini reglubundið í stovnum sum t.d. høgtíðshald í fóstum skipaðum formum, danskvøld á bygd fyrr, ið vanliga var sunnukvøld, kirkjugongd og guds-tænasta, kvøldsetur og lívsins veitsluhald sum brúdleyp og barsil. Alt samalt stovnar, sum í roynd og veru vóru nógvi fastari skipaðir og meira reglubundnir enn nútíðar mentanarstovnar mangan eru, hóast teir kanska sýnast meira og virka við storri háva í kappingini um undirtøku fyri nettupp sínum øki, ið eisini eyðkennir nútíðina.

Í nútíðarsamfelagnum er lætt at fáa eyga á teir stovnar, mentanarliga samskiftið snarar um. Hugtakið stovnur skal í hesum sambandi skiljast í viðari merking, sum regluliga fyriskipað mentanaróki, har fólk á ein ella annan hátt kunna hittast; har list verður skapt og framborin, har fólk samrøða, ella bara eru saman til gaman og álvara: Sjónleikarhús, konserthallir og kirkjan eru rúgvandi mentanarstovnar.

Elektrónisku möguleikarnir í dagsins samfelag gera tað neyðugt eisini at skilja orðið *hittast* í fluttari merking, tá vit hugsa um útvarp, sjónvarp og stöðugt viðkaða teldusamskifti eitt nú við Internet. Men eisini privat fyriskipað tiltök sum frítiðarfelög av öllum slagi, og eitt nú blöð eru týðandi metunarstovnar í okkara tið.

Tað vit kortini í mentanarligum og mentanarpolitiskum hópi mest hugsa um við mentanarstovnar í dag er almenn søvn, gripagoymslur, lærðómssetur og fastar stovnar fyrir skapandi list. Hetta er stovnsmentanin, ið rúgvar nögv á figgjarlögini fyrir mentan, og hvors uppgávur eru tjóðskaparligar. Søguliga sæð stava hesir stovnar, soleiðis sum teir virka í dag, frá tíðini eftir fronsku kollveltingina og tjóðskaparligu rembingunum í Europa. Tjóðleikhús, tjóðbókasøvn, tjóðforngripagoymslur eru stovnar, sum, hóast teir mangan eru nögv eldri, fingu ta uppgávu at rökja og varðeita tað, ið mentanarliga eyðkendi tær nýggju tjóðirnar og legitimeraði eina serliga tjóðarmentan, ið varð hildið at vera neyðugt hjá teimum nýggju tjóðunum. Sjálvt tjóðskaparhugtakið kom í hetta tíðarbilið í Europa.

Av hesum grundum er tað henda stovnsmentanin, ið hefur verið tann parturin av mentanarlívinum, ið hitt almenna fyrst fór at figgja. Endamálið var gransking og varðveisla av eldri mentanarligum formum og fyribrigdum: tað søguliga var aðal-sjónarmiðið.

Síðani kom tann skapandi listin. Fyrst við tað, at hitt almenna átók sær rakstur og upphald av teimum gomlu mentanarformunum, ið til fyrir stuttum vórðu hildnir at vera teir einastu, nakað virðið var í: klassiskur sjónleikur og tónleikur skaptur í hellensku fornmentanini, við europeisku fúrstahovini ella í blomstringstíðini í europeiskari borgaramentan: Homer,

Goethe og Dickens, Mozart, Beethoven og Wagner eru framvegis növn, ið verða knýtt til hugmyndina um sanna mentan.

Skapandi list og mentan

Hóast virksemið í teimum stóru tjóðleikhúsunum og konserthallunum sjálvsagt er list og skapandi mentan, eru góðar grundir til at skilja virksemið her burtur frá list og skapandi mentan annars í samfelagnum: Í dag snýr mentanarpolitikkurin og mentanarligi hugburðurin seg meira um samtiðina enn um eina farna klassiska blomstringstíð. Teir stóru tjóðskaparligu mentanarstovnarnir hava sítt fasta pláss, og hóast almennar figgjarjáttanir kunna vera so skiftandi, so eru hesir stovnar so fastgrónir í mentanarfatanini hjá öllum, at fáur hugsar tankan at taka teir burtur.

Aðrir formar fyrir skapandi mentan og list tykjast at hava verri við at vinna sær fast sæti í einum almennum mentanarhugburði. Føroyskur mentanarpolitikkur er aftalaga í so máta í mun til londini rundan um okkum, ið vit ofta vilja sammeta okkum við, men á mangan hátt eru teir brennandi spurningarnir í Føroyum viðvíkjandi almennum hugburði um mentan teir somu, sum vóru frammi fyrr í øldini í grannalondunum, tá nútímans mentanarpolitikkur varð skaptur og knæsettur har.

Orsókirnar eru fleiri. Eg haldi ta týdningarmestu vera knýtta at einari nýggjari fatan av mentan mótvægis hugburðinum í tí politiska umhvørvinum, heldur enn ein berur spurningur um pengar og játtan. Tann nýggja fatanin í skapandi list og mentan vaks fram í okkara øld, at venda eygunum móti samtið og samfélög, seta spurningar við alt av viðtíknum sannleikum og fram um alt seta spurning við seg sjálvan. Estetikkur, framburðshættir og listarligir formar vórðu tiknir til viðgerðar í tí skapandi prosessini, so at bókmentir, myndlist, tónleikur og sjónleikur vendu sær móti vanahugsan og ráðandi rákum í samfelagnum. Vit kunna bara vísa á tjakið, um abstrakt myndlist veruliga er list ella illviljan móti t.d. jasstónleiki sum listargrein. Ella eitt tjak, ið eisini hevur verið fört, um sosialt engageraður sjónleikur eigur at metast sum list. Dømimi eru legio. Tá ein tið er farin vinna nýggir formar fram, men í tí skapandi listini býr eisini trongdin til alla tiðina at seta spurning

við alt, ið kann minna um viðtiknar sannleikar ella góðtøkur, og listin setir spurning við seg sjálva, ger hana til sítt eigna evni. Nógv av slíkum tjaki tykist gamaldags og ótíðarhóskandi í dag, men í politiskum høpi tykist tað at standa við. Har hoyrast framvegis sjónarmið, ið meta list ájavnt við vakurleika og njótинг av estetiskum formum.

Slíkir formar eru eisini skapandi list. Spurningurin er bara, hvør skal avgera, hvat er list og vert at stuðla við almennum játtanum. Listin hevur sitt eigna svar: Ongin kann seta hetta markið, tí tað er ikki til. Tá koma vit til eitt sjónarmið, ið mangan eisini verður sett fram um hvat list er: Sonn list er at syrgja fyrí ongantið at verða góðtikin við tað at hon altið setir spurning við sína egnu góðtøku. Sonn list sprettur úr listarligum upplivingum, ið eru tað at siggja veruleikan annarleiðis og skapa verk, ið vísa hetta.

Mentanar-politikkur í vælferðarsamfelagnum

Í Norðanlondum hevur hugtakið vælferðarmentan fest seg sum ein viðgrógin partur av vælferðarsamfelagnum, og hitt almenna hevur sostatt medábyrgd av hesum øki eins og øllum øðrum vælferðarökjum.

Mentanarlívið er ein vælferðargóði. Orðingar sum mentanarligir möguleikar hjá fólk og mentanartilboð fyri fólk vísa, hvussu mentan er ein partur av vælferðarhugtakinum í náttúrarsamfelagnum. Og upp í mentanarhugtakið verður í Føroyum tikið alt slag av skapandi virksemi, handaligt og andaligt: list, alment upplýsingarstarv, skapandi handaligt virksemi, vísindi (serstakliga sögu- og mentavísindi), musikkur o.a.

Í sambandi við føroyskan mentanarpolitikk má gerast greitt, at tað kostar nógv og nógv meira enn brúkt verður í dag at menna okkum málsliga, at tað er standandi undirskotshandil, og at tað eru hørðu treytirnar hjá so lítlum samfølag.

Hvussu mentanarpolitikkur yvirhøvur verður ferdur eymiskt, men í Norðanlondum byggir hann á eina grundfest tradition at seta mark millum játtandi politiskar myndugleika og neyðuga stýring av játtanunum. Óttin fyrir politiskari stýring av mentanarlívinum hefur ligið frammalaga í Norðanlondon yvirhøvur, við tí sannföring at politisk stýring kœvir andalig frælsi, ið er meginþreyt fyrir listarligum og mentanarlíginum skapandi virksemi og í seinasta enda demokratinum.

Hetta skapar eitt mentanarpolitiskt dilemma, við tað at politiska samfelagið bæði skal stuðla list og vera evni fyrir henni uppá ein máta, ið ikki skal skiljast til fulnar. Tað liggur í listarhugtakinum, at sigur ein politikari ella onkur sum helst annar, at nú fati eg listina, tá er hon stívnað og má skapast av nýggjum. Skapandi mentan og list í sínum lagi vendir sær móti tí verandi og tí politiska establishment, men krevur av vælferðarsamfelagnum at verða figgjarliga stuðlað. Á tann hátt verður hon sjálv ein partur av hesum sama establishment.

Tá listin fer um viðtikin mörk, setir tað krøv til játtandi politikarar, ið virka undir tí sjálvsagda kravi at ansa eftir skattapengunum hjá fólk.

Danski mentamálpolitikarin Julius Bomholt, ið eisini kann roknast sum undagongumaður á hesum øki í norðurlendskum høpi, orðaði seg í 1963 á ein hátt, ið kann vera verdur at taka við her: „En virkelig kulturpolitik må til det yderste være frisindet. Vil man kultivere demokratiet, må man først og fremmest demokratisere de ydre vilkår for kulturelt arbejde ud fra mottoet: „Nok støtte, men ikke dirigere.“

At Skjalasavnshús við goymslum,
ið lúka øll vanlig krøv til trygd og innandura
umhvørvi, verða bygd sum skjótast.

Jonhard Mikkelsen

4.2 LITGEISLANDI PASSIÐ INN Í HEIMIN – hugstroyggj um móðurmálið

Einki verður
so djúpt eftir
hjá menniskjunum
sum móðurmálið
ið loysir hugsanirnar
fyllir upp hugan
og linnar lívið.

Paulus Utsi

Vit hava verið fyrí nógvari skomm og niðurgering, grundað á, at vit mistu fótfesti í eini peningaligari melduródn í 80árunum. Men peningaliga skuldin er bara partur av tí, vit tóku frá teimum, sum vit lótu peningaligu skuldina at rinda. Vit mistu í somu ódn sjálvsvirðing, álit, áræði og vón.

Tað, ið skeiklaðist, skal rættast aftur, tað, ið kœvdist, skal kveikjast aftur. Eitt tað týdningarmesta amboðið í hesari tilgongd er arbeiðið við alsamt at menna málið, tí úr tí sprettur fatanin, ið er gróðarlendi undir öllum morali og allari sjálvsvirðing. Máslig tilvitska er so dygg, tí hon er bæði passið inn í egnan heim og inn í aðrar fatanir, í henni alast nýggjar áskoðanir og birtist nýtt útsýni.

Føroyskt og onnur stórmál

Tað man ikki vera heilt galið við føroyskum, tí hvørt tiggjuáraskeið doyggja fleiri smámál og okkara tykist styrkna. Men okkara mál er ikki smámál, men stórt og smidligt mál, sum bara eitt fátal av heimsins íbúgvum dugir. Tað er ikki viðbrekið, tí tað er lítið ment, men tí tað verður ov lítið brúkt. Í ensk – føroysku orðabókini hjá Stiðjanum eru 65.000 ensk leitorð, sum eru tydd til føroyskt. Málið er sostatt ikki lítið, men vit mugu leggja nógva orku í at menna tað, so tað fylgir við menningini innan tøkni, list og skúla, og vara um tað sum heykar, tí tær

bestu skúlabökurnar eru ikki skrivaðar við tí, hvørki Lion King ella Pocahontas brúka tað, tað ger mangan sít egsna tilfara burtur úr tilfari hjá øðrum og tað er altið í vanda fyrir at traðkas til deyðis undir fótunum á umheimsins fjelmiðlarisum. Men tað er so smidligt, viðfevnt og djúpt, at tað hýsir Bíbliuni og Kalevala og megnar at bera William og Jørgen-Frantz á sínum veingjum í dag, tað er hvassi broddurin og geislandi ælabogin hjá Kára P, Jóanes Nielsen, Gunnari Hoydal, Regin Dahl og öllum hinum.

Geisandi og slagið

Kortini, tá ið tosað verður um tað, er tað sum um litir og gleði, undran og skemt heldur seg aftur. Hvussu ber tað til?

Hví er litraðið so skert, tá ið tosað verður um tað, meðan tað er so rummiskt og geisandi, ið hondunum á teimum, ið loyva sálini at renna gjøgnum tað?

Enekk, Frændur og Rúna á Heygum rökka inn í sálina við tí á streingjanna veingjum – hví er tað so slagið, tá ið fleiri av málssins hirðum fara um tað í máltaðum og málteigum?

Og tá ið onkur nýfloygdur akademikari sigur, at málid „dekkar ikki tað, sum eg vil úttrykkja“. Er tað tá málid ella maðurin, ið skal dagførast?

Ella kann málid búnað uttan at vanskeplast, tá ið SvF 14.03.1996, sum dömi, sendir: Bamse og Kylling til børnini, sending um horvnar danir, og hvussu danir hava hóreiggjað sær í Thule til vaksin, saman við eini millumsending (til alt húskið?) við Erik Paaske, ið syngur „dikke-dikke-dej og lure-laj“?

Umheimurin og vit

Fortreytin hjá nógvum fyrir at trúvast her er, at umheimurin er partur í gerandisdegnum og umheimurin er ikki færøyskur. Hvussu árinid uttanefstir ávirkar okkum er sjávsgagt sjónskt í okkara atburði og áskoðanum, og hvat árin alt hetta hevur á málid er somuleiðis týðiligt.

Flestóll eru samd um, at vit eftir fórimuni skulu royna at fáa færøyska útgávu av umheiminum, mennast málsliga soleiðis, at vit eru fór fyrir at tosa um alt millum himmal og jørð á okkara egsna mál. Tað er einki nýtt í tí – tað hava vit altið gjört. Og

lættasti mátin hefur higartil verið at ættleiða orðini, sum bóru tilðindini, skaldskapin og alt hitt. Við tí ørgrynni av læntum orðum, vit soleiðis dungaðu upp í málið, mátti fyrr ella séinni farast í gongd við at skilja burturúr og sálða. Annars druknaðu vit í fremmandum máli, sum ótarnað slapp at seyra inn í okkara. Spurningurin var bara, hvussu skuldi sáldast. Og her tekur spurningurin seg upp, sum hvør í sínum lagi roynir at svara. Hvussu skulu vit gera og hvør hefur fórleika til hvat. Ella tann vanligasta: hví skulu onnur bestemma, hvussu eg snakki.

Sertrúar-fylkingar

Tað hefur onkutuð verið flent at einum góðvarnum bygdarmanni, sum hevði, sum so mangur annar, funnið út av, at leiðin til heimsins ágóða lá gjøgnum útbúgving. Hann fór ikki ta longu leiðina, men fann sær eina sniðgøtu og fór á bíbliuskúla í tríggjar mánaðir. Heimaþurkomin sprýr onkur turrisligur bygdi hann: „Nú gamli – nú ert tú so væl skúlaður, hvat skal tú brúka lærðómin til?“ Og hann svaraði hampuliga og rættiliga avgjört: „Eg haldi eg fari at begynna fyrí meg sjálvan.“

Og tað er ikki bara í átrúnaðarligum spurningum, at vit „begynna fyrí okkum sjálvi“. Vit dyrka egnu áskoðanir saman við samhugaðum í politikki, í mentanarligum fylkingum og ikki minst í smáum málklubbum. Kjakið um málið átti at verið mennandi og neyðugt til tess at flutt okkum og gjört okkum smidligari, men orðadrátturin millum hesar fylkingar hefur higartil mangan verið fruktarleyst kegl í einum knarrrutum, glósutum grundtóna. Og hóast eg vóni, at orðaskiftið ongantið tagnar, og ósemjurnar altið verða, so spryrst heilt víst lítil menning burtur úr perfidu persónligu ábreiðslunum, ið eyðkenna stríðið í lötni. Lagt verður eftir manninum og ikki

Bókasøvn mega skiljast sum ein meginpartur av mentanarlívinum í føroyska gerandisdegnum.

bóltinum, og tað mennir ikki. Vit grava okkum niður í skravum, gravir heldur enn at taka intellektuell brókatøk. Og tað styrkjer ikki.

Summi royna at lúka málsligan vökstur burtur, sum kæmer kóva tað, ið eiger at hava bestu atstøður at grógvu. Sum halda, at farið verður so langt, at nýggjur sjaldsamur vökstur, ber boð um menning, fer fyrir skeytu. Onnur halda, at alt skal hava loyvi at vaksa í sama garði og eingin skal ditta sær at skrásumt ókrút. Summi halda, at málslig reinskan darvir intellektinum at sleppa fram, og forðar vanligum fólk í koma til orðanna. Onnur seta uppá, at tað ber ikki til at menningin hugflogið við ússaligum máli. Summi krökja seg í eina hvørstjórnun, um at tey í royndum duga betur at málbera seg á einum fremmandum máli og halda seg finna lættgongdari stíggjarenskum og donskum at siga frá tí, ið býr innast í sálini.

Kuvøsuord og veikindi

Onnur gera vart við árinið við at seta tað í gásareygu – ógásareyguni gera vart við, at hetta eru orð, ið ikki eru okkarar, men sum vit hava lánt til brúks, og tey eru lánt frá so rummiskum um lánara, at vit eru hálvavegna farin at ivast í, um tað nú er lánt ella ei. Men tað er einki punsj í orðum, ballað inn í gásareygu. Gásareygu eru kuvøsur til málsligar vantrívningar. Styrkinum orðamátturin, er burtur við gásareygunum. Skaldamynindirna kunnu ikki skapast, men verða kryplar. Og tí hava feroyski orðasmiðir verið so ídnir. Men danski orðalánsbankin er einum rummiskur og Kreditfelagið Danmark var á sinni. Og tað saman hendir við málínunum sum hendi við peningaliga klistrinum: við sleppa ikki av við lánini, og vit sleppa heldur ikki av við orðini. Og meðan vit royna at sanera peningalánini ella „frysta“ tey „frysta“ vit orðalánini í „gásareygu“. Úrslitið er, at vit hava minst tvær útgávur av somu fyribbrigdum – eina feroyska og eina innlænta, og eru í teirri óhepnu stöðu at fremmandan fyribrigdið sæst og hoyrist nógvt oftari enn feroyska. Tey vandamiklastu lánini eru kortini tey, har eyðkenni er tiðnað, hava smoygt eyðkennisbúnan av sær og eru farin at kenna seg sum feroysk og verða boðin vælkomin av málsligari líkasælu, sum nú ofta gongur undir heitinum málsligt frælslyndi.

Grundleggjandi sjúkutekin er kortini, at málið mangan ikki longur er partur av einstaklinginum, men eitt evni, tosað verður um. Tosað verður ikki um *mítt* mál, sum er partur av mær, sum sigur frá mínum samleika, sum er grundarlag undir mínum hugsanum, sum ger, at eg eri fórur fyri at tosa um tað, ið bylgist í mær. Nei – tað verður tosað um feroyskt, sum var tað ein lutur – utan fyri teg sjálvan, sum var talan um frystan upsablokk, ein fótþolt ella ein íspinn. Sum tær dámar ella ikki, sum tú heldur vera ov søtan ella saltan o.s. fr., sum onnur framleiða og hava ábyrgdina av at marknaðarföra. Meiri enn nakað annað sigur hetta, hvussu statt er við okkara samleika, at honum tørvar nakrar skorður, ið dyggur mentanarpolitikkur kann seta undir.

Amboðini ikki tok á skúlum og øðrum stovnum

Jóhan Hendrik og onnur hava trúliga sitið og loftað hugtökum og fyribrigdum og roynt at givið teimum feroyskt snið og feroyskan búna. Og tað eru ótroyttiligum og eldhugaðum einstaklingum vit hava fyri at takka, at menningin hevur verið so góð, sum hon hevur verið seinastu 30 árin. Ikki feroyskum skúla- og mentanarpolitikki. Gjørd upp í nýsmiðaðum orðum er menningin ómetalig, gjørd upp í orðum, ið fólk hava tikið til sín og eru farin at brúka, er hon ómetalig. Gjørd upp eftir setningskipanum, málsligum bygnaði og málburði gongur hon stórliga skeiva leið. Satsað hevur verið at gera nýggj orð og heiti og tað hevur riggað, og tann gongdin prógvær, at tað loysir seg at arbeiða miðvist, og at broytingarnar saktans kunnu fremjast. Men stovnurin, ið eigur hesa uppgávu, munar ikki nóg væl – hóast vit øll vænta, at hann skal virka sum krumtappur í øllum kervinum.

Skúlanæmingar, lærarar, skrivstovufólk, fjølmiðlafólk vilja sleppa úr fremmandum málum inn í sitt eгna til tess at bera seg málsliga, so væl sum til ber. Men tey sleppa mangan ikki – ikki tí at málið ikki er tökt ella tí tey ikki leggja lag í at brúka tað. Nei, tí okkum tørvar øll grundleggjandi amboð til at sleppa úr einum máli inn í okkara. Gandaorðið í hesum samanhangi er: orðabækur. Til fyri kortum sluppu vit ikki úr enskum inn í feroyskt, vit sleppa framvegis ikki úr tyskum og fronskum inn í

føroyskt og vit hava langt eftir á mál, tá ið tað snýr seg u
fara úr føroyskum og inn í onnur mál.

Hvussu kunnu vit krevja, at næmingar mennast í føroysk
og at fjlmiðlafólk loysa málsligar knútar við ongum amboð.
Vit eiga fólk, ið kunnu útvega amboðini – hví verður tað
gjört? Vegna tvørrandi mentanarpolitikk. Ikki tí fólk eru
sæl, ikki tí nakað er at kasta hugburðinum fyrir, men ve
mentanarpolitisca líkasælu.

Tá ið nýggja enska – føroyska orðabókin kom á markna
var prógvað, at til ber at gera so stóra bók innan fyrir 2 ár og
1, 5 mill. krónur. Óll væntaðu, at landsstýrisfólkini við ábyr
fyri skúla og mentan tóku hetta til eftirtektar og samskipa
arbeiðið soleiðis, at vit við eini iløgu uppá 15 mill. krónur javi
út á 5 ár høvdu allar neyðugar orðabækur. Men eingin læst
vón. Høvdu teir myndugleikar, ið hava ábyrgd fyri skúla
mentan tikið hetta til eftirtektar tá, høvdu vit longu í dag ha
neyðugu orðabækurnar – ið hvussu er *úr* fremmandu málum
um. Hevði tað verið, so høvdu vit flutt okkum við sjeymilafer
burtur úr kjakinum um fremmandu lánini og teirra heimara
í føroyskum. Málsliga tilvitskan hjá næmingunum og hinum
brúkarunum hevði verið økt, ansurin hevði verið skerptur
tann færningurin hevði høvt við sær, at fleiri høvdu kunnar
tikið lut í orðaskiftinum um mál og kövt viljan at lata slúsurnar
upp fyrir ótarnaðum floymi av fremmandum orðum. Vánalig
amboðini varðveita støðuna og gera, at tað mestum bara
ein frelstur skari, ið veit nakað um mál. Góðu amboðini høvd
styrkt øll, so tað hevði verið styttri upp til serkunnleikan.

Málsligt føðslu- trot á skúlunum

Høvdu vit høvt føroyskar orðabækur, høvdu vit farið til próvs
føroyskum tekstum, ið tyddir skuldu verið til enskt, týskt

Spurningar og krøv, ið sett verða,
vísa, at bókasøvnini meira enn
áður eru í ljósmála, har mentanarligt
samskifti fer fram.

franskt og russiskt, og ikki sum nú í donskum tekstum. Til tess at lúka próvtøkukrøvini høvdu vit verið tvingað at skriva mál-lærur og annað neyðugt tilfar. Tá ið hetta arbeidi hevði verið gjørt, høvdu vit bygt á veruligt grundarlag, sum málsligt menningararbeidi kundi hvilt á. Og tá kundu málklubbarnir við góðari samvitsku og í friði og náðum sloppið at dagdvølt, um vit áttu at skrivað Klaksvík við -kk- ella ikki, ella um vit áttu at unt orðinum *tunt* eitt -n- afturat. Men vit hava t. d. fangið nýggja føroyska studentaskúlaskipan – og ongar orðabøkur.

Næmingar kýta seg við at skriva føroyskt, og mangan kenna teir seg ikki væl, tí veikleikin í talumálinum verður so sjónskur, tá ið hann verður settur á prent. Málsliga óvissan er so stór, at næmingarnir seta eitt orð fyri og annað eftir í gásareygu tí málsligi varhugin sigur teimum, at hetta er ikki nóg gott ella beinrakið ella vakurt o.s.fr. Í øðrum fórum leita tey sær í orðabøkurnar at finna føroysku útgávuna av tí, tey ætla at siga og tað, ið mangan hendir tá, er at veiki málsligi stílurin hjá teimum ikki tolir orðið úr orðabókini, og stillegan skeiklast av lagi.

Tað er sum um føroyska orðið riggar ikki. Og tey, ið standa fyri skotunum, eru orðasmiðirnir – hvørja ferð orðasmiðirnir. Men tað eru ikki orðasmiðirnir, ið skulu lastast – tað eru skúlaskipanirnar, sum næmingarnir eru í. Donsku skúlaskipanirnar – sum vit sjálvboðin hava sett í verk – máa grundarlagið undan veruligari menning av føroyskum talu- og skriftmáli og skapa eitt djúpt málsligt tvílyndi í næminginum.

Tað ber ikki til at grunda skúla á danskt tilfar og krevja av næmingi, at hann samstundis skal mennast í føroyskum – og har hetta brek er sjónskast, er í sambandi við frálæru í fremmandum málum.

Næmingar tyða danskar og ikki føroyskar tekstir til enskt, tyskt, franskt, spanskt og russiskt, tí føroysku orðabøkurnar eru ikki tøkar. Næmingarnir læra seg allar hugsandi fintur og finessur í donskum í sambandi við málsligu frálæruna. Teir arbeiða við torfórum fremmandum málum inn og út úr donskum og loysa sínar trupulleikar, soleiðis, sum teir eru loystir í donsku orðabókunum, og aftan á at tann loysnin er funnin,

medda teir seg onkursvegna inn í føroyskt og draga eina slóð av donskum orðum og orðingum við sær inn í føroyskt. Tað er mannagongdin, har er keldan til tvídráttin og har er tað, vit eiga at fara til verka.

Danska loysnin í orðabókini hevur myndugleika, hon er neyv og røtt og álitandi – tann feroyska er merkt av gitingum og óvissu og leitan. Og vit heysta sum vit sáa: í feroyskum næmingum er stór málslig óvissa og nógur málsligur ótryggleiki og stór leitandi ósemja. Og tað er skúlaskipanini fyri at takka. Næmingarnir læra fremmand mál ígjøgnum eitt annað fremmant mál. Teir sita ongantið og kýta seg við feroyskum í sambandi við frálæru í fremmandum málum, og eg seti uppá, at tað er tað arbeiðið, ið hevði munað best.

Um nógvir lærarar, útbúnir í fremmandum málum, arbeiddu við næmingum inn og út úr móðurmálinum samstundis við feroyskum orðabókum og feroyskum venjingum, høvdutit flutt fjøll. Tað slepst rættiliga djúpt inn í fremmand mál á studentaskúlastigi, og næmingarnir kundu í sama viðfangi sloppið samsvarandi djúpt inn í titt egna – og øvugt – men tað ber ikki til.

Næmingarnir lesa dansk tilfar heima – og tosa um tað á feroyskum dagin eftir. Hvussu kann tað gerast uttan at brongl kemur í? Vit royna at pjøssa um tað ringasta við at gera feroysk orð fyri ávis donsk heiti og fyribigdi – men koma ikki longur – vit skapa einstök orð – ikki feroyskan málburð – og úrslitið er, at vit hava eina danska og eina feroyska útgávu av orðunum, kortini við tí høvuðsmuni, at tú sært donsku útgávuna 100 ferðir so ofta á prenti sum ta feroysku og verður fremmandur fyri teirri feroysku. Tann danske stendur harafturat í røttum umhvørvi – tann feroyska í einum fremmandum og tykist vilst.

Eitt samlað áatak, ið gav okkum orðabøkurnar og neyðugu lærubøkurnar, hevði bøtt um kensluna fyri feroyskum og beint fyri tí ovurhonds stóra gloppi, sum er millum talu og skrift.

Eg eri vísur í, at feroyskir skúlanæmingar verða málsliga undirstimbraðir í skúlunum, og haldi, tað er undranarvert, tá ið næmingurin slær t. d. eitt orð sum *gongubreyt* upp á enskum, tyskum, fronskum, sponskum og russiskum og fær at vita úr

donsku orðabókunum, at tað eitur *fortov*, at so mikið nógv fólk siga *gongubreyt*.

Tað skal eitt óhoyrt treiskni til, og eg haldi, at hetta treisknið eigur at fáa ágóðan av sínum áhaldni nú – at mentamáladeildin hjá landsstýrinum fer undir at samskipa orðabókaarbeidið, soleiðis at beinast kann fyri másliga tvíninginum, so orkan kann leggjast í at sleppa longri inn í finu másligu tægrirnar heldur enn at esja í fruktaleysa keglinum, um orðið skal vera serdonsk útgáva, eitt sindur donsk ella kanska føroysk.

Er føroyskt skriftmál torførari enn onnur?

Sagt verður mangan, at føroyskt skriftmál er so sera torfört at stavseta – og tað er ein hálur állur í hondunum á teimum, ið ikki hava tamarhaldið á tí. Men spurningurin er, um tað man vera málinum – ella røktini á skúlunum, tað er galið við? Eftir at hava rættاؤ föroyaskar stílar hjá studentum í 15 ár og sæð sama mynstur í próvtølum, sum í hinum málunum – frá 03 og upp til 11, hugsi eg ikki, skriftmálið skal lastast. Tað, sum hvørt summar rennur fram fyri meg, er, hvussu væl hesir teir góðu næmingarnir høvdu verið fyri, um teir høvdu sloppið at arbeitt við föroyiskum tilfari.

Men vit mugu hava skriftmálið sum umboð fyri tað óbroytilega og sum grundarlag undir øllum tí broytiliga. Skriftmálið er tað, vit hefta talumálið í, og tað mugu vit ikki pilka við, tí tað er í royndum besti skansin, vit hava til tess at menna og varðveita um somu tíð. Tað er sum ein skipan í tveimum liðum – alt snarast og broytist kaleidoskopiskt í talumálinum – hin helvtin, ið altið melur í sama kringi og altið hevir sama mynstur, krækir alt tað broytiliga í seg, men broytist ikki sjálv. Soleiðis skal býtið vera millum talumál og skriftmál – ein smidligur, broyt-

Føroyskur mentanarpolitikkur er
– eisini – at hava brúkiligar og smidligar
lógin á bókasavnsøkinum.

iligr partur og ein ihaldin, vælkipaður og seintbroytiligur partur. Okkara etymolgiska stavseting hevur vart okkum, at vit fóru ikki á flot saman við talumálinum, og stavsetingin saman við áhaldandi og treiska orðasmíðinum eru skansar, ið ikki mugu veikjast.

Málslig marknaðarföring og mállíkismál

Eitt samlað átak, ið gav okkum orðabækurnar, sum hevði kravt, at vit gjørdu mállærurnar, sum kravdu nýggjar venjingar, sum kravdu nýggjar bøkur o. s fr. hevði flutt fjöll. Orðabœkur høvdu sett kilar inn í verandi ringræsur og beint okkum á aðra kós. Tá hevði tað at smiðað orð verið máttmiklari tattur enn nú, og ikki sum vit hava varhuga av – nakað ið heilt fá fólk taka sær av. Kanska eru orðini góð í sjálvum sær, men sambandið millum smið og móttakara ikki nóg góð. Kanska verða orðini marknaðarförd á skeivan hátt. Kanska krevst nógvur pedagogikkur til at fáa trøllvaksna brúkarar at svølgja nýbakaða orðabollan í staðin fyrir tann, hann higartil hevur havt undir gómanum. Nær hava vit lagt okkum eftir at marknaðarföra hesa framleiðslu? Og hvussu nógv krevur hon?

Heilt vandaleyst er tað ikki at smiða nýggj orð fyrir hugtök, ið longu hava fest seg. Tað vita øll. Nógv nýsmiðað orð verða bara formur við ongum rúmi aftan fyrir framsíðuna. Tey taka seg upp í teimum mongu royndunum at gera feroysk avbrigdi av øllum handa hugtökum – og summar av royndunum eru sum fræ, ið ongantíð festir rót. Løgnir formar sum liggja og sleingjast omaná og eru byggikubbar í nýggjum mállíkismáli. Og eftir gjört mál av slikum slag er eins kensluleyst og handilstenn – nýtiligt og kensluleyst og festir seg líka so lítið í sálina og plastikkið í góman. Kanska er tað bara marknaðarföringin, ið manglar.

Nýggjyrðini skapa ofta glopp millum kenslu og funktión. Lat meg nevna eitt dømi, ið kann lýsa hetta glopp: Tá ið feroyingar fóru at gera fimleik í skúlunum fyrir mongum árum síðan, kundi lærarin ikki rópa „gleiva!“ á konufólkini, tí ov nógv ónærисlig hugasambond vóru knýtt at fyribrigdinum „at gleiva“. Í staðin segði hann „í gleivstøðu støkk!“. Og lýðin sum altið, stukku vit so í gleivstøðu heldur enn at gleiva. Nýggja avbrigdið lyfti

okkum diplomatiskt upp um øll skendsk hugasambond, og tú segði tað, tú upprunaliga vildi, men nú við máli, sum var (gelt og) borðbært. Í hesum fóri grundfestist eitt mál, ið fimleikurin átti og sum í sínum virki var avmarkað til hetta serøki (og Gud náði tann, ið brúkti tað í skeivari lótu).

Nýggjasta avbrigdi av hesum hugtaki hoyrist nú í ÚF frískligt og vælupplagt hvønn morgun: „Havið stutta fjarstøðu millum beinini!“. Einki við at „gleiva eitt sindur“ ella „hava stutt millum beinini“ nei, tú skalt hava „stutta fjarstøðu millum beinini“, hóast orðið fjarstøða, í huganum á flestu, toyggir seg munandi longri enn millum øklaknítarnar á einum spræknum fóroyiskum morgunfimleikara. Og hetta er tað, ið so mangan hendir við fóroyiskum nýggjyrðum. Tað er ikki málfrøðingurin, ið hevur givið okkum möguleikarnar *fjarstøða*, *gleivstøða* og *málstøða*, sum skal hartast fyri tað. Orðasmiðurin hevur givið okkum eina útgávu av orðinum, ið kann nýtast innan fyri ávist øki. Men orðini, ið ætlað voru at brúka í heilt ávísum fórum og við avmarkaðum virkni, verða brúkt allastaðnis, tey ikki eiga heima, verða brúkt í skeivum høpi og flutt hagar tey ongant ið voru ætlað at vera. Vit eiga ikki at lasta smiðin fyri tað, men leggja meira asturat og menna út frá nýggja grundarlagnum, so vit røkka út í finari tægrir.

Fóroyesk nýggj-yrði og stílbrot

Og hetta slagið av nýfóroyiskum – fín nýggj orð í skeivum høpi – er tað, ið býður so mongum ímóti. Orðasmiðunum verður kastað fyri, at málid soleiðis verður skeiklað. Men atfinningin er ikki rættvis. Tað eru ikki teir, ið hava skapt hesar möguleikar, ið hava nakra skuld. Tað er samanhangurin, rúmið, ið orðið skal setast inní, ið mangan ikki samsvarar. Tað rúmið er mangastaðnis tapetserað við so mongum danismum, at fóroyesk nýggjyrði líkjast vilustum fuglum. Tá eru vit í tí fláini, har talað verður um mentanarpolitikk í síni heild. Er málsliga umhvørvið veikt og óbúgvíð, verða fleiri góð uppskot avynnubørn, meðan móttøkan verður góð, um umhvørvið er sterkt og kveikjandi. Fóroyskur mentanarpolitikkur má síggja tað sum sína uppgávu at styrkja og búgvá hetta umhvørvi.

Tvíningur og skrædnaður færleiki

Sjálvt hesi seinnu árin meðan samfelagið er smokkað saman, fíggjarkervið smeltað saman og allar handa óluKKUR hava rakt okkum, hevur tú ikki kunnað skeitt í eitt blað uttan at síggja onkran á gosi og í luftini um okkurt færøyskt orð – sum annaðhvort var ov ljótt ella ov íslendskt ella ov dansk. Tað er hvønn dag onkur, ið hevur fingið ilt av onkrum orði, ið er komið skeiwt fyri, bróstsviða av íslendsku smittuni, men ongantið av sjúkuni, skeivleikin stendst av.

Kjarnin í allari toganini, har sundurlyndið í okkum gerst so sjónskt, er – myndaliga talað – at vit gleiva um eitt málsligt gil, ið er so breitt, at vit annaðhvort skrædna ella leypa yvir á annan bakkan. Annað beinið er fest í Danmørkini, fest av danskari heimsveldisgirnd, ið gróðursetti sínar mentanarstovnar her og trokaði færøyskt av sínum sessi. Hitt beinið í vesturnorrønum málfelagsskapi, sum er okkara, og har vit í royndum hoyra heima sætt frá málsligum sjónarmiði. Og ilt er at fáa hetta at sættast. Tú mást vera øðrumegin og verður annaðhvort ov danskur sambært vesturnorðurlendskum sjónarmiði ella ov íslendskur úr ríkisdonskum sjónarhorni. Sjaldan passaliga færøyskur, ongantið bara færøyskur, men vanliga ófærøyskur ella grótfærøyskur. Og tað er lættast at geva skarvin yvir og lata ábyrgdina upp í hendurnar á Danmark – at fáa skúla, og undirhald og fjølmiðlar og bøkur frá teimum. Tí tað kostar so nögv av pengum og orku at halda slíkt. Og stundum tykist tað, sum vit hava flutt depilin og hjartað niður á evropeiska fastlandið, hugsa og bera okkum at, sum um vit búðu niðri á fastlandinum og hava gjört okkum sjálvi og Føroyar til útjaðara í okkara egnu sál. Vit lata dýramæta kunnleikakeldu streyma inn í okkum úr Evropa, men gera okkum ikki greitt, at málsliga menningin, ið er hjáveiða, er burtur, og úrslitið er, at vit vikna málsliga, samstundis sum vit styrkna intellektuelt. Og væl gødd við intellektuellum evropiskum vitaminbollum er lætt at skoða og skíra arbeidið fyri færøyskum provinsielt og trontogt og sekteriskt og separatistiskt, men ger upp og hygg aftur á gongdar leiðir. Hvør hevur gjört tað, at málid er varðveitt og hevur ment seg aftur? – færøyskur ella danskur mentanarpolitikkur? hægri lærustovnar? færøyski fólkaskúlin? samlað

áatak frá feroyskum intellekti? – Nei, tvørir, treiskir, sannfördir einstaklingar. Vanliga í andgletti, vanliga við lítlum viðhaldsskara í byrjanini. Einstaklingar, ið hava velt og sáað og gróðursett. Ágóðan og ávöksturin eiga vit. Spurningurin er bará, um vit virða hann nóg mikið og eru búgvín at taka ímóti honum.

Í øllum siðmentum londum er samsvar millum fakligan færleika og málsligan færleika – ikki hjá okkum. Vit mugu av landinum at fáa útbúgving, vit verða kodað við fremmandum máli og fara heimaftur við tí sum arbeiðsamboði. Í øðrum londum er málsligur færleiki vörumerki – tað borgar fyri dygd – fólk, ið hevur lisið á lærdum stovnum, hevur tak á teimum pörtunum av málinum, ið einans fá duga. Tak t. d. ein bretskan lögfrøðing – hann dugir ikki bara lögfrøði, hann er samstundis málsligur snillingur. Er hann ikki tað, hevur hann ikki langt lív lagað sum lögfrøðingur. Hjá okkum er hetta samband ikki sjálvsagt, og mangan er tað soleiðis, at tey intellektuelt sterkestu eru veik í feroyskum máli og skifta yvir í annað mál, tá ið ætlanin er at vera raffineraður ella siga eithvørt úrtökiligt. Partur av teimum, ið eiga at slóða fyri og draga tyngstu byrðuna, eru als ikki við, men meldu seg inn í onkran klubba við samsintum, har ið høvuðsítrivið er at grína at menningararbeiðnum, gera tað til láturns ella í ringasta føri skíra tað rasistiskt, fasistiskt og nazistiskt.

Feroyskur mentanar- politikkur við skaddari lívæðr

Í kjarnanum er spurningurin, um vit skulu hava mentanarpolitikk við okkara eigna máli sum grundarlagi, ella um vit skulu flyta kelduna niður á evropeiska meginlandið, lata hana renna haðan og verða væl upplýst gjøgnum annað mál, men við

Tað eigur at vera eyðsæð, at tá ið vit velja politikarar á ting og í bý/bygdaráð at umsita okkara samfelag, so vænta vit, at politikararnir vísa ábyrgd, hava kunnleika og útsýn um tey mál, teir taka upp á seg.

málsligum tvilyndi sum fylgju. Fylgjan sum ivaleyst er grundin undir tí undarliga hálvflónaðu støðutókan, vit hava til okkara egsna, og tí mangan vanvirðisliga hugburði, vit hava móttvegis okkara egsna.

Vit eiga prýðiligar partar av heimsbókmentunum á fóroyiskum, men vit eiga ómetaliga fá av hesum stórverkum í bókum. Aðrastaðni í heiminum kappast forlög um rættindini at geva bókmentalig stórverk út – hjá okkum bjóðar eingin til. Aðrastaðni í heiminum kundi eingin ímyndað sær bókmentafrálæru á rímiliga høgum stigi við ongum heimsbókmentum sum grundarlagi – her hava vit fáar, brúka sum sjálvsagda undanførslu danskar útgávur við teirri óhepnu fylgju, at náttúrliga hjáveiðan – tann málsliga menningin, lesarin eigur at fáa av hesum málsligu íblástrarkeldum – fer fyri skeysi. Harafturat setir hetta skorður undir fatan næmingsins, at einki, sum telist millum tað besta, sum er eggjandi og kveikjandi, kann lesast og sigast á fóroyiskum.

Í sambandi við fóroyskan mentanarpolitikk má gerast greitt, at tað kostar nógv og nógv meira, enn brúkt verður í dag at menna okkum málsliga, at tað er standandi undirkotshandil, og at tað eru hørðu treytirnar hjá so lítlum samfelag. Og orðið menning er sjálv sveivin í øllum – orðið varðveisla kann ikki brúkast í málsligum samanhangi. Tað má ongantið steðgast á. Tað má ein og hvør, ið torir út í Landsstýrið, gera sær greitt – og henda gongd kostar.

Donsk imperialisma hevur virkað eftir sama mynstri, og imperialisma annars hevur virkað um allan heim. Skúlar verða grundfestir, ið taka mál og mentan frá fólkjunum, kirkjan tekur sitt, umsitingin og dómsvaldið sitt, og eftir livir upprunin í onkrum króki, har maktin ikki leggur í at vera. At byggja alt tað uppaftur, ið fór av donskum ávum, hevur verið og er eitt ómetaliga torført, stríaggið arbeidi, og at vit eru so mikið fyri okkum komin, er at undrast á. Men fóroyska fólkasálin hevur fingið arr, ið ikki lekist. Tað kemur til sjóndar, tá ið støða skal takast, tá ið mark skulu setast, og greiða skal fáast á, hvar vit eiga heima.

Tað eru ikki meira enn 50 ár, síðan vit sluppu at tosa fóroyskt

við Várharra, og kortini so ger tað einki, um vit nú hava fleiri danskar prestar, sum prædika á donskum.

Tað eru ikki meira enn 50 ár, síðan vit sluppu at undiryða á færøyskum í skúlunum, og kortini so ger tað einki, um vit nú hava fleiri danskar lærarar, sum undirvísa á donskum.

Danskir prestar broyttu færøyska navnasiðin, tvingaðu feroyingar at taka vanskeplaðar útgávur av egnum növnum til sín. Fyri stuttari tíð síðan fingu vit loksns eftir tógvíð strið nýggja færøyska navnalög. Men nú er rákið vent, stórur partur av fólkimum vil ikki hava færøysku növnini aftur. Donsku vanskappingarnir eru vorðin færøysk növn, og einastu ferð, feroyingar gremja seg, er, um eitt dansk navn ikki stendur í navnaskránni, men bara færøyska sniðið, og fáa tey ikki undantök frá teirri færøysku útgávuni, seta tey seg í flogfarið og doypa barnið danska navnið í Keypmannahavn. Növnini røra tit ikki – broyta tit o til ó ella a til á flýtur blóð.

Hetta er danskari imperialismu fyri at takka. Hon hevur verið so effektiv, at henni tørvar ikki at vera sjónliga til staðar. Verkið er lokið – tvilyndið er fullkomíð.

Síðan fingu vit færøyskt atlas, færøysk fuglanøvn og fiskanøvn og plantunøvn og djóranøvn. Tey, vit vistu minst um, raktu okkum ikki, og tað rakti okkum ikki, um ein fuglur æt hetta ella hatta, enn minni ein fiskur. Men donsku útgávurnar á býum og londum úti í stóru verð, høvdu vit lært í skúlanum – og ættleitt tey sum okkara egnu. Tey vóru partar av føðsluevnunum í donsku bróstamjólkini. Og Gud náði Svenning Tausen og Jóhan Hendrik og teir, ið royndu at geva okkum færøysku útgávurnar aftur. Vit vildu sleppa at hava ófærøysku sniðini í frið, sum um tey vóru færøysk. So effektiv er dansk imperialisma.

Fyri at venda aftur til 1938. Hví sluppu vit ikki at undirvísa á færøyskum fyrr enn í 1938? Tí danir ikki untu okkum at fáa henda rætt aftur? Nei, tí feroyingar vildu ikki. Tað hevði ongan týdning at duga færøyskt – tú slapst ikki suður um Sumba við tí – og vandin var eisini fyri at tað fór at ganga út yvir danskt. So effektiv var danska imperialisman í Føroyum, at vit vendu okkum sjálvum bakið. Mentanarliga líkingin var so dygg, at vit

kendu okkum ber við ongari danskari kápu. Útvegurin var at bróta niður markið millum bæði málini – innast inni, tí tað krawdi minst stöðutakan og var gott umhvørvi hjá andligari líkasælu.

Og líkasæla er tann vísi deyði. Líkasæla druknar smá samfelög í umheimsfloymum og kann skjótt broyta okkum til tjóð, ið stendur og gevur skarvinum livur, meðan heimsrákini fara skúrandi framvið og taka eina slintru av her og eina har, til vit niðurbrynd og streymlinjað gera sum minst vart við okkum og hvørva í meldrinum.

Og alt ov stórur partur trýr ikki tí, at tað loysir seg at berjast fyrir okkara, tí vit eru so mikið fá, at tað verður ov trupult. Tað er so strævið at vera borgari í lítlari tjóð – lívið gerst lættari at gerast partur av storri – at so okkurt fer fyrir skeytti samstundis, gerst ikki við.

Høvdu vit bert sloppið burtur úr tí at sagt, hví vit skulu hava feroysk orð og nøvn og heiti, sloppið upp úr tí, at keglast, *um* vit skulu, *hví* vit skulu og í staðin sloppið inn í øll tey spennandi hvarvini í málinum. *Hví* siga Fjón, tá ið danir siga Fyn, *hví* hava feroyska stavseting av londum sum Kili, tá ið brettar og danir skriva Chile, *hví* siga ferhyrningur og ikki fýrakantur. So leingi feroyskur mentanapolitikkur er so lofnaður, sum hann er, hanga vit í hesi naggatódn.

Tvilyndið og hugburðurin mótvægis okkum sjálvum – okkurt hissini dømi

Fyri tveimum árum síðan voru lunnar lagdir undir nýggja studentaskúlaskipan. Frammanundan voru royndir gjørdar við at broyta býtið millum lærugreinirnar feroyskt og dansk og at lýsa tær av nýggjum. Eingin hevði áhuga í royndunum. Nú ið skipanin í sín heild skuldi roynast, hvat var samrøðuevnið? Um skipanin sum heild virkar betur? um vit fåa betri studentar? um vit lata dyrnar upp á viðan vegg? um støddfroði og lívfrøði verður betri? – ikki eitt orð. Um feroyskt verður betri? fær rúmari ræsur og fer at virka betur? um feroyskt sum lærugrein verður ráettliga dagförd? – ikki eitt orð. Tað einasta, ið kókar yvir og kemur í bløðini og sum Útvarp Føroya og Nærvarp ið Keypmannahavn taka upp, er, um tað er ráðiligt við 3 timum

minni í donskum, um føroyingar megna at flyta vanliga móðurmálsundirvísing úr donskum inn í føroyskt. (Sami hugburður og somu grundgevingar, sum tá ið Dagur og vika á sinni trokaði Tv-avisen út). Útvarp Føroya skipar fyri fimmara, sum helti so móti donskum, at tað var skammiligt, og teir skipaðu so fyri, at ein danskur fulltrúi sat í útvarpsstovuni, og opin linja til ein tilvildarligan dana, knýttur at HF-skeiðnum í Suðuroy, sum hevði gjørt vart við, at henni dámdi ikki, at føroyskt fekk so nógvar tímar. Hetta hendi í 1993 – ikki í 1893. Nýtt avbrigdi av gomlum evni. Undarligt, sum sumt ikki broytist eitt hundrað ára skeið. Men hvat sigur hetta um okkara hugburð og samleika?

Vit selja ikki enska – føroyska orðabók, tí ein eins stór ensk – donsk kostar minni. Prísurin er munurin. Onnur vildu sagt, at høvuðsmunurin lá í tí máli, bókin var skrivað á – men so er ikki. Tú kanst sláa 65.000 leitorð upp og fåa rímiliga góðar týðingar – men tað ger ikki munin – prísurin ger munin. Og tá ið fólk eru blendað og ikki síggja høvuðsmunin, men bara prísmunin gjórdan upp í kongens mænt – tá veit so ótrúliga illa við. Fólk resonnera, sum um ikki var talað um tvey ymisk mál. Hvati sigur hetta um okkara hugburð og samleika?

Eldhugaðir málfrøðingar verða skýrdir tvørball, nøvnini á teimum liggja líka illa á tunguni hjá nógum sum Ayatollah Khomeyni ella Saddam Hussein ella geva sama ráka í munnin sum navnið á onkrum serbiskum hernaðarleiðara. Fólk eru farin at síggja limirnar í føroysku málnevndini sum trøll ella nýggjar útgávur av klappus gjøgnum áhaldandi átok i Sosialinum og aðra staðnis. Teir dugnaligastu verða blacklistaðir av berum smásinni og skulu taka ímóti glósum og spotti hvønn einasta dag. Sosialurin hevur sett sær fyri at vera málagn hjá fólkvið málsligari áskoðan, sum eftir mínum tykki er miðvist

Mentan er eitt politiskt evni og eitt øki
í almennari umsiting.

oyðandi – tað verður høgt títt eftir fólk, ið frá málfrøðiligum sjónarmiði eru serkøn. Landsins besti teknari hevur sett seg sum talsmann fyri øllum tí, ið heldur hánt um alt færøyskt, raffineraðar glósur og spott til alt, ið er færøyskt. Láturin rungar – hygg hvussu kúbýtt, vit eru. Hvæt sigur hetta um okkara hugburð og samleika?

Hetta eru eftirsjúkur av danskari imperialismu, vit dragast við og kanska tað er, sum JHOD segði á sinni, at vit hava ligið so leingi á sjúkralegu, at vit orka ikki fram, men vilja heldur vera liggjandi, hóast vit vita, tað ikki er rætt.

Teinurin millum tegn og harra

Tá ið farið var undir at tyða Bíbliuna til færøyskt, vóru mong, ið hildu, at tað riggaði ikki at tosa við Várharra á máli, ið var so fongt við mykju og roðslu, sum færøyskt var tá. Var ikki nóg fint. Riggaði líkasum betur á fjalli og báti. Hesa søguna hava mong hoyrt. Støðutakanin tá var treytað av ymsum fortreytum tá, umstøðum tá, fatanum tá. Og var eingin, ið breyt slóð tá, so var færøyskt kanska farið fyri bakka.

Síðan tá er so mangt broytt, og meðan ræsti gerandisroykurin verður skiftur út við pizza og pasta, er spurningurin, um vit eisini geva okkum far um nýggju útgávurnar av gomlu søguni um málið. Útgávurnar í okkara samtið eru mangar. Lat meg nevna tvey dømi. Eldri starvsfelagi á Landsskúlafyrisingini plagdi at siga, at so leingi stovnurin sendi donsk brøv út, ið byrjaðu við „Hermed gøres vitterligt ....“ gjørdu lærarar og skúlar uttan himpr, sum tey vóru biðin. Trupulleikarnir og serliga mótmælini komu ikki til sjóndar, fyrr enn myndugleikin fór at tala færøyskt og segði „Við hesum verður sagt frá....“. Tey, ið skrivaðu brøvini vóru somu fólk, og umsitið var eftir somu reglum. Tá ið myndugleikin fór at tala sama mál og móttakarin, var móttakarin í heilt aðrari støðu. Stúrsaði við og fór at mótmæla. Spurningurin er: toldu vit ikki, at myndugleikin so brádliga kom niður til okkara í færøyskum búna, á sama hátt sum Várharra kom á sinni? Varteinurin millum myndugleika og tegn vorðin ov stuttur? Og er tað ikki altið trupulleiki í lítlum samfélögum, atteinurin altið er so stuttur?

Eina ta seinastu útgávuna fingu vit frá lögmanni í vetur. Hann

helt, at danskar ríkislögir, ið skuldu hava gildi í Føroyum, skuldu samtykkjast og kunngerast á donskum, tí ov trupult og dýrt var at fáa tekstin tyddan til føroyskt – og fyri alt tað so er føroyski teksturin ikki bindandi í rættinum. Slikt er ræðahdi, tí eru føroysku tyðingarnar ikki dyggar, so er tað ábending um, at meira má leggjast í arbeidið til tess at menna føroyskt á hesum øki og ikki høvi at stinga halan millum beinini og rýma undan ábyrgdini. Hvat munnu tey fara at siga um hesa avgerð um hundrað ár? Smírást vit tá á sama hátt og vit smírást í dag at Várharrasa lítla, men trúgva skara, ið ikki hildu seg vera nóg fin at tosa við hann?

Fremmant mál sum verja

Er ein av dagsins útgávum av hesum somu səgum, at vit t. d. ikki tola at bannað verður á føroyiskum í SvF, men lata alla málsliga óhumsku ótarnaða floyma inn í stovuna á amerikanskum? Kunnu vit brúka fremmandu málini sum skott mótt málsligu køstarennum? Amerikumenn og danir banna – tað vita øll – og so leingi teir gera tað á eignum málí er alt OK. Verða eiðirnir tyddir, taka vit verjuna burtur, og teir raka okkum. Munnu vit brúka okkara málsligu serstöðu sum eina henta kuvøsu – har vit kunnu hoyra og siggja ólevnaðin úti í heimi, men ikki lova honum inn í okkara mál? Munnu vit innast inni ikki vilja lata allar dyr upp av ótta fyri at missa sakloysið ella hampiligu skortarnar? Hvat er tað, ið ger, at vit hava so ilt við at sættast við okkum sjálvi og okkara eagna?

Málsligt íhald og málsligt frælslyndi

Løgið er tað, hvussu ymiskt virðismát, nýtt verða til fremmand mál og føroyskt. Havi sjálvur høvuðsgrein í enskum málí frá lærda háskúlanum í Århus. Og har var eingin ivi um hvør, ið hevði besta førleikan og samsvarandi, hvørji málslig metingarevni viðkomandi hevði. Metingarevnini vórðu vird og brúkt. Tann, ið bestur var, var samtundis ráðgevi. Vit leitaðu til tey frægastu, tí tey vignaðust best í ráðum. Hugsi, tað man vera galldandi fyri øll mál. Og tað er heilt víst galldandi í Føroyum fyri fremmand mál – tann, ið dugir best tyskt verður eftirspurdur, tá ið tyskt skal skrivast. Men ikki fyri okkara eagna. Tað, sum einmælt verður nevnt serkunnleiki í sambandi við onnur mál,

verður nevnt íhald og málreinskan í sambandi við færøyskt – hvussu ber tað til? Hví verða so ymisk orð nýtt fyrir sama fyribrigdið, og hví verða orðini lödd so ymiskt? Er tað gamla søgan um myndugleikan, ið liggur og gníggjar seg upp í móti tegninum, sum gongur aftur?

Sambært tú virðismáti, nýtt varð til enskt, er tað, sum í dag eitur „málsligt frælslyndi“, tað, vit tá nevndu „óbúgvíð og ússaligt mál“ – mál, ið hevði ov lítlan skúla at byggja á og tískil var veikt og fábroytt. Vit tykjast nú at siggja fyrstu nálirnar av eini skipaðari rørslu, ið hefur til endamáls at seta óbúgvíð mál í sama sess, sum búgvíð mál – við teirri høvuðsgrundgeving, at eingin munur skal vera á. Málið hjá flakavinnuni skal vera eins gott og tað hjá professaranum. Eitt sjónarhorn, ið spókir aftur, er, at um munur er á, so er móðurmálið við til at varðveita og staðfesta sosialar munir, ið fólk vilja hava beindar burtur. Hugsi, hetta er at blanda brotpartar av ymsum fláum saman til fyrimuns fyrir líkasælu og populistiskt skvaldur og hefur lítið við skúlaða málsliga fatan at gera.

Eitt, ið allir frælslyndisstuðlar kortini eiga at hava í huga, er, at undanførslan gongur bara annan vegin. Tann brúkari, ið velur at siga t. d. „Eg behovist ikki at snakka sum tey siga, tí eg dámi ikki teirra stil og haldi, at tað er mest félilsiskritikkur“ o. s. fr. o. s. fr. kann eyðsæð gera eftir síní sannföring og senda síní boð út í slíkum málbúna – tað, ið viðkomandi ikki hefur ávirkan á, er, hvussu hesi málsligu boð verða skild og greinað hjá móttakaranum. Nógvir móttakrar høvdu eyðmerkt slíkan málburð sum óbúnan, ófærøyskan og ússaligan og høvdu stúrsað við, um skúlað fólk málbóru seg so. Tí sleppur sendarin ikki undan. Men hetta er (hóast grefligt) dømi um tað, ið nú skal góðtakast sum færøyskt. Men verður slíkur málburður góðtikin – og t. d. ikki rættaður í skúlunum – so hava vit tikið allar sikringar úr málkipanini og kunnu fara undir niðurteljingina til ta fullkomnu mentanarlíkingina, ið beindi fyrir hetlendskum og hvørt ár beinir fyrir fleiri málum og sum ein royk kann gloypa okkum, geva vit eftir.

Málsligt íhald hefur verið okkara bjarging – kanska stundin er komin at geva bjargingini nýtt heiti – serkunnleiki – og fara

at virða hann á jövnum fóti við málsligan serkunnleika aðra-staðnis.

Altjóðafuglarnir

Frá málsligum sjónarhorni verður ikki arbeitt við „altjóða máli“ og „altjóða orðum“ – í roynd og veru eru tey ikki til. Hetta er heiti, serliga folk, ið ikki fáast við mál, brúka sum universal-undanførslu fyri veikum og lit- og støðuleysum máli. Men hvussu so við fremmandum orðum – skulu vit ikki góðtaka tey? Trupult at svara, tí hvussu nógv hvor einstakur tolir og kann góðtaka av fremmandum orðum veldst um skúla og persónlig mörk. Lat okkum lýsa hetta við einum einföldum dömi. Vit hugsa okkum at ein miðal hampa feroyskur fólkaskúlalærari góðtekur 300 fremmand orð i feroyskum – kanska serliga orð fyri tækni og onnur serlig yrkisheiti. Ein cand. mag., ið hevir lisið enskt – og sum ferðast í enskum málumhvørvi hvønn dag, kann ivaleyst góðtaka nógv fleiri – kanska tvifalt so mong – tí ensku orðini hava kastað og flutt markini um tað, ið hann fatar sum smidligt feroyskt mál. Við at loyva ov nógvum slíkum geykaungum inn i málburðin og orðabækurnar er vandi fyri, at tey verða fatað sum feroysk eftir stutta tið, og tá ið orðabækurnar skulu dagførast, er tolsemismarkið flutt og onnur 300 ella 600 verða løgd afturat sum fremmandorð, tí hini eru vorðin feroysk. Onkur ímyndar sær hetta sum fyrmyndina, tí málid verður so herliga smidligt, men hesin smidleiki kann fáa feroyska partin av málinum at kódna fullkomiliga – slíkur floymur er jarnbrotið hjá einari og hvørjari mentanarlíking, ið fær øll serkenni at hvørva. Slíkur hugburður kann geva feroyskari málmenning stórri bakkest enn nakran órar. Besta dömi er, at so tit og knapt nýggja danska- feroyska orðabókin hjá Fróðskaparfelagnum var uppakkað stendur blaðmaður og opinberar sína fjáku tu myndugleikatrúgv nakað soleiðis: endi-

Í politiskum høpi er mentan uppfatað sum sundurskildir stovnar og óheft øki.

liga standa misfostrini í bókini, so nú kunnu öll tey orðini, eg ikki havi viljað brúkt, brúkast, nú kunnu allar persónigar staðutakanir krökjast úr, allir málsligir sansir sløkkjast og allar fagurfrøðiligar meginreglur um mál skotrust til viks – tí skrivað stendur.... Hetta verður lagið, og hetta verður hugsanin.

**Bim-bam-bussa
eg eri ein
halatussa**

Litleysa, málsla javningapulvurið, ið gjort verður útá við, umboðar mentan, ið ikki er okkara, men sum verður gjørd okkara. Børnini syngja og lesa sjáldan um lomb og okkara fuglar – tey syngja og lesa um froskar, filar og pappageykar. Skaldamyndir, búnaðar í øðrum heimspörtum, berast av orðum, ið eru grógvín í fremmunda umhvørvinum. Samrunin millum okkara mál og okkara umhvørvið var sjónskur t. d. í teimum yrkingum, Hans Andrias gav børnunum í lesibókunum. Myndir og mál, ið kveiktu ans fyri skaldamyndum og umhvørvi, vóru undirvisningartilfar – og børnini kundu skerpa sansirnar og evnini at eygleiða í egnum umhvørvi við myndum sum hesum í lesibókini:

*Ein terna fleyg
um kráarheyg
so veingjablá og nevjareyð*

Hetta er skaldskapur í meistaraflokki. Ein fotomynd á okkara máli av okkara umhvørvi. Børn, ið vóru von at síggja ternuna á sumri, og sum vistu, hvat ein krógy var – fingu sínar eygleiðarasansir skerpaðar – ternan er: *nevjareyð og veingjablá*. Sum hjáveiðu fingu tey beinrakið orðasmið og sans fyri hvorsföllum.

Í dag er ikki óvanligt, at tekstir við feroyskum orðalag og snoeggum heitum sum *kráarheyg* verða líkaðir burtur við teirri grundgeving, at børnini hava „einki forhold til sovorðið“ – og hvørsfalssniðini hoyra nú knappliga til nögv hægri skúlastig. Í staðin seta vit okkurt, vit öll kenna og „kunnu fyrihalda seg til“ t. d. *Bim-bam-bussa eg eri ein halatussa ella hej, hej Nikolaj, nösin er av li'posej*.

Mentanarliga gliðið, ið endurspeglast í andaliga li'posejnum,

speglast eisini í málinum, ið skal hýsa halatussum og kroko-dillum. Føroyskt mál, sum er grógvíð her, kann ikki brúkast til læntu myndirnar, og tí verður nýtt „altjóða-føroyskt“ eft og knoðað saman og brúkt sum byggitifar í eini heilt aðrari heims-mynd, sum ikki veksur burtur úr tí staði, haðan heimsmyndin hjá barninum náttúrliga grør, men einum, ið er skapt úr tyddum, litføgrum barnabókum, sprotnar úr fremmandum londum, mentanum og málum. Er tað lögð at barnið skrædnar máls-liga?

Musikkskúlaskip-anin fyrimyndin í nýggjum arbeiði

Til tess at halda málið hvast, má tað svarvast og rökjast alla staðnis alla tiðina – ikki minst í skúlum og fjølmiðlum. Og tað verður tað, hóast tann rökjuskapurin hevði verið betri, um landsins myndugleikar kravdu storrri fórleika av fólk, ið liva av hesum amboði og skipaðu so fyri, at fólk fingu høvi á sømiligan hátt at styrkja veikleikar og rætta brek í staðin fyri at fylla bløðini við rættingum og ábreiðslum móti hesum somu fólkum. Við glefsum í lesarabrøvum koma vit onga leið. Við knarrutum atfinningum frá málsligum mullahs flyta vit okkum ikki tumman. Við málsligari eftirútbúgving og ráðgeving, flættaðari inn í virksemið, høvdu stovnarnir ment seg skjótt.

Hvussu skipast skal fyri í framtíðini krevur sjálvsgagt viðgerð, men musikkskúlaskipanin er eftir mínum tykki besta dømi um, hvussu vit skulu gera. Fyri nøkrum árum síðan vistu bara tey fáu, hvat ein violin var – og hugburðurin mótvægis tónleiki var merktur av hesum tvørrandi kunnleika til tónleik. So fingust góðir lærar til vega, gott áatak, stór iløga og í dag eiga vit eitt symfoniorkustur, tað skrifður skarpt við góðum violinleikarum og tvørfloytuleikarum um alt landið – hugburðurin er broyttur samsvarandi. Góð skúling og gott innlit eru lyklarnir til nýggjar heimar, og hetta haldi eg er fyrimynd at brúka í arbeiðnum fyri føroyskum. Á sama hátt sum vit lyftu okkum frá Buck Owens og Charlie Pride upp til tynru loftlögini hjá Ravel og Vivaldi upp á 10 ár – soleiðis ber til at flyta okkum í málsligum høpi eisini.

NØKUR UPPSKOT UM TILTØK

Týðingarskúli

Vit megna ikki at skriva alt, okkum tørvar, sjálvi. Næstbesta loysnin er at týða tað, ið onnur gera. Tí eigur týðaraskúli at setast á stovn í sambandi við Føroyamálsdeildina. Fólk, ið sýna hegni at týða, eiga at sleppa á skúla og eiga at vera tey, ið týða okkara fjølmiðlatekstir umframt annað tilfar – undir góðum umstøðum fyrir góða lón. Tey, ið starvast í sjónvarpinum t. d. hava einki slikt høvi – hvussu skulu tey styrkjast, hvussu skulu tey rættast, um ikki skipað undirvísing er? Lesarabrév í Dimmu loysa ongar trupulleikar. Í løtuni gevur fáur teimum góðu týðarunum ans. Jákup í Skemmuni er ein, ið hevur sitið í 25 ár og týtt, eingin skrivar um hansara avrik, eingin metir um tey í bløðnum – hann hevur fangið svenska viðurkennung fyrir síni avrik – men ikki føroyska. Áttu vit ikki at tikið tað til eftirtekta?

Rættlestrarstova

Tey, ið skriva, áttu at kunnað latið handritini til rættlesturs á stovu, ið var knýtt at Føroyamálsdeildini, so tað slapst undan, at lidnu prentaðu avrikini vóru rættlisin heldur enn lisin, tá ið tey komu á marknaðin. Á stovuni skuldu arbeitt serkøn fólk við fastari lón, so tann, ið skrivaði, fekk hesa tænastu ókeypis frá landinum fyrir arbeidið, kundi óræddur fara á marknaðin við avrikinum og fáa viðmerkingar og ummæli, ið snúðu seg um innhaldið og ikki stavseting og ymiskt orðaskeikl. Hetta hevði eisini verið eitt amboð til at flutt okkum burtur frá knarrinum.

Marknaðarfóra mentanina

Føroysk mentan er ikki nóg ofta nóg góð tiðindi í loftmiðlunum. Og tað má hon gerast. Lat meg lýsa hetta við einum dømi: Axel Tórgarð fekk í 1993 heiðurslón fyrir síni mongu megnarverk. Hann er ein av okkara frægastu mentafólkum, hann hevur yrkt og týtt, hann er undirhaldandi, stuttligur og veit alt ímillum himmal og jørð. Hesin heiður varð umrøddur í útvarpinum og sjónvarpinum í nøkur fá sekund. Í somu viku er vikuskiftis-sending – sjálvandi um ítrótt sjálvandi – og útvarpsmaðurin kærir sína neyð um, at hann í allan dag hevur ringt niður til Týsklands at fáa eina viðmerking frá teimum føroyingum, sum astur einaferð vóru vilstir niður á evropeiska meginlandið at

spæla bólt. Allur fjølmiðlaheimurin var giraður til at viðmerkja og varpa út um teir bóltar, teir mundu rakt, og um tannra sum var aaaakuarát for stutt, og bóltin sum tiverri fór við síðuna av, um teir, ið voru illla upplagdir, um veðrið, um hælsinur og lærvøddar sum ikki hildu + eftirmeting av, hvussu tað kundi gingið, um so var, at allir allatíðina høvdu gjort okkurt annað enn tað, teir gjørdu.

Hví ringdu teir ikki til Kvívikar og fingu eitt prát við ein mann, sum hevur nakað at siga fólk? Hví verður arbeiði, sum krevur so nögv sum tað, ið Axel hevur avrikað, so lítið vrit? Er tað tí fjølmiðlafólkini ikki megna ella ikki tíma ella ikki hava stundir at viðgera tilíkt tilfar? Tað er jú munin lættari at gera viðmerkingar um bleytar og harðar taklingar enn tað er at gera víesar viðmerkingar til ein góðan sjónleik, eina góða konsert ella eina góða bók.

ÚF eigur at hava eitt panel við fólk at skifta orð, hvørja ferð føroysk bók kemur á marknaðin, og prátað átti at verið við høvundin. Tí tað at fáa eina bók út á føroyskum eigur at vera stórhending. Og tað verður stórhending, um ÚF vil hava tað at vera stórhending. Hví verður ikki tosað við Pól Jespersen og Snorra Fjallsbak í sambandi við teirra slóðbrótandi arbeiði at

Tær heilt grundleggjandi upplýsingarnar um søguna, siðsøguna, búskaparsøguna og mentanina og sum heild røturnar hjá eini tjóð eru varðeittar í fólkssins huga, skaldskapi, bókmentum, verkligu mentan, og eitt nú á søvnum sum bókasøvnum, formminnissøvnum og skjalasøvnum. Her verður ein stórur og týðandi partur av mentanarárvinum varðeittur, røktur og hildin á lívi. Her finna vit nakrar av teimum mest týðandi keldunum til mentanina hjá eini tjóð.

útvega okkum feroyskt undirvísingartilfar til stødd- og alisfröði? Tað er sensatión! Hví var ikki skipað fyri orðaskifti í útvarkinum um bókina hjá Annfinni í Skála um lagnuheystið í 46? Hetta eru tvey dømi úr rúgvuni av tí arbeiði, ið verður gjört at styrkja okkum málsliga og mentanarliga. Men tað verður ikki nevnt í útvarkinum. Hevði útvarpioð offrað so nógva tið upp á tilík spennandi avrik, sum teir t. d. offra upp á ein hondbóltsdyst millum Kyndil og VÍF, so høvdu vit skapt okkum ein nógv betri pall, har málid treivst og mentist. Tað er jú ikki bara evnisvalið, ið er avmarkað, málsliga registarið í sambandi við slike sendingar er samsvarandi skert.

**Virðisløn frá
mentanardeild
Landsstýrisins**

Frá almennari siðu má tað virðismetast, ið einstaklingar gera – men eingin letur við seg koma. Málsligt menningararbeiði í Føroyum er, sum tað altið fer at verða, borið av einstaklingum – tað minsta, gerast kann, er at geva teimum frægastu og bestu og idnastu ein heiður fyri arbeiðið. Mentanardeildin í Landsstýrinum er higartil sloppin ófatiliga snikkaleys frá síni líkásælu. Mentanardeildin má heiðra fólk, ið gera eitthvørð serligt til frama fyri feroyskt – eיגur at seta á stovn eina virðisløn upp á 250.000 skattafríar krónur, ið kunnu latast, tá ið onkur hevur tað uppiborið. At hugsa sær, hvussu nógv høvdu kýtt seg! Føroysk útgáva av Nobel ella Oscar hevði verið lutfalsliga eins stór tilevning og tann, ið skapast á lerdum háskúlum og í Hollywood.

Útgangur

Í tiðindafloymenum um vatnflóð, runuskriður, skógareldar og jarðskjálvtar, sum varpa apokalyptiskar skuggar inn í gerandisdagin, finnur ungdómurin sær sína mótvekt og sýgur sær merg til dagdreyrnar úr Beverly Hills, Baywatch og Melrose Place. Vit fáa innlit og fatanir og áskoðanir, verða heimsborgarar meira enn nakrantíð áður. Og økt fatan leiðir okkum inn í nýggjar heimar, sum í sínum lagi geva íblástur til nýggja skapan. Men skulu vit fáa fulla nyttu av øllum hesum, mugu vit hava okkara egna mál so væl ment, at tað megnar at viðgera og skapa burtur úr øllum hesum. Halda vit málid búgvið, fáa vit betri skaldskap, betri fjølmiðlar, betri skúlar. Vit fara inn á

sjálvstyrkjandi nýggjar ræsur, og burtur úr tí fer at grógva
størri sjálvsvirðing.

5. SKAPANDI LISTIN

„At kunna fara til verka við heitum kenslum og gerast skapandi miðdeplar. At binda saman gamlar royndir við nýggjar möguleikar. At síggja tað heimliga og samstundis vita, at umheimurin er okkara lívstreyt. Nakað soleiðis kundi endamálið við okkara arbeiði verið orðað.“

(Gunnar Hoydal)

Mentan er at rökja væl tað, sum er inni í okkum og tað, sum vit fáast við. Tað liggar í sjálvum hugtakinum mentan: eitt arbeiði ella ein politikkur. Her er nakað, sum krevur áhaldandi virksemi, so at tað sæst aftur í okkum sjálvum og utan um okkum. At „kultivera“ er at velta, at fáa at grógv og kulturur ella mentan er, tá ið best vil til, at fáa eitt ríkidømi fram, sum eingin varnast, var ikki tað serliga arbeiðið lagt í, sum hevur við kenslur, hjartaslátt og longsul at gera.

5.1 LISTAFÓLKASAMBAND FØROYA

Tá ið LISA, *Listafólkasamband Føroya*, varð stovnað í 1982, var heitta í huganum: Samstarv er fyrsta fyritreytin, serliga í so lítlum samfølagum sum okkara. Øll sum fáast við listaligt arbeiði eiga at koma saman, tosa saman og virka saman. Samstarv er eisini fyritreytin fyri at kunna vinna listafólk sømdir og tryggja, at rættindi vera vird.

Endamálið hjá Listafólkasambandinum er:

- at kveikja og stimbra feroyska list og mentan
- at fremja samstarv millum feroysk listafólk og millum tær einstøku listagreinirnar
- at virka fyri áhugamálum og rættindum limanna
- at umboða limirnar í almennum málum, sum hava felaga áhuga.

LISA hevur í dag 10 limafelög við tilsamans umleið 2.400 limum, og er skipað við umboðsráði og starvsnevnd. Í umboðsráðnum eru tvey umboð og tvey tiltaksfólk úr hvørjum limafelagi. Umboðsráðið velur eina trúmanni starvsnevnd og tveir tiltakslimir. Starvsnevndin skipar seg sjálv við formanni, kassameistara og skrivara.

Eins og fyri 14 árum síðan má sigast at høvuðsmálini hjá listafólkum enn í dag eru: samstarv, rættindi og bøtt arbeiðskor. Enn í dag eru hesi trý hugtökini tær mest umráðandi ábendingarnar í einum almennum mentanarpolitikki.

Endamálið við einum feroyskum mentanarpolitikki má vera nakað soleiðis:

- at varðveita tað virðismikla í feroyskari mentan
- at tryggja umstøðurnar í einum fjøltáttaðum mentanararbeiði um alt landið, og
- at menna möguleikarnar fyri nýskapandi mentan og list í Føroyum.

Tá ið Jack Lang gjordist mentamálaráðharri í Fraklandi í 1981, hetta var fyrsta forsetaskeiðið hjá Francois Mitterand, setti hann sær fyri at tvífalda veitingarnar til mentan, og tað eydnadist eftir tveimum árum. Hann segði, at ílögur í mentan vóru ikki bara at styrkja medvit og sjálvkenslu, tað var eisini besti handilsskapur, landið kundi gera. Tí fyri hvønn frank, tað almenna læt út, vórðu fýra ella fimm lagdir aftrat í sjálvbodnum arbeiði og stuðli frá øðrum. Mentan var landsins största vinnugrein, tá ið alt varð tikið við, og mentan gav landinum andlit og virðing um allan heim.

Hann setti upp 5 meginpartar fyri einum virknum mentanarpolitikki: Coopération, participation, éducation, libération og expérimentation. Vit kundu sagt: At samstarva, at vera við, at upplæra, at frígera og at royna nýtt.

Felagsskapir og listagreinir skulu samstarva tvørtur um mørk, øll við áhuga og gávum skuldu kunna verið við, ein skúling av færleikanum mátti vera, mentan og list máttu vera óheft av stjórn og øðrum valdi, og, ikki minst, nýggjar royndir

máttu fáa rúmar ræsur, tí hetta var hjartablóðið í allari skapan.

Í Listafólkasambandinum verður hildið, at ein natúrligur partur av féroyskum mentanarpolitikki má vera at geva virknum mentafólki beinleiðis ábyrgd av tiltökum hjá tí almenna. Í danska listagrunninum, Statens Kunstmuseum, t.d. eru tað bara listafólk, ið eru í nevndum og viðgera tær listarligu ilögurnar. Stjórnin velur nevndirnar, men síðan fáa tær allan avgerðarrætt, tó bara í 4 ár, tá skulu onnur fólk veljast. Í hesum liggur, at tey, sum sita, skulu taka støðu og velja burturúr, sum tey sjálv halda vera frægast. Hetta gevur tað heilt neyðuga kjakið um dygd, sum so illa fær verið, tá ið tað eru umboð fyrí politiskar flokkar, ið skulu taka avgerðir.

5.1.1 Ljósritagrunnurin

Ein fylgja av stovnsetingini av Listafólkasambandinum í 1982 var m.a. sáttmálin við landsstírið um ljósrit í skúlunum, skipað fyrst gjøgnum Ljósritagrunnin, seinni gjøgnum upphavsrættindafelagsskapin Fjølrit. Tað var tá hildið, at frægasta leið frameftir mundi vera at krevja samsýning fyrí gjørt arbeidi, og tað eydnaðiist at steðga tí óskipaða stuldrinum, sum ljósritiningin av vardum verkum var blivin í féroyskum skúlum.

Grundstøðið mátti vera sáttmálfest rættindi, og tann almenni stuðulin, serliga stuðulin úr Mentunargrunni Føroya Løgtings, kundi so koma afstrat.

Í Listafólkasambandinum varð hildið, at ábyrgdin hjá tí almenna var í tveimum: At verja tað besta úr livandi mentan, og at tryggja möguleikar fyrí nýroyndum og tí ókomna. Serliga hetta seinasta hevur LISA lagt dent á, og hevur gjørt vart við tann alstóra týdning, tað hevur hjá listafólki at fáa umstøður at arbeida og gera verk liðugt. Hetta hevði við sær, at reglugerðin fyrí Mentunargrunnin varð broytt (1991), sjálvt um tað kanska síðan hevur víst seg, at hesir möguleikar at fáa arbeiðsfrið hava munað ov lítið.

5.1.2 Fjølrit

Fjølrit er felag fyri føroyskar rættindaeigarar til listaverk og onnur hugverk. Limir í Fjølriti eru felög, sum fyri limir sínar kunnu samráðast og gera sáttmálar um loyvi til at fjølrita verk hjá limunum. Fjølrit hevur tað endamál at virka fyri áhugamálum hjá rættindaeigarum og ta uppgávu at umsita tann pening, sum kemur inn fyri nýtslu av vardum listaverkum og øðrum hugverkum í margfaldaðum líki. Eisini at samstarvast við útlendsk rættindaeigarafelög um býti av gjøldum.

Fjølrit er stýrt av umboðsráðnum og stjórnini. Í umboðsráðnum er ein limur fyri hvort limafelag í Fjølriti. Umboðsráðið ger av, hvussu Fjølrit røkir uppgávur sínar, velur stjórnina og hevur eftirlit við henni. Á aðalfundi verða formaður og næstformaður valdir í umboðsráðið.

Fjølrit ætlað framhaldandi at virka fyri, at lógin um upphavsrættindi verður framd í verki, at rættindaeigarar í storri mun enn í dag fáa lógarásetta endurgjaldið fyri, at vardu verk teirra verða fjølritað og nýtt á annan hátt, sum kemur undir lóginum um upphavsrætt. Fjølrit ætlað sum best at fáa enda á, at vard verk verða fjølritað og nýtt aðramáta uttan at gjald verður latið fyri.

Verndarsáttmálin millum Føroya Landsstýri og Fjølrit frá 24/6-1992 var eitt stórt stig tann rætta vegin. Tí sum størsti nýtarin

Føroyski dansurin má fáa rúmari ræsur í skúlanum, og tá helst í framhaldsdeildunum. Hetta fyri at føroyskur dansur og kvøðing framhaldandi kann vera eitt av okkara mentanarkjølfestum og samleikaeyðkennum, so vit ikki enda sum statistar í tí altvaldandi uttanífrá komandi sjónvarpsmentanini, sum er við at troka alla ta heimligu mentanina av rókini.

av vardum verkum má landsstýrið ganga á odda í at hava skipað viðurskifti viðvíkjandi upphavsrætti.

Øll tann nýggja tøknin ger, at alneyðugt er, at upphavsrættarlógin verður dagförd.

Spurningin um, hvussu vit skipa ein almennan mentanarpolitíkk kanst tú t.d. fáa svaraðan við at dagföra lógina um upphavsrætt, so at listafólk i Føroyum fáa somu verju og rættindi sum aðrastaðni. Aftrat hesum ger øll tann nýggja tøknin, at tað er alneyðugt, at vit í Føroyum dagföra hesa lógina.

Vert er at taka fram, at tað sambært fíggjarlógin kundi sæð út til, at landsstýrið letur nakað av peningi til arbeidið hjá Fjølriti. So er ikki. Skúlnir rinda sum brúkarar eitt gjald fyrir eina vøru, sum upphavsrættindafólk eiga, upp á sama máta sum tá ið skúlnir keypa pappír ella undirvísingartilfar. – Annað er tað, at landið sum størsti brúkari átti at viðurkent í sáttmálanum, at føroysk upphavsrættindafólk eiga at fáa gjald á sama støði sum í hinum norðurlondunum.

Greitt er, at felagsskapurin Ljósritagrunnurin/Fjølrit í veruleikanum hevur átikið sær at styðja tiltøk, sum aðrastaðni eru partur av almennum skipanum. Tey, sum eiga rættindi til verd verk í Føroyum, hava sum tey einastu í verðini verið samd um at lata sínar uppibornu samsýningar í ein felags grunn til gagns fyrir listaligum og mentanarligum virksemi, serliga tilíkum, sum annars ikki hevði kunnað verið gjört. Tað er neyvan væntandi, at ein sovorðin idealistisk skatting í sær sjálvum heldur fram nògv ár aftrat. Fjølrit verður tá meira ein felags umsiting, so sum er við samsvarandi felagsskapum aðrastaðni.

5.2 ORÐLIST

Síðan Rithøvundafelag Føroya í 1973 læt úr hondum *Álit i mentanarspurningum*, eru útkomnar 2.275 bøkur á føroyskum. Hetta svarar til, at umleið 70 % av allari føroyskari bókaútgávu er útgivin tey seinastu 22 árin – í blaðsíðum svarar hetta til næstan 300.000.

Í hesum partinum av álitinum, sum snýr seg um *tað skrivaða*

Føroysk bókaútgáva 1975-1995³

Ár	Óbundið mál	bundið mál	Yrkis- bókmentir	Skúla- og læru- bøkur	Barna- bøkur	Bøkur tilsamans	Síður	Krónur
1975	12 (8)	18	24 (6)	18 (6)	27 (22)	99 (42)	10.000	2.700
1976	4 (3)	6 (1)	27 (8)	10	15 (9)	62 (21)	7.600	2.861
1977	14 (6)	7 (1)	25 (6)	9 (1)	18 (9)	73 (23)	9.700	3.200
1978	18 (10)	11	32 (6)	8 (3)	16 (6)	85 (25)	13.710	4.948
1979	15 (3)	11	32 (7)	10 (5)	29 (16)	97 (31)	11.339	5.040
1980	8 (3)	9	24 (3)	19 (4)	33 (24)	93 (34)	8.953	5.200
1981	7 (5)	11 (3)	35 (6)	14 (8)	29 (24)	96 (46)	8.182	5.300
1982	11 (5)	8 (2)	30 (5)	25 (7)	18 (13)	92 (32)	8.650	5.450
1983	7 (4)	10 (2)	42 (13)	13 (2)	26 (14)	98 (35)	11.732	6.044
1984	10 (6)	8	49 (13)	10 (2)	18 (12)	95 (33)	11.503	6.990
1985	10 (3)	9	47 (9)	7	26 (21)	99 (33)	11.563	8.626
1986	11 (6)	11 (2)	39 (8)	9 (2)	43 (37)	113 (55)	10.686	9.057
1987	6	9	35 (8)	13 (4)	46 (37)	109 (49)	9.946	11.206
1988	12 (4)	11	32 (6)	18 (8)	58 (53)	131 (71)	16.125	16.863
1989	5 (2)	2	44 (6)	23 (11)	74 (67)	148 (86)	16.159	17.617
1990	11 (4)	7 (1)	48 (7)	31 (7)	64 (53)	161 (72)	18.674	19.656
1991	12 (7)	3	32 (8)	7 (5)	65 (50)	119 (70)	13.879	13.395
1992	7 (3)	5 (2)	39 (11)	23 (8)	43 (33)	117 (57)	13.701	13.571
1993	7 (2)	4 (1)	34 (8)	23 (6)	36 (30)	104 (47)	11.932	9.621
1994	8 (3)	7 (1)	39 (9)	35 (18)	40 (36)	129 (67)	15.040	12.315
1995	9 (3)	3	62 (9)	28 (12)	53 (50)	155 (74)	20.669	17.316
1975 Ø 1995	204 (90)	170 (16)	771 (162)	353 (119)	777 (616)	2.275 (1003)		

Kelda: Føroya Landsbókasavn, Ársfrágreiðing 1995.

³ Töllini í () eru tyðingar.

orðið, verður roynt at lýsa umstøðurnar hjá teimum, ið fáast við at skriva bøkur á feroyskum.

Taka vit árið í fjør (1995), so royndist tað sum eitt av teimum heilt frægu, hyggja vit at útgivnu bókanøgdini, íalt voru 155 bøkur útgivnar. Bara einaferð áður eru komnar fleiri bøkur út á feroyskum. Í hesum sambandi kundi verið áhugavert at spurt: Hvat er tað sum hendir á feroyska bókamarknaðinum í løtuni? Fleiri og fleiri bøkur koma út. Størri og størri partur av bókaframleiðsluni fer fram í Føroyum. Bókasølurnar siga seg ongantið hava selt so nógvar feroyskar bøkur sum nú, og feroyskar bøkur eru nógv bíligari upp á seg enn bøkur í grannalondunum.

5.2.1 Rithøvundafelag Føroya

Rithøvundafelag Føroya varð stovnað 24. mars 1957. Endamál felagsins er at savna feroyskar rithøvundar um felags áhugamál og at verja rættindi teirra eins og at virka fyri, at feroyskar bókmentir fåa betri vakstrarvánir. Rætt til at gerast limir hava tey, ið skriva bøkur á feroyskum máli ella á annan hátt starvast sum rithøvundar. Í felagnum eru nú 87 limir.

Ein nevnd við 5 limum stjórnar felagnum millum aðalfundir, sum hildnir verða á hvørjum ári. Nevndin velur sjálv formann, næstformann og kassameistara. Felagið hevur hvørki skrivstovu ella skrivstovufólk, so alt felagsarbeiði liggar á nevndini.

Við tí avmarkaðu arbeiðsorku, av hesum stendst, virkar felagið samsvarandi endamálsorðingini. Nevndarfundir verða hildnir eina ferð um mánaðin. Á hesum fundum verða innkomín mál viðgjerd og avgjerd. Støðugt verður roynt at skipa fyri limatiltökum, fráboðað í limabrøvum. Yvirhøvur verður roynt at røkja sambandið við limir felagsins, og við útlendsk, eina helst norðurlendsk feløg og felagsskapir, sum felagið samstarvar við. Framhaldandi verða gjørdar virkisætlanir og nýskipanir at leggja fyri avvarðandi stovnar, felagsskapir og peningajáttandi myndugleikar.

Alt størri partur av felagsins orku er tey seinnu árini farin til at verja rættindi, sum vunnin eru við tógvíð strið. Felagið hevur

í seinastuni lagt stóran dent á at fáa í lag eina skipan við ársstyrki og starvsløn. Somuleiðis hevur felagið roynt at gera rithøvundarnar og bókmentirnar sjónligari í tí alsamt vakþandi meldrinum av „mentanartilboðum“. Eitt úrslit av hesum er „Rithøvundabókin 1995“.

Limaskapur í meginamtökum

Rithøvundafelag Føroya er limur í ymiskum meginamtökum. Felagið tók saman við øðrum stig til at fáa stovnað Listafólkasamband Føroya (LISA) í 1982, og er sum felag limur har. Felagið hevur samskifti við øll norðurlendsk rithøvundafelög og hevur síðan 1967 verið limur í Norðurlendska Rithøvunda- og Umsetraráðnum. Limaskapurin í hesum samtaki, sum burturav tekur sær av yrkisligum og fakfelagsligum málum, hevur stóran týdning fyri felagið. Longu í 1971 gjørði ráðið hesa samtykt at senda øllum norrønum tiðindastovnum: „Á ársfundi Norrøna rithøvundaráðsins varð ásannað, at figgjargliga viðurskiftini hjá feroysku høvundunum, í mun til starvsbrøðurnar í hinum norðurlondum, eru sera vánalig. Rithøvundaráðið skilir tey serligu viðurskifti, ið gera seg galldandi á so lítlum málseki, og er samt um at heita á feroysku mynduleikarnar og mentanarnevndina fyri Norrøna ráðið um at bera so í bandi, at feroysku høvundarnir fáa somu möguleikar at útinna sitt rithøvundavirki sum starvsbrøðurnir í hinum norðurlondum.“

Nú, fjórðingsöld seinni, eru hesi orðini framvegis líka viðkomandi.

Rithøvundafelag Føroya hevur samband við European Writers' Congress (EWC) og samstarvar við hetta samtak so mikið, sum felagsins umsitingarliga og figgjargliga orka loyvir.

Síðan 1983 hevur Rithøvundafelag Føroya havt rætt at mæla til, at feroyskt bókarverk fær norðurlendsku bókmentavirðis-lønina. Ein nevnd við 3 limum tekur sær av hesum, óheft av stjórn Rithøvundafelags Føroya.

Forløg

Forløgini eru mong, men sera ymiskt er, hvussu stór ella hvussu virkin tey eru. Summi, eitt nú almenn ella hálvalmenn forløg, hava gjøllari tilskilaða ella avmarkaða uppgávu. Summi

forløg geva mest ella kantska bara yrkisbøkur út, onnur fagrar bókmentir at kalla burturav. Figgjarliga stóðan hjá forløgunum man vera nakað ymisk, men yvirhövur verður hon søgd at vera heldur vánalig, og rættiliga vánalig hjá teimum, sum helst geva út yrkisbøkur, tí at har hevur sølan verið týðiliga minkandi.

Ymiskt er, sum forlögini gjalda rithövundunum. Tí læt Rithövundafelagið fyri árum síðan gera vegleiðandi sáttmála-uppskot við ávísum % av útgávuprísinum fyrir seld eintök. Vanliga verður sagt 15% fyrir upprunaverk og helvtargjald fyrir týðingar. Rithövundurin má tó sjálvur gera av, hvat skilabest er í hvørjum einstökum fóri, og kann t.d. miða seg eftir, hvussu væl bókin kann ætlast at verða seld.

Ofta kann standa á hjá høvundum at fáa verk síni út á prenti, tað sæst eisini av teimum mongu eginforlögum, sum eru í landinum. Er rithövundur í iva um útgávu og útgávutreytir, roynir Rithövundafelagið eftir fórimuni at vegleiða og hjálpa í hvørjum einstökum fóri.

Tað almenna játtar fitt av peningi til útgávu av skúlabókum, og harafrat eitt sindur til útgávu av barna- og ungdómsbókmentum. Tað eru eisini hesi bæði bókmentaslägini, sum liva ta tryggastu tilveruna á fóroyska bókamarknaðinum í løtuni. – Fagurbókmentir og aðrar yrkisbøkur enn skúlabøkur og bøkur við bygdasøguligum innihaldi, eru sum lundi á jólanátt.

Lat okkum hyggja at trimum dømum og royna at lýsa útgávuviðurskiftini av týðingum, barnabókum og skúlabókum í dag.

5.2.2 Týðingar

Sum er, eiga vit prýðiligar partar av heimsbókmentunum á fóroyskum, men vit eiga ómetaliga fá av hesum stórverkum í bókum. Aðrastaðni í heiminum kappast forløg um rættindini at geva bókmentalig stórverk út – hjá okkum bjóðar fáur sær til. Aðrastaðni í heiminum kundi eingin ímyndað sær bókmenta-frálæru á rímiliga høgum stigi við ongum heimsbókmentum sum grundarlagi – her hava vit at kalla ongar.

Ikki tí – vit smæðast ikki burtur, tá ið um týðingar er at røða.

Vit lesa ikki tað frægasta á okkara egsna máli, brúka ístaðin danskar útgávur við teirri óhepnu fylgju, at tann málsliga menningin og búningin, vit øll eiga at fáa av hesum málsligu íblástrarkeldum, fer fyri skeyti. Kanska setir hetta eisini skorður undir ta fatan, at einki, sum telist millum tað besta, er tøkt á færöyskum. Hetta er óheppin ringrás, ið átti at verið steðgað. Og spurningurin er: Skulu vit hava ein mentanarpolitikk við okkara egsna máli sum grundarlagi, ella skulu vit varðveita kelduna niður á evropeiska meginlandið, lata hana renna haðan og verða væl upplýst gjøgnum annað mál, men við einum málsligum tvilyndi og veikari sjálvsfatan sum fylgju.

Vit eiga, sum er, fittligan part av tí frægasta, ið er skrivað, og tað legst alsamt aftrat. Málið er – hvussu fáa vit hetta tilfar út, tí øllum er kunnugt, at hetta ber ikki til undir treytum, galdandi á fría marknaðinum. Men av tí at útgáva av týddum heimsbókmentum er so týðandi tåttur í mentanarpolitikki hjá einum og hvørjum landi kann hugsast, at tað frá politiskari siðu var slóðað fyri nýggjum stíggjum. Ikki tí vit ikki eru varug við teir stuðulsmöguleikar, ið longu eru tøkir, og sum gera færöyska bókaútgávu gjørliga, men at hugsað var eitt lítið sindur øðrvísi – í hvussu er sum eina roynd.

Tey fyrstu 100 handritini við bitum úr tí besta sum er skrivað eftir so mæt skald sum Jack London, Axel Sandemose, Tjechov, Walt Witman, Halldór Laxness, Jean Paul Sartre, Thomas Mann eru longu týdd. Men tey verða ikki givin út – tí marknáðurin er ov lítil og hvor útgáva gevur hall, sjálv við stuðuli úr Mentunargrunni Føroya Løgtings. Skulu vit lata øll hesi handritini verða liggjandi í pappkøssum og lata dustið jarða avrikini, ella skulu vit sýna, hvat í roynd og veru er avrikað á hesum øki?

Í verki hevur tað mangan víst seg,
at eitt dansifelag er eitt unikt og virðiligt umboð
fyri færöysku tjóðina.

Verður seinni möguleikin valdur, má onkursvegna veitast tí, ið fer undir arbeidið ein undirskotstrygd.

Tað eru forlög í landinum, sum fegin vilja leggja rygg til uppgávu sum hesa, men treytin er, at teimum verður veitt ein undirskotstrygd. Fólkid er her. Í landinum er ein skari av dugnaligum fólk, sum eru fór fyri at viðgera handrit bæði bókmentaliga og málsliga og at greiða hesi til prentingar, sum seg sørmir.

Og um hesar útgávur horvi móti skúlanum, er eisini komið so langt ávegis á studentaskúlastigi, at nýggj kunngerð í føroyskum er skrivað, sum treytar, at føroyiskir studentar skulu lesa bókmentir soleiðis, at tær siggjast sum partar av evropeiskum ella alheimsligum bókmentarákum. Kunngerðin er samtykt í landsstýrinum – men við teirri avgerð er eisini sagt at slóðast má fyri, at hesar bókmentir kunnu lesast á føroyskum, og fyrsta treytin í tí sambandi er, at tað, ið longu er týtt, verður givið út. Næsta stigið er at fáa nýtt tilfar útgivið.

5.2.3 Bókadeild Føroya Lærarafelags

Barnabókmentir	Bókadeild Føroya Lærarafelags hevur tey seinastu árini staðið fyri útgávu av umleið einum triðingi av øllum tí, ið út er komið á føroyskum um árið. Við barnabókaútgávu sínari stendur forlagið í løtuni fyri 90 % av allari føroyiskari barnabókaútgávu.
Uppruni og søga	Eftir at Føroya Lærarafelag á ársaðalfundi 30. juli 1956 hevði havt bókaútgávu á skránni, samtykti felagsnevndin á fundi at velja nevnd at standa fyri skipaðari bókaútgávu. Felagið sökti Føroya Løgting um árligan studning. Hesin studningur varð játtaður, og Bókadeild Føroya Lærarafelags (BFL) fór til verka. Komandi árini gav BFL út fyrst og fremst barnabøkur og Barnablaðið, men harumframt eisini einstakar vaksnamannabøkur og skúlabøkur.

Fram til 1985 stóð ein fimmmannanevnd fyri útgáuvirkseminum hjá BFL. Tá varð ásannað, at um meiri ferð skuldi koma á útgáuvirksemið, mátti forlagið seta fólk í starv, sum burturav fekst við bókaútgávu. Leiðari varð settur, og samstundis varð lögtingsstudningurin munandi hækkaður. Árið eftir var hálvit fólk aftrat sett í starv, og eitt skifti arbeiddu 2,5 fólk á BFL. Frá 1. juli 1996 fara tvey fólk at arbeiða fulla tið á BFL umframt eitt fólk í 1/4 starvi, sum stendur fyri roknaskapinum og fyrifallandi skrivstovuarbeiði. Henda ongar broytningar í studnings- og søluvirkseminum, verður hetta starvsfólkatalið óbroytt framyvir.

Bókadeildin er í dag stovnur undir Føroya Lærarafelag, ið skipar fyri bókaútgávu og gevur út Barnablaðið. Bókadeildin er skipað við bókmentanevnd, leiðara og starvsfólk. Nevnd Føroya Lærarafelags velur 5 limir í bókmentanevndina, sum skal:

- tryggja sær, at tað, sum verður givið út, er málsliga og innihaldsliga í lagi
- kunna felagsnevndina um øll viðurskiftini hjá BFL
- taka stig til at geva út hóskandi bøkur
- gera tilmæli um starvsettanir
- hevur ábyrgd av figgjarætlanini

Leiðarin á BFL hevur ábyrgd av dagligu og figgjarligu umsitingini. Hann skal kunna seg um tørvin á bokamarknaðinum og koma við uppskotum um útgávu.

Figgjarviðurskifti

Í 1995 fekk BFL frá Føroya Landsstýri kr. 970.000 í studningi til bókaútgávu og kr. 92.000 kr. til Barnablaðið. Hesin studningur viðfördi ein umsetning á kr. 4.106.975,- og av hesum góðu 3 mió. rindaði BFL kr. 2.500.000,- til prentsmiðjur, samsýningar og lónir. Verður roknað við, at 40 % av hesum peningi fellur aftur til Landskassan sum skattur, so fær landið milliónina aftur í øllum góðum. Hetta verður bara tilskilað fyri at vísa á, at samanumtíkið so kostar tað landinum í síðsta enda lítið og einki í krónum at veita barna- og ungdomsbókmentum henda lívsneyðuga stuðul, men mentanarligi vinningurin má harafturímoti sigast at vera stórur.

Útgáva og útbreiðsla

BFL gav í 1995 út 45 bøkur og 8 Barnabløð. Bøkurnar kunnu flokkast soleiðis:

- 12 smábarnabøkur
- 8 myndabøkur
- 12 barnabøkur + Mín jólabók
- 4 ungdómsbøkur
- 8 teknisøguhefti
- 1 vaksnamannabók

Av hesum bókum voru 4 upprunaføroyaskar. Hinur voru týddar úr norðurlendskum máli, enskum og týskum.

Eisini hevur BFL givið út onkra serliga bók, sum ikki kann flokkast millum tær, ið forlagið vanliga gevur út, t.d. „Mikkjalsbók“ í 1994 og „Alfrøðin“ í 1992. Í ár kemur væntandi „Bíblian í orðum og myndum“ og „Søgur úr Port Janua“ eftir Rachel Helmsdal. Harumframt verður eisini farið undir røð av lættlisnum bókum, upprunaføroyskum og týddum og barna- og ungdómskrimibókum, ætlandi tvær um árið.

Í 1986 stovnaði BFL *Barnabókaklubban*. Í fyrstani varð hann ætlaður børnum 4-8 ár, men so líðandi er hann viðkaður, so hann í dag fevnir um øll børn og ung. Barnabókaklubbin er býttur sundur í 4 bólkar. Teir tríggir yngstu bólkarnir (0-3 ár; 4-7 ár; 8-12 ár) fáa átta bøkur um árið, og tey ungu fáa fýra. Við hesum bókaklubba røkkur BFL sostatt um allar Føroyar, eisini har bókahandlar ikki eru.

Bókamiðsølan stendur fyri útbreiðsluni av bókunum, bæði teimum, ið fara í Barnabókaklubban, og hinum, ið bara fara í vanliga sølu. Bókamiðsølan er ómissandi tåttur í forlagsvirkseminum, sigur Bókadeild Føroya Lærarafelags. Var hon ikki, noyddist BFL í minsta lagi at havyt eitt starvsfólk aftrat at taka sær av avgreiðslu og sølu.

Mentan er blivin ein samfelagsgóði.

Framtíðarvánir. Velur Føroya Landsstýri framhaldandi at stuðla útgávu av barna- og ungdómsbókmentum í Føróym, eru framtíðarvánirnar góðar. Fólk keypa bøkur, men lítlu upplægini gera, at tað sjál丹 er gjørligt at vinna pening av einstakari útgávu. Á Bókadeild Føroya Lærarafelags eru tey væl nøgd við talið av smábarna- og myndabókum, men vóru ráðini betri, vildu tey fegin viljað økt um talið av barna- og ungdómsbókmentum. Serliga ungdómsbøkurnar eru dýrar at týða og prenta, men verður havt í huga, at so at siga allar útreiðslurnar fara til at samsýna fóldi, sum arbeiðir í Føróym: týðarum, setarum, prentarum, repro-fóldi og bókbindarum, so er hetta arbeiðsskapandi íløga, sum – umframt at hava uppalandi og mennandi árin á børn og ung – eisini heldur vinnuhjólini gangandi.

5.2.4 Føroya Skúlabókagrunnur

Endamál og grundarlag

Tá ið tjóðskaparrørsan tók seg upp her á landi í síðstu øld, varð eitt av aðalmálunum at varðveita føroyskt mál og føroyska mentan. Skjótt gjørdist greitt, hvussu týdingarmikið tað var, at skúlabøkurnar vóru á móðurmálinum. Breið semja var politiskt og innan skúlavertið um hesa stevnu. Lærarar fóru av sínum eintingum undir at skriva og týða skúlabøkur og barnabøkur og at geva út. Men útgávan av føroyskum skúlabókum var kostnaðarmikil, og við ongum stuðli náddist ikki langt.

Skipan fyrir Skúlabóka-grunnin 1936

Í 1936 stovnar lögtingið Skúlabókagrunnin, og tingið játtar grunninum pening. Endamálið er at geva út skúlabøkur. Ein 5-mannanevnd verður sett at stjórna honum. Tríggir limir verða valdir av tinginum, ein av skúlastjórñini og ein av Føroya Lærarafelag.

Løgtingslög um útgávu av skúlabókum 1959

Í 1959 verður sett í gildi løgtingslög um útgávu av skúlabókum. Endamálið er soljóðandi: „Landsstýrið saman við Løgtingsins Skúlabókan evnd skipar fyrir og hevur ábyrgdina av útgávu av skúlabókum. Hesa útgávu verður farið undir beinan vegin, í fyrstu syftu fyrir barnaskúlan og síðan fyrir hinár hægru skú-

arnar.“ Henda lóg og hetta endamál eru enn gallandi grundarlag fyrir Føroya Skúlabókagrunni.

**Reglugerðin
í 1959**

Reglugerðin snýr seg um fyriskipan, ábyrgd og val av nevnd. Til saman við landsstýrinum at skipa fyri og hava ábyrgdina av skúlabókaútgávu setur landsstýrið niður 3-mannanevnd, løgtingsins skúlabókanevnd, sum hevur ábyrgdina av viðgerðini av handritum, av útgávunum og av figgjarligu fyrisitingini.

**Lógarbroyting
í 1978**

Sum ein avleiðing av, at fyrisitingin av skúlaverkinum var komin undir landsstýrið, varð í fyrstu grein í lögini frá 1959 „landsstýrið“ broytt til „landsskúlastjórin“.

**Reglugerðin
í 1984**

Við støði í lögini frá 1959 og lógarbroytingini frá 1978 ger landsstýrið nýggja reglugerð. Høvuðsbroytingin var uppgávubýtið millum landsskúlastjóran og skúlabókanevndina:

Landsskúlastjórin skipar fyri og hevur ábyrgdina av at úvega handrit til skúlabøkur og annað undirvísingartilfar.

Skúlabókanevndin skipar fyri og hevur ábyrgdina av:

- viðgerðini av innkomnum handritum og uppskotum til annað undirvísingartilfar,
- útgávuni av skúlabókum og øðrum undirvísingartilfari, og
- teirri figgjarligu fyrisitingini av Føroya Skúlabókagrunni.

**Reglugerðin
í 1985**

Høvuðsbroytingin hesa ferð snýr seg um tilnevning av nevndarlínum í skúlabókanevndina, meðan uppgávubýtið millum landsskúlastjóran og skúlabókanevndina verður tað sama sum í reglugerðini frá 1984. Viðvíkjandi tilnevning av skúlabókanevndini verða hesar ásetingar gjørðar:

Landsstýrið setur skúlabókanevndina við 5 limum og 5 tiltakslínum fyri 4 ár, soleiðis:

- at 2 limir og 2 tiltakslímir verða tilnevndir av landsstýrinum,
- at 2 limir og 2 tiltakslímir verða tilnevndir av landsstýrinum eftir tilmæli frá Føroya Lærarafelag, og
- at 1 limur og 1 tiltakslímur verða tilnevndir av landsstýrinum eftir tilmæli frá Yrkisfelag studentaskúla- og HF-lærara.

Landsstýrið tilnevñir formann og næstformann.

Broytingin í 1985 varð gjørd eftir ynski frá lærarafelögunum um at fáa ávirkan á skúlabókaútgávuna.

Verandi grundarlag fyri Føroya Skúlabókagrunni er soštatt lógin frá 1959, lógarbroytingin í 1978 og reglugerðin frá 1985.

Lagt kann verða afturat, at nevndarlimirnir altið hava verið virkandi lærarar í skúlaverkinum.

Skúlabókanevndin Nevndin hevur millum annað hesi mál um hendi: at leggja ætlanir fyri útgáuvirksemið, at viðgera innkomin handrit og umsóknir um útgávu, at taka støðu til útgávu og samsýningar, at áseta karmarnar fyri dagligu fyrisitingini og hava eftirlit við henni, at seta skrivara/leiðara og onnur starvsfólk á grunninum, at hava eftirlit við figgjarstøðu grunsins og at hava umboð í Bókamiðsøluni.

Handrit og útgáva Útvegan av handritum kann í høvuðsheitum býtast sundur í tríggjar partar:

- handrit, sum landsskúlastjórin útvegar til útgávu,
- handrit, sum skúlabókanevndin í samráð við landsskúlastjóran útvegar og skipar fyri at fáa skrivað, og
- handrit, sum verða latin skúlabókanevndini við fyrispurningi um útgávu.

Støðutakan til útgávu Grundarlagið fyri støðutakanini er í høvuðsheitum:

- tørvurin í skúlanum,
- hvar í skúlaverkinum, tilfarið verður brúkt,
- hvussu nógv tilfarið fer at verða brúkt,
- um innihaldið er í samsvari við lesiætlan,
- hvussu búgvið handritið er til útgávu,
- hvussu nógv arbeidsorka brúkast skal á grunninum til tess at gera handritið greitt til prentingar,
- um útreiðslurnar til útgávuna standamát við tørin á útgávuni, og tað ið hon fer at gagna undirvísingini.

Viðgerð av handriti Viðgerðin av handriti kann býtast sundur í tríggjar partar: tann námsfrøðiliga, tann fakliga og tann másliga.

Virkandi lærarar viðgera handritið námsfrøðiliga, gera sínar

viðmerkingar og koma við ítökiligum ábótum, har ið teir halda hetta krevst. Summi handrit verða fyrst gjörd sum royndarútgávur.

Fakliga viðgerðin av handritum verður framd av lærarum við serligum kunnleika til lærigreinina ella av einstaklingum utan fyri skúlaverkið, um hetta er neyðugt. Í nögvum fórum vendir nevndin sær til almennar stovnar, sum hava serkunnleika á ökinum.

Ta málsligu viðgerðina fær skúlabókanevndin lærarar at standa fyrir, sum eru hollir í fóroyskum máli. Tá ið tað krevst, verður Føroyska Málnevndin eftirspurd og biðin um tilmæli.

Bókaskrá

Fyri at kunna lærarar um tað tilfar, sum grunnurin gevur út, verður bókaskrá regluliga givin út. Bókaskráin er eisini á Interneti, og har verður hon dagförd so hvört, sum bækurnar koma út.

Dagliga fyrisitingin

Til at taka sær av dagligu fyrisitingini hevur skúlabókanevndin sett leiðara. Arbeiði hansara er:

- at hava ábyrgdina av tí praktiska útgáuvirkseminum og
- at vera skrivari hjá skúlabókanevndini.

Dagligi leiðarin skipar fyrir arbeiðinum á grunninum, og hann skiftir arbeiðsuppgávurnar til starvsfólkiað eftir tørvi og førleika. Arbeiðið á grunninum er skipað sum tætt samstarv, tí stovnurin er lítil og arbeiðsuppgávurnar fjølbroyttar. Á grunninum eru tilsamans 4 1/2 starv.

Arbeiðsuppgávur

Umframt vanligt skrivstovuhald og avgreiðslu fevnir dagliga

Ein mentanarligur miðstovnur við skrivstovufólk, skrivstovuhentleikum og væl meira av fíggjarligari orku, enn tað, sum er, hevði kunna komið slíkum ynskjum og slíkum tørvi á móti.

arbeiðið hjá grunninum um at fremja samtyktu útgávurnar í verki, frá handriti til lidna bók. Hetta er tað útgávutekniska arbeiðið og forlagsarbeiðið. Grunnurin er eitt framleiðsluvirki, og kann sostatt ikki samanberast við vanliga fyrisingt.

Arbeiðið snýr seg m.a. um at samskipa námsfræðiligu, fakligu og málsligu viðgerðina av handritunum í samráð við høvundin, gera handritið búgvið til setingar, útvega myndatilsfar og loyvir til tekstir og myndir, samstarva við layoutfólk, grafikarar, reprovirki, satsvirki, prentvirki, bókbindingarvirki, innheinta tilboð, skipa fyrir rættlestrum, umbrótting, myndaskanningum og annars at hava sera neyvt eftirlit við gongdini í útgávurvirkseminum í øllum liðum.

Samskifti og samstarv

Føroya Skúlabókagrunnur hevur i útgávuvirksemi sínum samskifti og samstarv við nógvar stovnar, felög og forlög, her og utanlands.

Bókamiðsølan

Bókamiðsølan avgreiðir og hevur i varðveislu allar bækurnar hjá Føroya Skúlabókagrunni. Bókamiðsølan varð stovnað i 1967 við tí endamáli at vera millumlið millum feroysk forlög og bókasølu í Føroyum og utanlands. Tað voru Skúlabókagrunnurin og Bókadeildin, sum tóku stig til Bókamiðsøluna. Gevst Bókamiðsølan við virksemi sínum, falla ognirnar til Føroya Skúlabókagrunn.

Tað var heppið, at Bókamiðsølan kom. Eingin ivi er um, at hon hevur verið mennandi fyrir feroyska mentan. Tað ber eisini til at siga, at tann hóast alt ikki so líttl stuðulin, sum tað almenna letur til bókaútgávu, hevði ikki munað so væl, um Bókamiðsølan ikki var. Tað gagnar ikki nögv at lata almennan stuðul til bókaútgávu og so einki „distributionssapparat“ at hava. Ein samskipað bókaavgreiðsla er neyðug og ein avgerandi treyt fyrir einum vælvirkandi og fjølbroyttum útgávuvirksemi. Bókamiðsølan er ein loysn skorin eftir feroyskum leisti.

Fíggjar-viðurskifti

Skúlabókanevndin sökir í samráð við landsskúlastjóran um peningajáttan á fíggjarløgtingslögini til útgávu av skúlabókum og øðrum undirvísingartilfari. Peningurin fer í grunn, sum

verður nevndur Føroya Skúlabókagrunnur. Sambært lögini er landsstýrinum heimilað at taka neyðug lán til skúlabókaútgávuna. Føroya Gjaldstova hevur kassan og rokniskaparførsluna.

Inntøkur og útreiðslur

Inntøkurnar eru játtanin á figgjarløgtingslögini og inntøka av bókasølu. Útreiðslurnar kunnu býtast í twey: í fyrsta lagi til útgávur, og harafturat til umsiting.

VIRKSEMI GRUNSINS

Ítökiligt úrslit

Úrslitið av virkseminum hjá grunninum er heilt ítökiligt. Tað eru tær útgivnu bækurnar, sum allar eru umrøddar í Bókaskránni og í ISBN-skrásetingini. Grunsins útgávur standa sum heild ikki aftan fyri tær í okkara grannalondum, hvørki innihaldsliga ella bókatekniskt. Hetta vísir tað samskiftið, sum grunnurin hevur úteftir.

Serlig ábyrgd

Avgerandi munurin á Skúlabókagrunninum og privatum forlögum, sum útgeva skúlabøkur, er, at Skúlabókagrunnurin sum alment skúlabókaforlag hevur ábyrgdir og skyldur at røkja fyri skúlavérkinum, sum hini forlögini ikki hava. Tey forlögini hava einans skyldur móttvegis eigarunum. Hesi viðurskifti gera, at tað ber ikki til beinleiðis at samanbera virksemið hjá Føroya Skúlabókagrunni við teirra. Skúlabókagrunnurin kann ikki bara leggja útgávurnar til rættis eftir handilsligum prinsippum. Eisini bækur, sum ikki bera seg figgjarliga, mugu gevast út, skulu lesiætlanirkrov og onnur krøv til skúlavérkið lúkast. Føroyski skúlabókamarknaðurin er so lítil og umstøðurnar annars so øðrvísi, at ein samanbering við grannalond skjótt gerst órimilig.

Heimligt støði

Skúlabókagrunnurin leggur dent á, at alt føroyskt undirvísingartilfar stendur á heimligum støði, eisini týðingarnar verða lagaðar til føroysk viðurskifti.

Fjølbroytni

Skúlabókanevndin leggur alstóran dent at geva fjølbroytt undirvísingartilfar út og hevur tí ikki sett sær eina ávisa námsfrøðiliga kós.

Skúlabókagrunnurin hevur ikki einkaraett til útgávu av skúlabókum og øðrum undirvísingartilfar og er av teirri áskoðan, at tað er umráðandi, at eisini teimum privatu forløgunum er lív lagað til tess at tryggja fjelbroytni í feroyskari bókaútgávu og mentanarlívi. Ti eru eisini Bókadeild Føroya Lærarafelags og Mentunargrunnur Føroya Løgtings týðandi tættir í mentanarpolitikkinum.

Broyttar skúlalógin

Broytingar í skúlalögum og nýggjar lærigreinir kunnu bera við sær stóran tørv á nýggjum skúlabókum og undirvísingartilfari. Grunnurin roynir at gera útgávurnar so „almennar“, at tær, kанска við smærri tillagingum, eisini kunnu brúkast undir broyttum umstøðum.

Langtíðarætlanir

Tí vit eru so fáment, er skúlabókanevndin longu fyri nøkrum árum sfðani farin undir at leggja langtíðarætlanir fyri hvørja lærigrein sær og at kanna, hvussu skjótast verður komið á mál við feroyskum undirvísingartilfari, í fyrsta lagi til fólkaskúlan.

Bókarøðir og arbeiðshefti

Har tað avgjört er neyðugt, er farið undir bókarøðir, eina bók til hvønn flokkin. Men í fleiri lærigreinum ber til at skipa útgávurnar øðrvísi, so tað sum heild verður bíligari, skjótari at fáa út og lættari at dagføra. Tað verður gjört við einari ella tveimur grundbókum til alt undirvísingarverkið og við nógvum arbeiðsheftum til tey ymisku aldursstigini. Henda so broytingar, skulu bara nøkur arbeiðshefti lagast til. Grundbókin verður standandi, og tað er hon, ið var hin dýrasta útgávan og tann, sum kravdi mestu arbeiðsorkuna.

Upprunatilfar

Bara í heilt fáum fórum ber til beinleiðis at týða eina skúlabók, tí hon er sum oftast so merkt av samfelagsviðurskiftunum í landinum, har hon er skrivað. Tí er næstan altið neyðugt við nógvum tillagingum til feroysk viðurskifti. Hetta ger, at flestu útgávurnar hjá Skúlabókagrunninum eru upprunaligar, skriv-aðar av føroyingum.

Tað gerst alt meira greitt, at føroyingar noyðast at gera sínar egnu skúlabøkur. Tað danska tilfarið, eins og undirvísingar-

tilfar og fakbøkur í øðrum londum, byggir á teirra egnar heimliga støði og samleika. Útlendskt tilfar verður tí minni og minni nýtiligt í føroyska skúlaverkinum.

Tað er grunsins greiða fatan, at lærarar og næmingar í føroyska skúlaverkinum vilja hava føroysskar skúlabøkur heldur enn danskar bøkur og heldur enn fjørlitað tilfar og fyribils tilfar.

Búskaparligt íkast

Føroysk bókaframleiðsla skapar nógv arbeiði í landinum. Hóast ongar bøkur vórðu framleiddar í Føroyum, so skuldi skúlaverkið kortini havt undirvisingartilfar. Tað hevði tá verið innflutt úr Danmark. Útreiðslurnar til undirvisingartilfar í Føroyum hjá landi og kommunum høvdu tá skapað arbeiði og samfelagsbúskap í Danmark og ikki sum nú í Føroyum.

NIÐURSTØÐA

Arbeiðshátturin hesi seinastu árini – við langtiðarætlanum, grundbókum og arbreiðsheftum – hevur gjört, at Skúlabóka-grunnurin longu nú er komin væl áleiðis við sumnum lærigreinum, men enn eru lærigreinir, sum arbeiðsorka ikki hevur verið til at fara undir.

Henda arbeiðsgongd er tann, skúlabókanevndin hevur sett sær fyrí, men hon kundi hugsað sær, at arbeiðið gekk skjótari, tí trýstið at fáa meiri føroysskt undirvisingartilfar er stórt, bæði frá fólkaskúlanum og teimum hægru skúlunum. Men arbeiðsorkan á Skúlabókagrunninum er ikki til tess, tí við teimum 3,6 milliónum, sum grunnurin fær í løtuni á figgjarlögini (møgulig sparing í hesum árinum er ikki tикиn við) og við tí arbeiðsorku, sum er á grunnum, gerst ikki meira.

Ikki ber til at ímynda sær menniskja og samfølag uttan mentan, menniskju skapa í sínum gerðum mentan, einsamalt ella saman við øðrum í meir ella minni skipaðum bólkum.

Skúlabókagrunnurin er ein sjálvsagdур partur av almenna mentanarpolitíkkum. Gott hevði verið, um Skúlabókagrunnurin fekk at vita, hvussu játtanin fór at verða komandi árini, og at játtanin varð hækkað so mikið, at nevndin tordi at seta ið hvussu so er eitt útgávufólk afturat.

Eitt annað kundi verið, at Skúlabókagrunnurin slapp undan tí, sum so mangan hevur ørkymlað útgáuvirksemið tey seinastu árini. Tað er, at altið er onkur, ið kemur við uppskotum um, at nú skal Skúlabókagrunnurin flytast undir tann ella tann stovnin í skúlaverkinum, ella nú skal Skúlabókagrunnurin átaka sær hesar ella hasar uppgávurnar, sum einki hava við bókaframleiðslu at gera.

Ein almennum mentanarpolitíkkur kundi staðfest, at verandi skipan er góð, og at ein rímilig javnvág er millum teir partar, sum natúrliga eiga at hava ávirkan á útgávurnar og á innihaldið í útgávunum, og tað eru myndugleikarnir og lærararnir.

Men skal Skúlabókagrunnurin gera sær vónir um í rímiligari framtíð at nøkta tørvin á føroyskum undirvísingartílfari til allar lærigreinir í skúlaverkinum, átti hann at fingeð umleið 1 millión krónur afturat á fíggjarlógin og kunnað sett eini tvey útgávufólk afturat og kunnað fíggjað tað tá vaksandi talið av útgávum.

5.2.5 Korini hjá rithøvundum

Mentunargrunnurin

Mentunargrunnur Føroya Løgtings hevur havt stóran týdning fyri føroyska bókaútgávu og harvið eisini fyri rithøvundarnar. Jú minni stuðulin er, tess tyngri verða útgávurnar – ikki um at tala hjá teimum, sum sjálvir geva verk síní út. Tí varð tað stórt og meint bakkast, tá ið játtanin á løgtingsfiggjarlógin varð skerd úr 1,8 mió. kr. niður í 1,3 mió. kr. Avleiðingin hevur verið, at grunnurin nú fíggjar bara 10-20 % av útgávukostnaðinum. Harafrat kemur, at tann lánimöguleiki, sum var, nú er strik-aður. Rithøvundafelag Føroya mælir til, at hann fæst aftur í lag, og at samanlagda játtanin verður hækkað í minsta lagi til tað, hon var – um ikki í einum, so tó stigvist, t.d. eftir 2 árum.

Rithøvundafelagið mælir eisini til, at nevndin fyri Mentun-

argrunnin verður vald eftir fakligum kriterium samsvarandi nýggju stýrisskipanarlógini.

Fjølrit

Fjølrit, sum umsitur Ljósritagrunnin, hevur eisini týdning fyri feroyskar rithøvundar, eins og fyri limir úr øðrum felögum, sum eiga upphavsrættindi til verk, fjølritað verða í feroyskum skúlum. Umsitingin og skipanin við einum felags grunni er einföld, praktisk og góð, men tann einstaka játtanin, í høvuðsheimum til skapandi listarligt arbeidi (hjá feroyskum rithøvundum: at skriva) verður mangan lítill. At ljósritagjaldið ikki er javnfört í longri tið ger støðuna upp aftur verri. Upphæddin í sáttmálanum millum Fjølrit og Føroya Landsstýri eigur tí at verða javnförd, um neyðugt stigvist, t.d. eftir 2 árum.

Útvarp Føroya

Síðan 1979 hevur sáttmáli verið millum útværpið og rithøvundafelagið um tilfar, sum sent verður eftir feroyskar rithøvundar, upprunaligt ella týtt. Gjøldini voru í fyrstuni sera smá, men gjøgnum öll 1980-árin eydnaðist, við tilsvarandi sáttmálum í okkara grannalondum sum fyrimynd, at hækka gjøldini stigvist.

Tann fyri rithøvundafelagið frægasti sáttmálin var frá 1989. So kom stíkur í, og seinni afturgongd. Eftir umbøn frá útvarpinum, vísandi til tær versnandi tiðirnar, eftirlíkaði rithøvundafelagið, at seinastu hækkingarnar í stigvísum hækkingum eftir sáttmálanum, vórðu fráfalar. Útværpið segði so allan sáttmálan upp og kravdi munandi brotingar, ikki bara í gjøldunum, men eisini í sjálvari skipanini í sáttmálanum. Eftir truplar tingingar eydnaðist í 1993 at gera nýggjan sáttmála, sum framvegis er í gildi. Meginreglurnar í undanfarnu sáttmálum vórðu varðveittar, flestu gjøldini lækkað, nøkur fá á leið tað sama. – Verri er tó tað, at útværpið brúkar sáttmálan so lítið. Eina helst verður ov lítið sent av upprunaligum verkum eftir nýlivandi feroyskar rithøvundar. Útvarpinum vantar fólk, sum burturav tekur sær av bókmentum yvirhøvur, og feroyskum bókmentum ikki minni.

Sjónvarp Føroya

Rithovundafelag Føroya hevur ongan sáttmála við Sjónvarp Føroya; felagið bað um tingingar í 1987, men einki frættist aftur. Orsókin man bæði vera tann, at almenna sjónvarpið er so mikið ungt, kanska eisini vantandi umsitingarlig orka. Tó hevur verið roynt at fylgt við í tí, hvussu limir felagsins hava verið samsýntir fyri ymiskt arbeidi, gjort er fyri sjónvarpið. Summir láta væl at, aðrir ikki. Heldur tilvildarligt tykist vera hvussu samsýnt verður. Eisini eru dömi um, at okkurt hevur verið endursýnt, men ikki samsýnt.

Fyrstu tföina, sjónvarpið sendi, voru regluliga mentanarsendingar, sum eisini umfataðu bókmentir, á skránni. Tey seinastu miongu árini hevur hesin týðandi tåttur í okkara samfelagslívi verið settur við ytstu gátt í Vørðsluni. Stóðan tykist vera tann sama sum í útvarpinum: sjónvarpinum vantar fólk, sum burturav – ella í hvussu er: fyrst og fremst – tekur sær av at gera tilíkar sendingar.

Norður- landahúsið

Felagið hevur einki skipað samstarv havt við Norðurlandahúsið um virksemi í húsínum. Stundum hevur té verið skipað fyri einhvörjum tiltaki í húsínum, ofta í samstarvi við fólk úr øðrum listargreinum, eitt nú sjónleikarum, tónleikarum, sangarum.

Samband hevur nú verið millum Rithovundafelagið og Norðurlandahúsið um samstarv á ávísunum økjum. Einstakar ætlanir eru longu avtalaðar. Aðrir samstarvsmöguleikar eru viðgjördir og ymiskar hugmyndir nevndar um eitt fastari og meira skipað samstarv millum húsið og rithovundarnar.

Bókasavns- gjaldið

Eftir bókasavnslóbini frá 1968 varð rithovundasamsýning umsíðir goldin feroyskum rithovundum fyri verk á bókasøvnum,

Kortspæl og handaligt ítriv í felögum og bygdarhúsum er uppi í tí almenna politiska mentanarhugtakinum saman við listargreinum sum sjónleikavirksemi, musikkskúlum og bókasøvnum.

sum teir eiga upphavsrættindi til. Eftir nýggju bókasavnslóginu frá 1988 verður goldið bókasavnsgjald til feroyskar rithøvundar, týðarar og onnur, íð upphavsrættindini hava, svarandi til 8 % av játtanini til bókasøvn í Føroyum. Býtið av bókasavnsgjaldinum er gjöllari ásett í reglugerð. Av tí at játtanin til bókasøvn er minkað í stórum, er gjaldið minkað samsvarandi, útvið 40 %.

Hetta er órimaliga stórur og bráður niðurskurður. Heitt verður tí á Føroya Landsstýri um at virka fyri, at játtanin til bókasøvn veksur eftir ávísum, ásettum áramáli.

Sømdargávur fyri skaldskap og list

Síðan fyrst í 1950-árunum hevur tað almenna latið sømdargávur fyri skaldskap og list, játtaðar á løgtingsins figgjarlög. Í 1972 varð sømdargáva latin 8 feroyskum høvundum, í 1987 10 høvundum, í 1995 5 høvundum. Nógvir av okkara mætastu høvundum eru deyðir hesi seinastu árini, men aðrir, sum høvdú havt uppiborið at staðið á figgjarlögini, eru enn á lívi.

Her hevur mangan sæð út, sum var tað tilvildin, ið ráddi fyri borgum, tí verður mælt Føroya Landsstýri til at áleggja einum stovni, felagsskapi ella øðrum at hava ábyrgdina av, at hetta rakstrarstaðið á figgjarlögini verður dagfört – bæði á ein og annan hátt, – soleiðis at lesarin ikki stendur og rodnar av skomm, tá ið hann lesur figgjarløgtingslög landsins.

Lógin um upphavsrættindi

Gomul donsk upphavsrættarlög frá 1960-árunum er framvegis galdandi í Føroyum, tó ikki við øllum teim brotingum og ískoytum til hana, sum seinni eru samtykt. Henda lög er tí avoldað. Nú er so nýliga tað hent, at nýggj upphavsrættarlög, sum gjølla hevur verið fyrireikað og viðgjørd, er samtykt í danska fólkatinginum. Rithøvundafelagið mælir til, at henda dagførda upphavsrættarlógin verður sett í gildi í Føroyum eisini.

Ársstyrkur

Størsti meinbogen hjá feroyskum rithøvundum er, at teir ikki fáa náðir og umstøður at takast við skriving burturav longri tiðarskeið. Til eru jú hvørki legat ella stipendiiskipan, sum kend eru aðrastaðni. Tað sindrið av starvsløn, sum er, munar lítið og er fyri alt ov stutt tiðarskeið, hevur rithøvundur sett sær fyri at

fara undir storri verkevni. Vit mugu nú vera komin hagar til, at skrivingin verður meira enn viðfáningur, í fríløtum ella eftir ein strevnan arbeiðsdag.

Í 1994 viðgjørði Norðurlandaráðið uppskot frá Jan Kløvstad, skrivara í norrønu miðflokkunum, um árssstyrk til feroyskar, grønlendskar og sámiskar rithøvundar. Uppskotið fekk undirteku í umsitingini í ráðnum, sum viðurkendi tann stóra tørvin á slíkari skipan. Tað gjørdu mentamálaráðharrarnir eisini, men komu tó til ta niðurstøðu, at tað lá á hvørjum landi sær, at slík skipan kom í lag. Hetta var „en nationell uppgift“, sum tikið var til.

Lat okkum hyggja at, hvussu gjört verður aðrastaðni, eitt nú í Íslandi. Eftir serligari skipan, ásett í lög og reglugerð, er starvsløn í 1995 latin 57 íslendskum rithøvundum soleiðis:

3 ára starvsløn: 1 rithøvundur

1 árs starvsløn: 7 rithøvundar

6 mør starvsløn: 49 rithøvundar

Mælt verður til, at peningur verður á hvørjum ári játtaður á lögtatingsins fíggjarlög, ætlaður starvslønum til feroyskar rithøvundar. Ein feroysk byrjan kundi sæð soleiðis út:

1 árs starvsløn: 2 rithøvundar

6 mør starvsløn: 5 rithøvundar

Nærri ásetanir og fyriskipanir um, hvussu starvslønin verður latin, verða av landsstýrinum gjördar í serstakari reglugerð. Føroya Landsstýri og Rithøvundafelag Føroya samstarva um, hvussu ein tilik reglugerð verður gjørd.

Niðurstøða

Onkuntið var soleiðis vorðið, at prentviðurskiftini her í landinum vóru størstí meinbogin fyri bókaútgávu. Eina tíð var tí nóg prentað og gjört bókabúgvíð í útlondum. Nú tykist tibetur at vera batnað við hesum. Ikki er tað heilt einki av arbeiðsplássum, lónum og harvið skatti til land og kommunur, sum feroysk bókaútgáva kastar av sær í ymiskum liðum, í seting, í prenting, á teknistovum, í bókbinding, bókasølu, fyrisingi osfr. Tann landsbúskaparliga týdning, bókaútgávan hevir, eiga vit ikki at undirmeta.

Men fyrst og fremst hava bókmentirnar annan og øðrvísi týdning.

Í 1973 varð tikið soleiðis til:

„Bækurnar eru mentanarinnar spegil. Í bókunum finna vit sálina í einum tifðaraldri, einari tjóð, einari mentan. At lesa um andans brøgd í bókmentunum er at uppliva allan knøttin og leggja hann inn undir seg.“

Ella sagt við øðrum orðum, eitt sindur øðrvísi:

og í 1996:

Bókmentirnar hava ein týdning, sum ikki máast, tí at tær hjálpa okkum við hesum, at kenna okkum sjálv og onnur í einum heimi, sum altið broytist. Tær hava týdning fyri siðmenning, mentan, mál og samleika okkara, okkara fatan av okkum sjálvum sum einstaklingum, menniskjum og eind, bæði sum føroyingum og sum alheims borgarum.

5.3 LEIKLIST

5.3.1 Felagsskapir og stovnar – endamál og virksemi

Leikpallur Føroya

Endamál og skipan

Leikpallur Føroya varð settur á stovn í mars 1989. Leikpallur Føroya er sjálvsognarstovnur við virksemi um alt landið. Sambært upprunaligu viðtökunum er endamál stovnsins:

- at fremja yrkis og áhugaleiklist og áhuga fyri henni í Føroyum við at fáa sýndan fram sjónleik kring landið,
- at umsita almennan studning til leiklist í Føroyum,
- á ymiskan hátt at stímbla tað virksemi, ið er á økinum frammanundan um alt landið við at hjálpa og vegleiða áhugaðum bólkum felögum og einstaklingum,
- at skipa fyri útbúgving við skeiðum o.ø.,
- so hvort sum stovnurin mennist at fáa í lag veruliga næmingaútbúgving, og
- at skipa fyri royndum og granskning fyri at finna fram til ein feroyskan leikhátt í samsvar við siðsøgu okkara.

Leikpallur Føroya verður rikin við egnum inntökum, íroknað studning frá kommunum og landi. Hægsti myndugleiki er eitt 6-mannastýri, sum verður valt fyri 3 ár í senn. MáF velur 5 límir við tiltakslimum og Leikarafelag Føroya velur 1 lim þg 1 tiltakslim. Stýrið skipar seg sjálvt. Regluligir fundir verða hildnir eina ferð um mánaðin og annars tá tørvur er.

Virksemi og framtíðaráætlanir

Upprunaliga ætlanin við Leikpalli Føroya var, at hann skuldi gerast ein stovnur, har áhugaleikur og yrkisleikur skuldu virka og arbeiða saman, skipaður í tvær eindir við hvør sínum bygnaði og leiðslu. Leikpallur Føroya skuldi verða tjóðpallur Føroya. Hetta var eisini ætlanin hjá landsstýrinum við Leikpallinum í figgjarlógaruppskotinum fyri 1989 (sí skjal 1). Men tá uppskotið kom aftur úr figgjarnevndini, var játtanin skorin niður til tann grunnin fyri sjónleikaravirksemi, sum Leikpallur Føroya er í dag.

Høvuðsuppgávan hjá Leikpalli Føroya í dag er at umsita ta upphædd, sum er sett av á figgjarløgtingslóginu til sjónleik. Játtanin tey seinnu árini hevur ligið um 1,7 mió.kr. (sí talvu)

Roknskapur	Áhugaleikur	Yrkisleikur	Skeið o.a.	Annar stuðul	Umsiting	Grannskoðan
1989	1.364.068	834.880	444.500	6.000	50.000	28.688
1990	2.053.475	1.065.647	918.743	-	22.970	46.115
1991	1.677.315	847.698	672.653	73.505	12.134	48.025
1992	1.791.574	963.528	701.470	39.178	-	70.798
1993	1.729.929	790.604	838.845	-	31.320	62.026
1994	1.797.153	755.008	835.005	22.261	100.000	63.879
Býtið í % fyri øll árini	50	42	1	2	3	0,7

Sum tað sæst á talvuni, er meginparturin játtáður til MáF og Leikarafelag Føroya. Stýrið fyri Leikpallin hevur mett, at teir partarnir av endamálinum, sum áleggja stovninum at fremja leiklist og áhuga fyri henni við at fáa sýndan sjónleik kring landið, og tann parturin, sum miðar í móti at stimbra verandi virksemi við hjálp og vegleiðing, verða best stuðlaðir á hendan hátt.

Upprunaliga uppskotið um Leikpall Føroya var, at hann skuldi vera ein Tjódpallur og skuldi rækja uppgávurnar, sum eru settar í endamálsgreinini. Hetta er ætlanin framhaldandi at arbeiða fram ímóti. Men skal hetta røkkast, er neyðugt við størri játtan og betri figgjarligum karmum um virksemið, ið lagt var upp til í umsóknini til figgjarløgtingslög 1989 (sí skjal 1) skal røkjast.

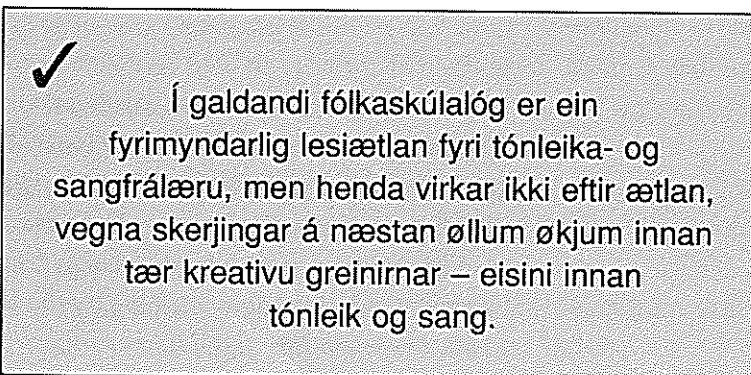
Meginfelag áhugaleikara Føroya (MÁF)

Endamál og skipan

Endamál felagsins er innan karmarnar á L.P.F. at stuðla áhugaleiklist og menna hesa mentanargrein í Føroyum. Í MÁF eru 14 limafelög: Havnar, Klaksvíkar, Stranda, Kvívíkar, Tvøroyrar, Vágs og Hvalbiar sjónleikarfelag, *Eyðnan* á Oyrarbakka, Losjan *Glottin* í Gøtu, *Virkid* á Sandi, *Royndin* í Nólsoy, Gøtu Menningarfelag, Fuglafjarðar Bygdarhús, og *Keldan* í Skálavík. Felagið er skipað við eini 5 mannanevnd og varanevnd og umsitingarleiðara, ið eisini virkar sum ráðgevi hjá limafeløgunum og øðrum áhugaðum. Nevndin hevur fund eina ferð um mánaðin og eykafundir eftir tørvi. Umsitingarleiðarin avgreiðir allar nevndaravgerðir.

Virksemið hjá feløgunum í MÁF yvir 3 ár

- 1992** 14 skeið/stevnur/tiltøk úti og heima við 189 fólkum.
Leikir hjá limafeløgunum:
Á bygd 10. Í Havn 8.
Framførslur: 129. Áskoðarar: 13.897.
- 1993** 12 skeið/stevnur/tiltøk úti og heima við 151 fólkum.

	Leikir hjá limafeløgunum: Á bygd: 6. Í Havn: 6. Framførslur: 135. Áskoðarar:	<u>15.975.</u>
1994	16 skeið/stevnur/tiltök úti og heima við 116 fólkum. Leikir hjá limafeløgunum: Á bygd: 5. Í Havn: 12. Framførslur: 116. Áskoðarar:	<u>13.059.</u>

Virksemi og framtíðarætlanir

Dagliga virkið hjá MÁF fevnir m.a. um at hjálpa og ráðgeva limafeløgunum o.s. Hetta snýr seg m.a. um at finna hóskandi leikir, arbeiða fyrir at geva rithovundum okkara möguleikar at skriva, at fáa leikrit týdd og at leiðbeina felögum og einstaklingum í at skriva umsóknir. MÁF veitir feløgunum eina hjálpanandi hond í at útvega leikstjóra, scenograf, ljósfólk og samskipar leikferðir og leiktiltök, skeið, mentanarkvöld og stevnur. MÁF umsitar allan stuðul til áhugasjónleik.

Til tess at menna felagini og at gera tey sjálvbjargin ætlar MÁF at skipa fyrir leikstjóraskeiði. Harumframt eru skeið í feroyskum skaldskapi á skránni.

Havnar Sjónleikarfelag

Havnar Sjónleikarfelag er största og virknasta felag undir MÁF. Við sínum drúgvu royndum við sjónleiki hevur felagið megnat at framleitt áhugasjónleik á høgum støði. Tann status, sum Havnar Sjónleikarfelag hevur fingið, setur stór leiklistarlig krøv, sum kunnu vera í so krevjandi fyrir áhugaleikarar. Avleiðingarnar av hesum hava m.a. verið, at Havnar Sjónleikarfelag hevur sjálvt og í samstarvi við Leikarafelag Føroya roynt seg við yrkissjónleiki. Hetta at samstarva og samantvinna er gongd leið. Um karmarnir, Sjónleikarhúsið og Meiaríið, fáast at virka, verður hetta miðdepil fyrir sjónleikarlívið í høvuðsstaðnum, sum aftur gevur orku til felagini kring landið.

Leikarafelag Føroya

Endamál og skipan

Leikarafelag Føroya varð sett á stovn í 1990. Endamál felagsins er innanfyri karmarnar av sjálvsognarstovninum Leikpalli Føroya at virka fyrir:

- Í eignum virksemi og saman við øðrum at fremja enn stórra ans fyrir sjónleiki um alt landið.
- At skipa fyrir almennum framførslum.
- At stuðla sjónleikarfelögum og øðrum við til dømis leikuppsetan, skeiðum og sjónleikamálum yvirhøvur.
- At sýna leiklist, ið hevur røtur í tí føroyska samfelagnum/støði í føroyeskari mentan/siðsøgu.
- At skipa fyrir útbúgving.

Miðað verður ímóti at røkka endamálum felagsins við lutteku í stýrinum fyrir Leikpall Føroya og ígjøgnum tað arbeiði, umboð felagsins ætlandi kemur at hava í dagligu leiðslu stovnsins.

Limir felagsins eru tey, ið nomið hava sær útbúgving og/ella hava royndir í sjónleiki, og sum hava sjónleik sum høvuðsvinnu.

Virksemi og framtíðarætlanir

Tað, ið er farið av 1990'unum, hevur verið eitt virkið tiðarskeið hjá Leikrafelag Føroya. Síðani 1990 eru 15 leikir settir upp. Leikrafelagið hevur staðið á odda fyrir tveimum uttandura framførslum, og verið við til at figgja og framföra uppseting Norðurlandahúsins av *Glataðu spælimonnunum*. Av teimum 15 leikunum felagið hevur staðið fyrir, vóru teir fimm uppruna-leikir, skrivaðir av limum í felagnum, og fýra vóru barnaleikir. 10 av leikum felagsins hava verið sýndir kring landið og fimm teirra vóru framfördir utanlands. Leikrafelagið hevur harumframt gjört seks smáleikir úr føroyaskum tilfari, sum eitt nú hava verið spældir á føroyakvoldunum í Norðurlandahúsini og á kvøldsetum og mentanartiltökum kring landið.

Limir í leikrafelagnum hava leikstjórnað 30 leikum og hava hildið 12 ymisk skeið fyrir limafeløgunum í Meginfelag áhuga-leikara Føroya, MáF. Limir felagsins hava eisini undirvist og hildið skeið í rødd, drama, sjónleikarakynstri o.ø. í kvøld-skúlunum, Læraraskúlanum, Studentaskúlanum í Hoydølum, Háskúlanum og aðrastaðni. Harafturat hava limir í felagnum skrivað og leikstjórnað filmir fyrir SVF og lagt til rættis leikir og ljóðmyndir fyrir Útværið.

Hølisviðurskiftini hjá yrkisleiklist hava verið ring, men útlit eru nú fyrir, at felagið fær egin høli til framførslurnar í gamla

meiarínum í Havn, so at karmarnir um virksemi leikarafelagsins verða böttir munandi.

Fremsti trupulleiki Leikarafelagsins er, at vandi er fyrir at fleiri av limunum í Grímu stinga í sekkin og rýma av landinum. Orsókin er einfalt tann, at tað ikki ber til at liva av at vera sjónleikari í Føroyum. Dettur yrkissjónleikurin í Føroyum niðurfyri nú, vendir neyvan nakar aftur av teimum, sum eru uttanlands og útbúgva seg, og neyvan fer nakar av teimum ungu, sum eru heima, at støðast leingi. Ynski Leikarafelagsins er, um eitt trygt figgjarligt grundarlag skal skapast, at ið hvussu er ein kjarni av yrkisfólkí kann verða lontur alt árið. Hetta er neyðugt fyrir, at yrkissjónleikinum kann vera lív lagað framyvir.

5.3.2 Leikpallur Føroya – figgjarligir karmar og skipan

Upprunaliga ætlanin við Leikpalli Føroya var at hann skuldi verða ein stovnur – Tjóðpallur – sum skuldi arbeiða við tveimur eindum: áhugaleiki og yrkisleiki, til at rökja allar uppgrávurnar í endamálsgreinini, umrødd framanfyri.

Men hóast stovnanin av Leikpalli Føroya hevur havt sera positiva ávirkan á virksemið innan bæði leikframførslu og leiðbeining, so er høvuðsvirksemið hjá stovninum í dag at umsita og býta út tann stuðul, ið verður veittur á lögtingsfiggjarlógin til sjónleik. Við verandi játtan hevur stýrið fyrir leikpallin mett, at teir partarnir av endamálinum, sum áleggja stovninum at fremja leiklist og áhuga fyrir henni við at fáa sýndan sjónleik kring landið, og tann parturin, sum miðar í móti at stimbra verandi virksemi við hjálp og vegleiðing, verða best stuðlaðir á hendan hátt. Hetta merkir so eisini, at aðrir týðandi partar av endamálinum, eitt nú tað sum hevur við útbúgving og gransk-

Ein politisk uppgáva er at byggja karmar, sum eru hóskandi til ein nútíðar mentanarligan samleika.

ing at gera, eru dotnir burtur í millum og at upprunaligu ætlaninar um at seta á stovn ein tjóðpall bert partvís eru roknar.

Ein avgerandi fyrirtreyt fyri at rökka endamálinum er stærri játtan, soleiðis at stýrið fyri Leikpallin meira ítokiliga og miðvist kann arbeiða fyri at skapa Tjóðpall Føroya sum eitt gott og trygt arbeiðspláss, sum kann verða ein kraftmiðdepil fyri sjónleik um alt landið.

5.3.3 Millumtjóða samstarv

Fyri eina so lítlia og avbyrgda tjóð sum Føroyar hevur millumtjóða samstarv og samskifti um leiklist alstóran týdning. Hetta gevur möguleika at fylgja við tí sum fyriferst aðrastaðni; tað gevur íblástur og tað setir krøv – sum eru alneyðug fyri menningina av føroyskari leiklist og leikarum.

Sum er, luttaka felagsskapirnir her á landi í nógvum millumtjóða samstarvi innan leiklist – serliga norðurlendskum samstarvi. Hóast Leikpallur Føroya ikki hevur havt möguleika at fara beinleiðis inn í nakað mentanarligt samstarv, so er vanligt, at tá mál eru send Leikpallinum, verða tey send viðari til tann partin, MáF ella Leikarafelagið, har tað hoyrir heima. Einasta beinleiðis ávirkan Leikpallur Føroya higartil hevur havt, er at velja umboð í stýrið fyri *Teater og Dans i Norden*. Hesin stovnur hevur roynst føroyskum yrkisleiki væl, tá umræður studning til ferðing og upphald í samband við leikferðir, og tá brúk hevur verið fyri leikstjórum og øðrum uttanífrá. Í samband við leikferðir og skeiðluttøku utanlands, hevur Leikpallur Føroya veitt stuðul alt eftir, hvussu fíggjarliga orkan hevur verið.

Meginfelag áhugaleikara Føroya hevur í fleiri setur havt stýrislim í *Nordisk Amatørteatterråd*, NAR, sum hevur umboðað sjálvstýrisökini. Gjøgnum hetta samstarv hava limir í MáF kunna luttikið á skeiðum, stevnum og leikferðum. Hetta er serliga gallandi fyri tey ungu í MáF. Möguleikar og samskiftið hjá MáF fevnir eisini, gjøgnum NAR og danska meginfelagið, um alheimsfelagsskapin, IATA.

Leikarafelag Føroya er í lötuni assosieraður limur í *Nordisk*

Teaterunion, NTU, sum eisini er partur av *International Theatre Institute*, ITI. Felagið hevur fingið játtan um fullan limaskap í ár. Ein av limum Leikarafelagsins er varaumboð fyrir sjálvstýrisökini í nevndini fyrir *Teater og Dans i Norden*.

Í fjørheyst setti *Nordish Assitej*, norðurlendski felagsskapurin fyrir leikhús og -bólkar, sum fáast við sjónleik fyrir börn, seg í samband við Leikarafelagið fyrir at fáa felagið upp í samstarvið. Fyribils er gjörd ein avtala um, at Leikarafelagið kann luttaka í tann mun orka er, og at Leikarafelagið fær alt tilfar og upplýsingar, sum norðurlendski felagsskapurin sendir limafelögum sínum.

Leikarfelag Føroya eru harumframt assosieraður limur í *Dansk Skuespillerforbund*, DSF; ein limaskapur sum eisini er portur til altjóða samstarv millum fakfelögini innan leiklist og gevur atgongd til ráðgeving í fakligum spurningum og möguleika hjá einstökum limum í leikarafelagnum at sökja um studning til skeið og eftirútbúgving aðrastaðni.

Í dagliga virki sínum nýtir Leikarafelagið javnan leikstjórar og pallmyndarar úr Norðurlondum. Seinastu fimm árin eru leikstjórar eisini komnir úr Jugoslavia, USA og Onglandi.

Leikarafelagið hevur verið nógv úti og ferðast við leikum sínum. Leikurin *Royndin* um Nólsoyar Páll varð framfördur í Svøríki, Danmark og Skotlandi. Barnaleikirnir, sum felagið hevur sett upp í 1990'unum, hava verið sýndir í flestu Norðurlondum. Í summar skal *Royndin* vera við á Nordiske Teaterdage í Keypmannahavn.

Samanumtkið er samstarv og samskifti úteftir ein av grundleggiandi fyrirtreytunum fyrir menning av feroyskari leiklist. Slikt samstarv hevur ikki bert týdning fyrir leiklistina sum so; tað gevur Føroyum góða umtalu at luttaka í millumtjóða samstarvi. Sum er, er feroysk leiklist við í millumtjóða samstarvi, men tað er ógvuliga orku- og tiðarkrevjandi og undir verandi umstøðum forða vánaligu figgarligu karmarnir, sum leiklistin virkar innanfyri, fyrir, at sjónleikarlivið her á landi fult út kann troyta teir mæguleikar, sum eru í slíkum samstarvi.

5.3.4 Føroysk leiklist og Norðurlandahúsið

Norðurlandahúsið hevur óll árini verið ein virðismikil samstarvsfelagi hjá føroyskari yrkis- og áhugaleiklist. Í húsinum ber til at skapa pall-list á einum støði, sum ikki er möguligt aðrastaðni í landinum. Teknisku umstæðurnar eru av slikum slag, at tað er einki annað mentanarhús í Føroyum, sum kann sammetast við tað.

Samskiftið og samstarvið millum Norðurlandahúsið og felagsskapirnar innan føroyska leiklist hevur verið gott óll árini. Sjónleikaraskeið av ymiskum slag hava verið hildin í húsinum, summi eisini figgjað fult, onnur stuðlað m.a. við ókeypis hýsing. Húsið hevur stuðlað áhugaleikarum at fara á skeið og í starvapraktíkk á leikhúsi og øðrum stovnum í Norðurlondum. Lima-felagini í MáF hava framfört leikir í húsinum, og seinastu árini hevur Leikarafelag Føroya framfört minst ein leik um árið í Norðurlandahúsinum.

Fyri yrkisleiklist hevur tað altið verið ein figgjarligur fyrimunur at spælt sjónleik í Norðurlandahúsinum. Eitt nú krevur húsið ikki húsaleigu, tey lýsa við tiltakinum í fjølmiðlunum, tey lata teimum, sum framföra inntökurnar av atgongumerkjunum óskerdar, og tey gjalda meginpartin av teknikaralønnum, meðan arbeitt verður í húsinum.

Men samskiftið og samstarvið millum føroyskt sjónleikarlív og Norðurlandahúsið kundi verið bött á summum økjum. Eitt nú vísir tað seg, at tað er trupult at fáa skiftandi leiðslur at skilja, at sjónleikur krevur aðrar kringumstøður enn t.d. ein konsert ella framsýning. Skal ein leikur venjast allur sum hann er í húsinum, upptekur hann salin í umleið 8 vikur, og undir óllum umstæðum má roknast við 3-4 vikum. Húsið verður nógv brúkt, og tað at hýsa einum sjónleiki tekur nógv pláss á skránni, utan at hetta sæst so væl aftur í hagtölunum. Hetta hevur serligan týdning, tá havt verður í huga, at signalini, sum koma frá mentanarumsitingini í Norðurlendska Ráðharraráðnum, eru, at tað skal verða so nógv virksemi og so nógvir áskoðarar sum möguligt, og at tiltökini helst skulu hava ein breiðan norðurlendskan relevans. Hetta kann í ringasta féri føra við

sær, at endamálsorðingin hjá húsinum um at stimbra og menna tað burturav feroyska dettur burtur ímillum, og sostatt eitt afturstig fyri feroyska leiklist.

Tað hevði eisini bøtt um samskiftið og samstarvið, um tey, ið fáast við sjónleik her á landi, høvdu verið tíkin meira við upp á ráð í sambandi við tann partin av virkseminum hjá Norðurlandahúsinum, sum hevur við leiklist at gera – tað veri seg gestaspøl, skeið, uppsettingar o.a., bæði fyri at forða fyri, at hesar koma upp á tvørs hjá feroyskum sjónleikalívi sum heild, og eisini so at feroysk leiklist fær storri ávirkan á innhaldið, og hvat fyri slag av sjónleikavitjan vit fáa.

5.3.5 Samskipan og samstarv millum feløg og stovnar

MáF og Leikarafelag Føroya eru partarnir í Leikpalli Føroya, og tískil er beinleiðis samstarv millum hesi feløgini og stovnin. (Tó ynskir Leikarafelagið, um verandi skipan heldur fram, at hava í minsta lagið 2 umboð í stýrinum.) Limir í Leikarafelagnum undirvísa og virka sum leikstjórar fyri limunum í MáF. Somuleiðis brúkar Leikarafelagið leikarar úr áhugafeløgunum, tá teimum vantar leikarar. Samstarvið millum nevndu feløg virkar yvirhøvur væl, men ein liður í at bøta um samstarvið innan feroyska leiklist er at áhugafeløgini planløgdu eitt sindur neyvari, t.d. eitt ár fram, so tey ið fáast við leiklist burturav vistu, hvat var av undirvísingar- og leikstjórnaruppgávum.

Tørvur er á meiri skipaðum samstarvi millum leiklist og t.d. kvøldskúlar, ferðamannavinnu, kommunur, Strandferðsluna, Bygdaleiðir og pensiónistafeløgini.

Samstarvið millum leiklist og mentanarstovnarnar Útvarp Føroya og Sjónvarp Føroya átti at verið betur skipað.

Samstarv, rættindi og bøtt arbeiðskor.

Innan hesar stovnar er ein røð av uppgávum, sum kundu verið røktar munandi betur en tær verða í dag: Barnasendingar, ungdomssendingar, útvarpsleikir, røddir til teknifilmrar og myndasögur o.a. Dygdin á hesum økjum kundi verið munandi bøtt. Eitt nú er teksturin í útvarpsleikum og ljóðmyndum mangan frálíkur og evnið væl úr hondum greitt, men boðskapurin kemur ikki fram, tí upplesaranum vantar vegleiðing og leikstjórn.

Ein annar tåttur í samstarvinum millum leiklistina og almennu fjølmiðlarnar er viðgerð av tí, sum verður framført. Hvørki útvarpið ella sjónvarpið hevur fólk, sum burturav tekur sær av mentanartilfari. Sum er, hevur útvarpið ein mentanartátt á vetrarskránni, sum er ein hávan tíma tvær ferðir um mánaðin. Sjónvarpið hevur onga mentanarsending. Har verður mentanartilfarið vanliga skoytt uppí sum ein snøkil í endanum á Degi og Viku.

Harumframt eru lýsingarnar hjá báðum stovnunum so dýrar, at tað næstan ikki ber til hjá leikfeløgunum at nýta tær.

Samanumtikið er samstarvið millum føroyskt sjónleikarlív og almennu loftmiðlarnar ov vánaligt. Hetta kundi verið bøtt við, at stovnarnir arbeiddu meira saman við mentanarlívinum og settu fólk burtur av at taka sær av mentanartilfari.

5.3.6 Umstøðurnar at spæla sjónleik

Umstøðurnar at spæla sjónleik í Føroyum eru toluligar hvat húsum viðvíkur. Einasta rættiliði leikhúsbygningur burtur av í Føroyum er Sjónleikarhúsið i Havn, sum Havnar Sjónleikarfelag eיגur og rekur. Í Klaksvík er leikpallur í Atlantis Bio, sum Klaksvíkar Sjónleikarfelag eiger og rekur. Leikpallar við neyðugu teknisku útgerðini eru eisini í bygdarhúsinum í Húsavík, á Sandi, í Kollafirði, í Gøtu, á Strondum og á Oyrarbakka. Hesi hús, sum eru høvuðskarmarnir um áhugaleiklistini, hava fingið studning til pall og útgerð. Tó er misjavnt, hvussu henda útgerð verður røkt.

Leikpallur Føroya hevur havt ætlanir um at fáa skrásett hús, pallar og útgerð. Hetta er partvis longu gjört av MáF, men enn

er langt á mál. Ein týðandi partur av sjónleikarvirkseminum er, at tá bygda- og ungmannafelagshús verða bygd og ætlað til at hýsa framförsrum av sjónleiki o.s., at felagini fáa fakliga hjálp. Lagt eיגur at verða upp fyri, at pláss er fyri allari ljós- og ljóðútgerð o.a, at arbeidið eיגur at verða góðtikið av fakfólki osfr. Hesum máli fæst neyvan nøkur loysn á, fyrr enn settar verða treytir fyri t.d. at fáa studning og fyrr enn húsaumsjónin, sum varð ætlað í upprunaliga uppskotinum um Leikpall Føroya, kemur at virka.

Sjónleikarhúsið í Havn, sum er ogn Havnar Sjónleikarfelags, er einasta „teatrið“ í landinum. Tí er Sjónleikarhúsið ein nátúrligur miðdepil fyri sjónleikarvirkseminum, eisini í framtíðini. Húsið krevur stórar ábøtur, og at raksturin verður lagdur í eina trygga legu.

Gríma, sum nú í 18 ár hevur verið karmurin um yrkisleiklist her á landi, hevur ongantið havyt egin høli til framförschlurnar. Umstøðurnar hjá Grímu í Havn hava verið at reika runt, leiga seg inn ymiska staðni og altið húsast upp á treytirnar hjá øðrum. Hetta er ótolandi og tænir í longdini ikki leiklistini her á landi. Nú tykist kortini ein glotti at vera fyri framman, við at líkindi eru fyri at Leikarafelagið fær fabrikkshøllina í gamla meiarínum í Havn til framförsluhøli.

5.3.7 Almennur mentanarpolitíkkur og leiklist

Hóast framburður hevur verið á mentanarøkinum tey seinastu mongu árini, hevur eingin miðvisur almennur mentanarpolitíkkur verið settur út í kortið. Havandi í huga búskaparligu støðuna í landinum er tørvurin á einum mentanarpolitíkki meiri átrokandi enn fyrr. Tað er umráðandi at fáa gjört okkurt ítökiligt og munagott fyri at stuðla teimum, sum á ymiskan hátt fáast við bókmentir, list, tónleik, sjónleik o.a.

Eins og innan aðrar listagreinir, eru ongar endamálsorðingar festar á blað viðvikjandi leiklist í almenna mentanarpolitíkkinum. Stuðul verður latin, men í sambandi við hendan stuðulin vantar fullkomiliga ein politisk støðutakan til, hví stuðulin skal latast. Ongi krøv verða sett, ongir málsetningar settir upp.

Figgjarligir karmar um leiklist

Játtanin á figgjarlóginu til leiklist hevur tey seinnu árini ligið um 1,7 mió.kr. Henda upphædd verður býtt nøkulunda javnt millum yrkissjónleik og áhugasjónleik. Hyggja vit nærri at tí, sum almennir myndugleikar her á landi lata til yrkissjónleik, so er talan um lítla upphædd, samanborið við grannalondini Danmark og Ísland. Tølini fyri 1993 umroknað til d.kr. pr. íbúgva, eru hesi:

Ísland	kr. 209,50
Danmark	kr. 145,00
Føroyar	kr. 18,00

Íroknað føroyska talinum er tað kommunala tilskotið sum fæst til uppsetanir í Havn.

Vert er at hava í huga, at Ísland og Danmark lata stórar upphæddir til filmslist, sum eisini er við at tryggja tilveru-grundarlagið hjá sjónleikarum.

Eisini ein samanbering við almenna studningin, sum verður veittur nøkrum av teimum donsku *egnsteatre*, gevur okkum ábendingar um virðisimetning av leiklist og raðfesting hennara hjá myndugleikunum. Tey donsku økisleikhúsini hava árliga umleið sama áskoðaratal sum Leikarafelag Føroya. Fyrst í 1990'unum sá myndin soleiðis út:

Navn	Árligt áskoðaratal	Árligur alm. studningur
Leikarafelag Føroya	9.000	800.000
Caféteatret, København	10.250	3.655.20
Egnteatret Gruppe 38, Århus	8.150	2.280.00
Husets Teater	7.600	3.801.00
Jomfru Ane Teatret, Ålborg	9.516	2.419.00
Svalegangen, Århus	8.450	5.179.00
Team Teatret, Herning	3.550	2.985.00

Umframt hendar beinleiðis studning, fáa hesi leikhús eisini ágóðan av eini atgongumerkjastaðulsskipan, sum letur sjónleikarhúsunum í Danmark endurgjald fyri ungdóms- og abonnementsavslátt.

Mentanarpolitikkurin og einstaki sjónleikarin

Gongdin tey seinnu árini hevur verið at alt fleiri fólk hava verið í útlondum og útbúgvið seg innan leiklist og fleiri eru ávægis. Vit eiga eitt virkisfusið lið av leiklistafólkum. Gríma og yrkisleiklist hava ongantið áður staðið so sterkt fakliga. Men soleiðis sum umstøðurnar eru í dag, er vandi fyri at arbeiðið at byggja upp føroyska yrkisleiklist, sum byrjaði við Grímu fyri 20 árum síðani, dettur fyri bakka. Ein hin fremsti trupulleikin hjá yrkisleiklistini er vandin fyri at fleiri av limunum í Grímu geva skarvin yvir og rýma av landinum. Orsøkin er einföld; tað ber ikki til at liva av at vera sjónleikari í Føroyum.

Dømi niðanfyri vísir, hvat ein sjónleikari forvinnur um árið. Talan er um ein persón, sum bara hevur sjónleikin sum vinnu, og sum hevur forsyrgjaraskyldur. Inntøkan hjá viðkomandi í 1994 kann metast sum eitt miðaldømi fyri limirnar í leikrafelagnum:

Frá privatari handilsfyrítøku	1.000,00
Frá Útvarpi Føroya	1.700,00
Frá Leikarafelag Føroya	38.636,00
Frá Mentunnargrunni Føroya Løgtings í samband við skriving av handriti fyri felag í MáF	14.605,00
Frá MáF	9.702,00
Frá Sjónvarpi Føroya	3.200,00
Frá Landsskúlafyrisingini	9.991,29
Frá Arbeidsloysistryggingini (ALS)	25.387,76
Ársinntøka tilsamans í 1994	kr. 104.222,00

At fáa broytt hugburð skúlaverkisins um
tónleikalig evnir hijá børnum soleiðis, at arbeitt
verður eftir teirri fatan, at *barnið við árunum
mennist – eisini tónleikaliga.*

Til tess at bøta um ótrygga og ójavna inntökugrundarlagið, sum sjónleikarar hava í dag, hevði ein gongd leið verið, um teir vórðu B-skattaðir – og høvdu mæguleikar fyrir at draga útreiðslur í samband við yrki (fakrit, sjónleikarhandrit, eftirútbúgving, telefon, venjingarklæði, sminku, kotring o.a.) frá inntökuni. Nevnast kann í hesum sambandi at í Danmark hava sjónleikarar havt ein serligan skattafrádrátt, umframt vanliga persónsfrádráttin..

Eitt stig á leiðini at bøtt um korini hjá einstaka sjónleikaranum hevði verið, at sjónleikur varð javnsettur við annað listarligt arbeiði og varð frítíkin fyrir MVG. MVG, ið er bundið at atgongugjaldinum, nervar tey einstóku felögini nögv.

Somuleiðis er ynskilt, at ein færoysk leiklistalág verður gjørd, sum setur karmarnar um og tryggjar figgjarliga grundarlagið undir framhaldandi virksemi innan áhuga- og yrkiseiklistina.

Onnur tiltæk kundu verið at lóggivið um grunnar til at stuðla framleiðslu av filmum til sjónvarp o.a., sum skapar viðkaðar mæguleikar fyrir yrkissjónleikarar. Í sambandi við at nýggj sjónvarpslög verður gjørd, kundi storri dentur verið lagdur á skyldur sjónvarpsins sum mentanarstovnur, eitt nú við at álagt stovninum eina árliga minstu framleiðslu av færoyiskum fiksíónstilfari.

Men almenni mentanarpolitikkurin hevði tó gagnað tí einstaka sjónleikaranum best, um politiski myndugleikin hevði tikið undir við, at Leikpallur Føroya kemur at virka sum í upprunaætlanini við færoyiskum sjónleiki frá 1989 (sí skjal). Tástaðni hevði tann einstaki yrkissjónleikarin fingið tryggjað sømulig arbeiðskor við fastari starvsetan yvir longri tiðarskeið. Hetta gevur eisini betri mæguleika til fakligan stuðul til tann einstaka áhugaleikaran.

Almennur mentanarpolitíkkur yvirhøvur

Mentanarpolitíkkur eigur at snúgva seg um at seta sær langtiðarmál og at seta sær fyribils mál, sum kunnu metast og málast so hvørt. Og tað snýr seg eisini um ítökilig amboð og

miðlar, so sum pening, fólk, karmar og lóggávu, til tess at seta málini í verk. Alt hetta eיגur at verða sett fram sum ein greitt orðað og samansett skipan.

Um vit siga, at hetta er eitt minstakrav fyri innihald i orðinum mentanarpolitikkur, so er ringt at fáa eyga á ein miðvisan almennan feroyskan mentanarpolitikk – og als ikki ein mentanarpolitikk, sum lýkur nútíðarkrøv.

Í almenna mentanarpolitiska orðaskiftinum verður í stóran mun nýtt eitt afturskoðandi mentanarhugtak, har størsti dentur verður lagdur á tann partin av mentanini, sum snýr seg um at varðveita okkara søgu og siðaarv. Hetta er sjálvandi sera umráðandi. Men mentan okkara, okkara felags eyðkenni sum feroyingar, er annað og nógv meira enn okkara felags fortið. Hon er allir teir mótarnir, sum vit forma og orða og mynda umstøður og tilveru okkara sum feroyingar. Og á henda hátt er hon livandi og dynamisk, hon lagar seg eftir og broytist sum umstøðurnar, tiðirnar og samfelagið broytist. Feroyska mentanin í dag er øðrvísi enn hon var fyri 50 árum síðani, men hon er ikki minni feroysk fyri tað.

Ein mentanarpolitikkur eיגur tí at skapa fortreytir fyri og birta upp undir, at vit kunnu geva tilverutreytunum, sum tær eru í dag, mál og form út frá einum feroyskum grundarlagi. Her hava listargreinarnar allar, bæði sum áhugavirksemi og yrki, ein týðandi leiklut.

Vit kunnu ikki forða fyri at fremmant mentanartilfar floymir inn yvir okkum og trokar seg inn í okkara gerandisdag, men vit kunnu forða fyri, at vit missa okkum sjálvi burtur í øllum hesum. Tað kunnu vit gera við einum miðvísum og dynamiskum mentanarpolitikki, sum er grundaður á hugtakið um eina livandi mentan. Ein slíkur mentanarpolitikkur skal skapa grundarlag fyri, at feroyska mentanin fær borið seg fram á ein hátt og í einum formi, sum hoyrir nútíðini og framtíðini til. Tá vit uppliva okkara egnu mentan sum livandi og endurnýggjandi í sínum formi og framburði, fær tann útlendska mentanin minni týdning fyri okkum og minni ávirkan á okkum.

5.4 TÓNLIST

5.4.1 Tónleikur, uppaling, trivnaður og úrslit

Vegna tað, at tónleikaligar uppalingarhættir innan skúlaverkið, koma at avgera framtíðarúrslit innan tónleik og tónleikauppfatana í Føroyum, er neyðugt, at vit samstundis siggja hetta sum undirvísingar- og mentanarmál. Við atliti til setningin „stovns-, felags og einstaklingavirksemi“ verður roynt at lýsa tónleikaleið barnsins í dag.

Meðan tað fyrr, so at siga, bert var „felags- og einstaklingavirksemi“ innan tónleikaøki, hevur skipað tónleikafrálæra seinastu árini broytt hugburðin um tað at fáast við tónleik. Í dag stendur, í prinsippinum, øllum í boði at fáa kvalifiseraða undirvísing í tónleiki frá musikkskúlanum sum „stovni“. Hetta hevur á flestu bygdum og býum ment tilvitanina og viðkað um tónleikaheimssjónarring barna og ungdómsins. Eftir er at gera ein ella fleiri karmar úr möguleikunum at virka undir. At samskipa undirvísingina í fólka- og musikkskúla er somuleiðis eftir at gera.

Barnið fer í dag ígjøgnum hesar skipanir:

Lýstar soleiðis:

- 1) Tónleikauppalung fólkaskúlans
- 2) Ljóðførislæra musikkskúlans
- 3) Virkandi bygdar- og býarorkestur
og at enda:
- 4) Støðan hjá útbúnum (professionellum) tónleikarum

Tónleikauppalung fólkaskúlans

Tann leiklutar, ið fólkaskúlin hevði fyrr viðvijkandi sangi, virkar enn í nögvum bygdum og býum eins og áður – aðrastaðni lika

Í lötuni nærkast fólkaskúli og
musikkskúli hvør øðrum í verki.

ótryggur sum áður. Sigast kann, at sang/tónleikatímin í fólka-skúlanum virkar nøktandi sum fosturlandskvøða og hjá summu kann vekja alsk til sang, men at eingen verulig skipað tónleikauppaling liggur í hesum. Ein veikleiki er tað somuleiðis, at í flestu skúlum eru tað bara tey, ið sjónliga frammanundan eru evnarík, ið verða vald út til at luttaka í musikalskum höpi. Tó at undantök eru, so er eingen skipan innan fólkaskúlan, sum aktiverar øll børn í tónleiki meðan tey ganga í fólkaskúla. Endamálið við sangi og tónleiki í fólkaskúlaskipanini er ov stutt og ov avmarkað; soleiðis at skilja, at tónleikaliga er við skúlalok ikki nóg gott grundarlag lagt fyri framhaldandi tónleikaligari menning barna og ungdoms.

Sagt við øðrum orðum so átti endamálið við frálæru í tónleiki/sangi í fólkaskúlanum at verið, at elva til og geva mögu-leikar til framhaldandi tónleikaliga menning utan skúlagátt – eftir lokna skúlagongd. Hetta verður longu gjört í nøkrum skúlum, har ið fólkaskúli og musikkskúli samstarva, sum t.d. skúlarnir í Vági, Hoyvík, á Oyrarbakka og í Kollafirði. Á hesum skúlum hava nakrir flokkar ljóðførifrálæru, har øll í flokinum læra at spæla ymisk ljóðföri í samanspæli, umframt sangin.

Ein hugsan er, at ljóðførislæra elvir til, at minni verður sungið í fólkaskúlanum, men ein lærugrein útilokar ikki aðra. Møgu-leikar eru fyri storri menning við samstarvi millum fakfólk í fólka- og musikkskúla, sum kunnu samantvinna sang og ljóðførislæru. Tað hevur stóran týdning, at fáa broytt hugburð skúlaverkisins um tónleikalig evnir hjá børnum soleiðis, at arbeitt verður eftir teirri fatan, at *barnið við árunum mennist – eisini tónleikaliga*. Hetta tí, at tónleikalig evni ofta liggja goymd handan aðrar forðingar, og tí ber ikki til at máta tey fyrir seg í stuttum tíðarskeiði. Evnini mugu hava okkurt at liva í, og ofta er vantandi stimulering orsók til, at eindi musisk evni eru sjónlig fyri teimum, ið hava ábyrgd.

Sangur og rørsla áttu at verið grundarlagið, og ljóðførislæra í bólkahöpi, saman við sangi, átti at verið náttúrligt framhald í almennu tónleikaligu menning barna. Hetta er í samsvari við aldursperspektiv og samfelagsgagn.

Í løtuni nærkast fólkaskúli og musikkskúli hvor øðrum í verki.

Ljóðførisfrálæra musikkskúlans

Musikkskúlin er í dag drívmegin í dagligu ljóðførisundirvísingini. Musikkskúlnir eru kommunalir og hava lokalán leiðara. Landsmusikkskúlaleiðari samskipar skúlnar. Musikkskúlalærararnir eru útbúnir í útlondum og hava 4-8 ára langar útbúgvingar. 25 musikkskúlalærar eru um alt landið. Eitt tiðarskeið voru 40 musikklærarar, so í dag er torfört at halda skipanina gangandi. Í musikkskúla kunnu øll ganga, men flestu næmingarnir eru millum 9 og 20 ára gamlir. Undirvist verður einstaklingum, í bólkum, samanspæli og orkestrum – mest eftir skúlatið. Dentur verður lagdur á at geva næmingum förléika og hug til samanspæl. Eftirspurningurin frá umhvørvi og samfelag er stórur eftir teimum næmingum, ið duga nakað. Fólkaskúlanum og verandi bygdar-/býarorkestrum tørvar spælarar, og musikkskúlin er einasti leverandørur. Musikkskúlnir hava síni egnu orkestur. Ætlanin er at fáa næmingar at stöðast longur í musikkskúlaorkestrum ár fyri ár og sostatt gerast eldri innan musikkskúla-karmar enn higartil. Hetta hefur verið sera trupult vegna m.a. stóra útskifting av lærarum. Trupult hefur verið at fáa musikkskúlalærarar at stöðast. Verandi bygdar- og býarorkestur hövdu samstundis fingið stórra gagn av eldri spælarum úr musikkskúlanum. Fyritreytin er, at lærarar stöðast her í longri áramál og at musikkskúlin liggar í fastari ramma enn higartil. Næmingar í tónleiki knýta seg ofta nær at lærara sínum, og gevist hann, so gevast börnini ofta. Orsókin er helst, at undirvising í tónleiki víkur frá aðrari

Men av tí at útgáva av týddum heimsbókmentum er so týðandi tátturn í mentanarpolitíkki hjá einum og hvørjum landi kann hugsast, at tað frá politiskari síðu var slóðað fyri nýggjum stíggjum.

undirvísing á tann hátt, at neyðugt er, at alt menniskjað verður tikið við í frálæruna, t.v.s. at í samskifti millum næming og lærara skulu kenslur, vit, rútma, rokning, hugflog, fórleiki, og sosialur trivnaður virka samstundis.

Nevnd, ið landsskúlastjórin hevur sett, arbeiðir við endurskoðan av musikkskúlalógini. Eitt mál er júst, hvussu ein tillagan av fólka- og musikkskúla kann gerast. Høvuðssprungurin verður tíverri væntandi fakfelagsligur og fíggjarligur, meira enn innihaldsligur, og tekur tí ikki stöði í tørvi samfelagsins.

Virkandi bygdar- og býarorkestur (tónleikafelög)

Tónleikafelögini vórðu til í tfðini, tá ið bert sangur var í fólkaskulnum og öll ljóðførisundirvísing var privat. Úrslitið var eisini hareftir, og eingin vegur er aftur. Bert tey við sjónligum gávum spældu, meðan hini hildu seg vera ómusikalsk.

Í dag eru krøvini, sum bygdar- og býarorkestur seta sær heilt øðrvisi. Krøvini, ið samfælagið setur hava eisini flutt seg – sum alt annað. Krøvini til nýggjar limir eru sostatt eisini hægri í dag. Tónleikafelögini halda, at ov lítið av tilfeingi kemur úr musikkskulnum. Torfört er hjá virkandi orkestrum at fáa nóg nógvar spælarar. Hesir trupulleikar standast ikki bara av vantandi tilgongd, men eisini av fráflyting. Alt í alt ger hetta, at vanligt er, at ung fólk oftast eru virkin í fá ár í lokalum orkestrum, inntil flestu teirra flyta av landinum. Henda ringrás vírir seg at standa við, hóast nevndirnar í viðkomandi felögum/orkestrum arbeiða miðvist og í álvara at hækka meðalaldurin á spælarum. Tó kann sigast, at stöðið á virkandi bygdar- og býarorkestrum í dag er ájavnt við londini uttan um okkum – um sammett verður við bygdir og býir við sama íbúgvatatali. Bygdar- og býarorkestur virka í framhaldi av musikkskulnum. Musikalsku leiðararnir, sum í flestu fórum eru musikkklærarar, verða lontir um kvøldskúlaskipanina.

Stöðan hjá útbúnum (professionellum) tónleikarum

Teir útbúnu tónleikararnir, sum eru í Føroyum, undirvísa so at siga allir í musikkskulnum. Hetta er einasti möguleiki, sum er, at klára seg. Næstan allir eru harafratr leiðarar av kórum ella orkestrum uttanfyri musikkskulunum. Ljóðførlislærararnir í orkest-

urljóðfórum eru høvuðsstuðlar í Føroya Symfoniorkestri – ólentir. Útbúnu musikklærararnir eru, sum leiðarar, ein treyt fyri at horn-, harmoni- og strúkaraorkestur (tónleikafelög) i Føroyum kunnu virka.

Torført er at geva musikklærarunum so stórar avbjóðingar, at teir eftir nøkrum árum i Føroyum framvegis kunnu spæla á professionellum stöði. Myndugleikarnir skilja heldur ikki, at tað er neyðugt hjá musikklærarum áhaldandi at røkta egnan færleika, men hugsa, at ein musikklærari er settur at undirvísa. Her hevði skynsamt samstarv millum undirvísingar- og mentamál havt stóran týdning. Royndir eru gjørdar at samskipa spæl og undirvísing innan musikkskúlakarmar, men enn hevur hetta ikki eydnast nóg væl. Umframt dagligu venjingina eru verkskeið uttanlanda í løtuni tað, sum heldur fleiri professionellum nøkulunda ajour.

5.4.2 Tónlistamaðurin

Kjarnin í føroyska tónlistalívinum er tann einstaki tónlistamaðurin í tøttum samstarvi við tónaskaldið, sum í allar flestu fórum eisini er tónlistamaður. Útbúgving teirra er: musikk-skúlagongd, mæguliga hægri musikkskúlaútbúgving, skeið-luttøka og /ella sjálvlestur.

Onkustaðni tætt hjá tí einstaka tónlistamanninum er ein fyriskipari, sum átekur sær at skipa fyri, at tey sum vilja sleppa at lurta, sleppa at lurta.

Og so er tað lurtarin, ella áhoyrarin, sum vit vanliga kalla hann.

Áhoyrarin kann vera aktivur ella passivur. Tann aktivi áhoyrarin gongur til konsertir og onnur tiltøk, meðan tann passivi áhoyrarin, sum eru vit øll, lurtar eftir tónleiki í útvarpi, sjónvarpi, á plátum, flögum osfr.

Vit hava einki tal fyri, hvussu nögvir tónlistamenn eru í Føroyum, men um so er, at føroyska fólkis eisini á hesum økinum likist teimum í grannalondunum, so er talan um eina fólkærslu, sum utan himpr kann metast ájavnt við ítrötta-rørsluna.

Tórshavnar Musikkskúli & Tórshavnar Kvøld- og Ungdóms-skúli hava við atliti til teirra stødd, tey seinastu árini veitt ungdóminum í Havnini t.d. eina holla tónlistarliga vitan. Hetta sæst eisini aftur, hyggja vit at, hvussu nógvir ungar føroyingar tey seinnu árini, eru farnir uttanlands at nema sær hægri útbúgving innan tónleik.

Í hesum sambandi eisini at verða tikið fram, at galdandi fólkaskúlalög veitir ein einastandardi möguleika til at fyriskipa eina fyrimyndarliga lesiætlan fyrir tónleika- og sangfrálæru, men henda virkar ikki eftir æflan, vegna skerjingar á næstan öllum økjum innan tær kreativu lærugreinirnar – eisini innan tónleik og sang.

Tey virkandi tónlistafólkini hava skipað seg í fleiri felags-skapir (tónleikafelög), og burtur úr hesum felagsskapum spyrjast ofta nýggj kór og nýggj orkestur. Hetta er bara enn eitt dømi um, hvussu viða og hvussu skjótt tónlistin ferðast.

Føroya Fólkatonleikarafelag

Føroya Jazztónleikarafelag

F.U.T. Føroya Undirhaldis Tónleikarafelag

Felag Klassiska Tónleikara

Í hesum felögum eru tað nevndirnar, sum reka alt virksemið, og sum mynda tónlistina út eftir. T.d. er tað Føroya Jazz-tónleikarafelag, sum umboðar føroyskan jazz í norðurlendskum høpi, felagið er umboðað í *Nordjazz*, sum verður figgjað av *Nomus*.

Føroya Tónleikarafelag

Føroya Tónleikarafelag er meginfelag fyrir omanfyri nevndu fýra felög, og arbeiðir fyrir at rökja áhugamálini hjá limafeløgunum.

Føroyskir tónleikarar spæla sum oftast við í fleiri av teimum stóru orkestrunum, samstundis sum teir kanska eisini hava onnur størv at rökja, eitt nú at undirvísa. Tey trý störstu orkestrini eru: *Føroya Symfoniorkestur*, *Meginfelag fyrir Hornorkestur*, *Tórshavnar Stórband*.

Føroya Tónleikarafelag arbeiðir fyrir at betra um tónlistarliga støðið, við at skipa fyrir skeiðvirksemi, upplýsa um viðari útbúgvingarmöguleikar og marknaðarföring av føroyskum orkestrum uttanlands. Felagið roynir eisini at veita limum

sínum, tað veri seg lögfrøðiliga, bókhaldsliga ella aðra hjálp og vegleiðing.

1. mars 1996 læt Føroya Tónleikarafelag upp skrivstovu í Havnini, har ein skrivari er settur hálva tið at arbeiða fyri felagið. Hetta er ein royndarskipan – fyribils í eitt hálvtt ár – sum er gjørd í samstarvi við myndugleikarnar.

5.4.3 Konsertfelagið

Stovnan og endamál

Konsertfelagið varð stovnað í 1977 av tyskaranum Volker I. Behrens, Árna Hansen og øðrum.

Endamál felagsins var og er: 1) at reka kamarkonsertvirksemi við feroyskum og útlendskum tónleikarum á bygd og í by, og 2) at umsita Volker grunnin, sum veitir stuðul til tónleikalesandi.

Felagið er grundað á limaskap, hevur regluligan aðalfund, har ein fimmanna nevnd verður vald at stýra felagnum. Nevndin, ið hevur fleiri fundir um árið, skipar seg við formanni, næstformanni, kassameistara og tveimum nevndarlimum, umframt eykalimum. Felagið verður figgjæð av árligum landsstýrisstuðuli, limagjaldi, atgongumerkjum og øðrum stuðuli í sambandi við tey ymsu tiltökini.

Eftir brádliga deyða Volker I. Behrens í 1984, varð eftir áheitan frá Kirsten Olsen og einkju hansara Lone Behrens, stovnaður ein grunnur til minnis um Volker. Grunnurin stuðlar feroyskum tónleikarum í klassiskari útbúgving til styttri lestrarskeið. Stuðul verður veittur hvort ár og hava síðan 1986 11 tónleikarar fingið stuðul.

Virksemi

Tey seinastu árini árini hevur meira verið gjört við at stuðla feroyskum tónleikarum til konsertvirksemi her heima, men eisini uttanlands. Kann nevnast ein konsertferð í norðanlondum við Johannes Andreasen og Sámali Petersen. Ein onnur slik ferð er í umbúna í heyst við Johannes Andreasen og Øssuri Bæk.

Viðvíkjandi útlendskum tónleikarum hevur felagið roynt at fáa kend fólk higar, eitt nú Michalu Petri, sum tvær reisur

hefur vitjað her við initiativi frá Konsertfelagnum. Annars eru tey vitjandi ofta tónleikarar, ið ynskja at koma higar at spæla. Dentur verður eisini lagdur á at fáa samstarv við tey vitjandi, um vilji og til er til tess. Í 1993 og 1994 varð gjørd ein slík avtala við Blásaravintettt Reykjavíkur, har føroyingar áttu sjey tónleikarar og teir fýra, meðan tann eini var dirigentur. Ell t.d. vitjanin við organistinum Michael Austin, har hann á vitjanini undirvísti hópin av feroyskum organistum.

Konsertfelagið hefur eisini gjørt avtalur við Føroya Symfoniorkestur, kór og onnur, har ein av felagsins gestum/vitjandi samstundis er solistur ella tónleikari/sangari í einari av teirra konsertum.

Framtíðarætlanir

Framtíðarætlanirnar snúgva seg um at styrkja um virksemi felagsins við at føra ein meira markantan og fjølbroyttan politikk. Felagið fer at stíla eftir at gera meira fyri feroyskar tónleikarar og konsertvirksemi teirra her heima og uttanlands. Her heima við at stuðla kamartónleiki bæði á bygd og í by. Tað hefur altið verið politikkur felagsins at senda tónleikarar, bæði feroyskar og útlendskar á bygd eisini. Hetta fer felagið framvegis at gera. Harumframt hefur felagið eisini í hyggju at skapa samband við konsertfelög og musikkfestival uttanlands, soleiðis at feroyskir tónleikarar fáa høvi at royna seg á útlendskum palli. Arbeit verður við eini ætlan um at skipa fyri einum árligum tiltaki við „ungum talentum“, sum annaðhvört læra her heima ella uttanlands.

Viðvíkjandi uttanlandavitjanum vil felagið annaðhvört hava stórar „kanónir“, sum kunnu draga til sín nögv fólk, ella minni kendar tónleikarar, sum ístaðin vilja samstarva við felagið í form av samanspæli við feroyskar tónleikarar ella undirvísing.

Virkisøkið verður framvegis einans klassiskur kamartónleikur – tvs. sjálðan meira enn fimm tónleikarar.

Krøv og arbeiðsorka

Stavnhaldið svarar ikki til fleiri ynski, ið felagið hefur. Hetta serliga tí at felagið ikki verður rikið professionelt. Mest sum alt arbeidið verður gjørt á sjálvbodnum støði við alt ov fáum modernaðum hentleikum. Dúvað verður upp á frítíðina, privat-

telefon, privatbil og hjálp frá hesum og hasum. Her hevði uttan iva umbidni skrivarin, ið „LISA“ hevur biðið um, kunnað loyst hesar trupulleikar soleiðis, at virksemið felagsins kom í eina fastari legu. Ein ávisur persónur hevði tá kunnað arbeitt í vanligari arbeiðstið við praktiskum spurningum og mest av öllum: onkur hevði tikið telefon/telefaks beinanvegin!

Hinvegin roynir felagið at liva upp til krøvini at stíla fyrir kamarkonsertum bæði á bygd og í bý. Við sínum virksemi og avmarkaðu möguleikum er Konsertfelagið einasta felag í landinum, ið gevur fóroyskum tónleikarum möguleika at spæla klassiskan kamartónleik, og verður dúgliga heitt á felagið. Konsertfelagið er einasta felag, sum regluliga skipar fyrir kamartónleiki um alt landið og gevur harafrat fóroyingum íblástur við at hoyra útlendskar kreftir.

Konsertfelagið skipar fyrir umleið 10 tiltökum árliga við tilsamans umleið 25 konsertum kring landið.

Konsertfelagið og Norðurlandahúsið

Tá ið Norðurlandahúsið stóð í gerð, var nögy tosað um, hvat lutverk húsið skuldi hava og varð m.a. sagt, at Norðurlandahúsið ikki skuldi yvirtaka virksemi, sum verandi felög og stovnar longu høvdu. Tá ið so Húsið kom, var týdiligt, at so skuldi fara at verða. Konsertfelagið, sum í 1983 longu hevði virkað í fleiri ár, varð virt og varð av fyrstu stjórunum roknað sum felagið, ið skipaði fyrir kamartónleiki, sum felagið jú eisini ger. Allarflestu av slíkum tiltökum vórðu skipað í samstarvi ímillum Húsið og Konsertfelagið – aloftast var felagið stigtakarin. Kortini má sigast, at gylta lyftið frá teimum døgum alt meira er farið í gloymskuna, og felagið førir seg ikki longur sum samspælspartur hjá Norðurlandahúsinum – á sama støði sum áður.

Norðurlandahúsið er nú einaferð besta konserthølið í landinum, har öll ella tey flestu vilja spæla. Tí vil Konsertfelagið hava eitt tætt samstarv við Norðurlandahúsið til bata fyrir báðar partar.

Konsertfelagið hevur fleiri ferðir víst á týdningin av, at mentanin fær sína egnu umsiting við mannaðari skrivstovu og hentleikum.

Hetta hevði hapt ómetaligan týdning hjá smáum felögum og áhugabólkum. Sum nú er, kann væntast, at felög sum Konsertfelagið geva upp andan, tí felagið hefur ongan kjans at kappast við eitt nú Norðurlandahúsið við öllum sínum starvsfólkí og hentleikum. Í so fall, at felög sum Konsertfelagið verða niðurlosgd, hevði Norðurlandahúsið á ein hátt fingið „monopol“ upp á færøyskan mentanarpolitikk, og tað var væl saktans ikki ynskilegt, sigur Konsertfelagið í einari viðmerking.

Samstarv

Eins og fyrr nevnt samstarvar felagið ofta við onnur felög. Men fyrst og fremst kundi felagið betur skipað fyrir tiltökum við hjálp av einum skrivara. Konsertfelagið kundi t.d. hugsað sær at flest øll felög/stovnar á tí mentanarliga økinum vóru samlað undir eini lon, har ein skrivari var tókur í vanligari arbejöstið. Henda felags skrivstova skuldi hapt til uppgávu at avgreitt praktisk ting fyrir tey ymsu felögini. Hetta hevði serliga verið ein góð hjálp til konsertir/tiltök uttanfyri Havnina, har ofta er torfört at útvega fólk til at standa fyrir einum lokalum tiltaki.

Viðvíkjandi fjølmiðlum er at siga, at útvarpið og bløðini taka væl ímóti upplýsandi tilfari um tiltökini, meðan sjónvarpið ger minni burtur úr.

Felags fyrir allar fjølmiðlarnar er, at teir ikki rokna mentanina sum eina sóluvøru, og tí bert nýta orku sína sparliga á hesum øki. Lítið nyttar at tosa seg til rættis, heldur eigur mentanin at koma sær fram í gjøgnum positivar nevndarlimir og bera so í bandi, at fólk við mentanaráhuga verða sett í starv. Slik fólk høvdú óivað viljað lagt bæði peningaliga og menniskjaliga orku í slíkt arbeidi.

Fólk, ið sýna hegni at týða, eiga at sleppa á skúla og eiga at vera tey, ið týða okkara fjølmiðlatekstir umframta annað tilfar – undir góðum umstøðum fyrir góða lón.

Stuðul til listafólk Konsertfelagið umsitur sum fyrr nevnt grunn Volker I Behrens, ið árliga veitir eitt stuðulsfæ upp á kr. 6.000,-

Felagið kundi hugsað sær, at landsstýrið veitti nögv fleiri legat og árslónir til listafólk, í ymsum støddum og til styrti og longri tíðarskeið eins og t.d. verður gjört í Íslandi og øðrum londum. Hetta ger, at viðkomandi tónleikarar og tónaskeld kanska serliga progressivt kunnu halga seg listini, sum jú í síðsta enda verður ogn fólksins.

Rammur

Politiski boðskapurin seinastu árini hevur verið at skapa rammur. Havandi í huga, at felög eins og Konsertfelagið gera ein hóp av ókeypis arbeiði fyrir land og tjóð, kann landsstýrið virðismeta hetta við at lata rímiliga figging til slíkt virksemi og rinda fyrir at fáa tað praktiska arbeiðið lættari, og í øllum gerðum vísa listafólk, tað veri seg tónleikarum, tónaskeldum, myndlistafólkum, rithövendum o.s. eina hjálpandi hond, soleiðis at listafólkini fáa meira tíð til at fóka sína listagrein.

5.4.4 Kórvirksemið

Hugskotið um eitt meginfelag innan kórvirksemið í Føroyum kom fram í *Føroyakórinum*, sum var úrslit av felags kórtiltaki í sambandi við upplatingina av Norðurlandahúsinið í 1983.

At hetta hugskot nakað seinni gjørðist veruleiki hevur tó meira sína orsök í tí, at tørvur var á slíkum meginfelag til tess at tryggja framhald av árligu kórstevnunum. Og tá ið fyrispurningur um, hví feroyskur kórsangur ongantið var umboðaður á norðurlendska kórstevnuhaldinum Nordklang, var svaraður við tí, at tað var tí at føroyingar einki meginfelag høvdu, so varð gjort av at stovna *Kórsamband Føroya*.

Eitt sindur av ógreiði hevur verið um, hvønn lut Kórsambandið eigur at hava í kórstevnunum, og hvørja lokala verts-kórið eigur at taka sær av; men tað aðalsjónarmiðið hevur meira og meira staðfest seg, at Kórsambandið velur kórleiðara til stevnuna, tekur í samráð við hann avgerð um, hvat syngjast skal, figgjar ferð, uppihald og lén hjá kórleiðaranum/-unum, skaffar nóta tilfar til vega, rindar fyrir möguliga tónleikameðvirk-

an osfr., meðan vertskórið/-ini hava ábyrgd av venjingarhøli, bústaði og mati til luttkararnar, möguligum veitsluhaldi o.t. Kórsambandið skipar eisni fyri forvenjingum, lýsingum og fráboðanum í fjelmiðlunum. Annars hava nevndin í Kórsambandinum og lokala kórstevnunnevndin gott samstarv, sínamillum um óll viðurskiifti kring kórstevnuhaldið, um nær stevnan skal vera, um arbeiðsætlanina osfr.

Tað hevur verið frammi og hevur eisini staðið í endurskoðaðum lógarviðtekum, at Kórsamband Føroya regluliga skal senda kunningarskriv út til limakórini, skal skipa fyri skeiðvirksemi bæði í sangi og í kórleiðslu, skipa fyri øðrum stevnutiltökum enn bara tí árligu stevnuni. Hetta krevur nögv storri arbeiðs- og fíggjarorku, enn Kórsamband Føroya hevur. Um ein mentanarligur miðstovnur við skrivstovufólki, skrivstovuútggerð og væl meira av fíggjarligari orku, enn tað sum er, verður tillutaður mentanarlívinum, hevði hetta komið slíkum ynskjum og slíkum tørvi á móti. Tað hevur eisini regluliga verið frammi á aðalfundum, at Kórsambandið átti at útvegað kórunum ferðastyrk til uttanlandsferðir og peningastuðul til storri tiltæk, sum kórini hvort sær töku stig til. Sum viðurskiftini nú eru, má hetta helst metast sum ynskidreymar.

Sum heild man árliga kórstevnutiltakið, sum er aðalinnihaldið í virksemi Kórsambandsins, vera í samsvar við stavnhald sambandsins og ynski hjá kórunum. Einasta samband, sum Kórsamband Føroya hevur havt við umheimin, eru tær royndir, vit higartil til fánýtis hava havt at vinna féroyskum kórsangi fulla viðurkenning á jøvnum fóti við hini Norðurlond í Nordisk Körkommitté, sum skipar fyri áðurnevndu norðurlendsku kórstevnum Nordklang. Vit eitast at vera við, men veruleikin er tó tann, at talan er ikki um fulla viðurkenning, og aðalgrundgevingin er tann, at vit eru so fáment og hava ikki politiskt sjálvræði.

Samstarv

Norðurlandahúsið er og hevur verið ein góður stuðul í samband við kórstevnur og verkskeið. Fleiri kórstevnur hava verið hildnar í húsinum og fyri nøkrum árum síðan var Norðurlandahúsið karmur um norðurlendskt kórleiðaraseminar.

Starvsfólk og stjóri hava sýnt góðan vilja og víst hjálpsemi í allar mátar í samband við kórtiltök.

Tey útvið 30 árini kórstevnur hava verið hildnar, hevur Útvarp Føroya víst áhuga og gjort upptøkur, sum síðan eru sendar um heystið. Men góðskan av hesum upptøkum kundi avgjort verið betri.

Sjónvarp Føroya hevur fest einstakar kórstevnur á band, men hevur annars sýnt lítlan áhuga. Eisini her er góðskan ov vánalig og áttu hesir miðlar kanska at samarbeitt um tilíkar upptøkur.,

Útvarp Føroya og Sjónvarp Føroya áttu at sýnt størri áhuga fyri kór-/ musikklívinum kring landið við tiðindum, sendingum og upptøkum frá kórstevnum og kórvirksemi annars. Teir kundu t.d. sjálvir umbiðið nýggjar upptøkur og ráðgivið um, hvat ið krevst fyri at gera góða upptøkur.

Umstøðurnar

Umstøðurnar kring landið eru misjavnar. Nógvar av kirkjum okkara eru góð konserthøli, og skúlar og bygdahús hava góð høli nögvastaðni. Í Havnini eru fleiri góðir möguleikar, men ein vansi er, at hallir í skúlum eru dýrar at leiga til konsertir. Bygdahúsini mást tú eisini gjalda fyri. Kirkjur eru uttan kostnað, men har er ikki siður, at fólk gjalda fyri at koma til kirkju-konsert.

Tað er ikki ókeypis hjá einum kóri at skipa fyri konsert. Eitt dømi: Skal eitt kór fara undir okkurt verk har tónleikarar spæla undir, mást tú í minsta lagi gjalda teimum ferðapengar og helst eina samsýning eisini. Nótar keyptir uttanlands eru dýrir, ikki minst tí tú skalt gjalda mvg. Ein tilík konsert kann lættliga kosta kórinum einar 5.000 – 10.000.- kr. og tað er alt ov nögv hjá flestu kórum at gjalda.

Möguleiki eigur tí at vera fyri at kirkjur, bygdahús, skúlar og konserthøli sum heild onkursvegna hava möguleika at sökja sær stuðul til konsertir og á tann hátt vera meir aktiv sum konsertfyrireikarar. Og/ella at Kórsamband Føroya fekk størri peningaligan stuðul at býtt ímillum kórini, sum kórini eisini kundu brúkt til at umbiðið nýggj tónaverk frá fóroyskum tónaskoldum/yrkjaram.

5.4.5 Tónleikaútgáva

Síðan í fimti-árunum hava føroyingar givið út tónleik, í fyrstani var talan um plátuútgávur, sum alt í alt hava verið slóðbrótandi á økinum.

Spurt kann verða, hvat tað er, sum ger at tónleikarar og tónaskold geva út teirra tónleik, tá ið marknaðurin er so avmarkaður, sum hann er. Her man tað gera seg galdandi, at fyrireikingarnar til eina upptøku eru so sterkar, at tær vinna á fyrireikingunum til eina vanliga konsert. Við útgávu av tónleikinum verður hetta sum eitt slag av skjali hjá listamanninum.

Tá ið ein tónleikari spælir eina plátu inn, fer henda altið at standa sum ein partur av listamanninum. Tað sama ger seg galdandi, tá ið eitt tónaskald fær sín tónleik spældan og útgivnan.

Við útgávum fært tú gjört álvara av at inna í verki tínar listaligu ætlanir. Hetta er mennandi og neyðugt fyrir teg sum listamann, tí undir upptøkum og fyrireikingum ert tú jú longu farin í holt við at fyrireika teg til tað næsta verkið.

Ein ynskidreymur er, at tú hevur inntøku av listaliga arbeiðinum. Men marknaðurin í Føroyum er so lítil, at tað er lutfalsliga óveruligt at hugsa um figgjarligan vinning av tónleikaútgávu.

Týdningur fyri tann einstaka listamannin

Við eini tónleikaútgávu kanst tú bera tað so í bandi, at allir føroyingar kunnu hoyra tína tónlist. Hon kann verða spæld í Útvarpi Føroya, á diskotekum, og heima í stovum og kømurum. Tú hevur tøkniligan möguleika at samskifta globalt við tínum listaverki.

Og um allan heimin kunnu onnur keypa – ella læna – tína tónlist, og hon kann verða spæld allastaðni. Sum eitt úrslit av hesum kanst tú rokna við at fáa innbjóðingar at halda konsertir – bæði í Føroyum og í útlondum.

Týdningur fyri samfølagið

Allar tónleikaútgávur eru ein partur av landsins mentan. Jú størri virksemi er á økinum, jú størri verður tað mentanarliga virksemið. Hetta ljóðar kanska av ongum, men ikki verður hetta altið virðismett, sum tað eיגur.

Tá ið føroysk tónlist verður spæld uttan fyri landoddarnar, verður altið lagt aflat, at hetta er tónleikur úr Føroyum.

Tá ið ein ferðamaður skal greiða frá vitjan síni í Føroyum, er tað fyrst av øllum natúran og hýrurin í landinum, sum hann greiðir frá. Men hevur hann singið eina av teimum 150 plátunum, fløgunum ella bondunum, ella ognað sær okkurt av hesum á ferðini, so spælir hann hetta fyri áhoyrarunum. Hetta styrkir um minnið frá ferðini, og økir um hugin at fara aftur til Føroya at vitja.

Summar plátuútgávur eru meira „lokalar“ enn aðrar, og ert tú heppin kunnu verða seld fleiri túmund eintæk i Føroyum. Aðrar útgávur kunnu vera soleiðis, at tær hava ongan áhugaðan lurtaraskara í Føroyum, men verða seldar á útlendska marknæðinum og til útlendingar á ferð í Føroyum um sumrarnar.

Í lötuni eru tveir grunnar í Føroyum at sökja úr til plátuútgávu: Mentunargrunnur Føroya Løgtings og Fjølrit. Vanligt er, at tónleikararnir ella tónaskoldini leggja sjálv út fyri allar útreiðslur í samband við tónleikaútgávu í Føroyum.

Av tí tónleikaútgávuvirksemi sum er í lötuni, er ikki lætt at fáa eyga á nakra samfelagskreppu, og als ikki á nakra kreppu í føroyska tónleikaíDNAðinum. – Listafólkini hava so nögv upp á hjartað, at tey geva tónleik út hóast trupulleikar.

Eitt plátuútgávufelag sum Tutl t.d. hevur ongan pening at standa ímóti við. Felagið virkar sum eitt samskipanarfelag, og gevur út verk sum Rokkur í Føroyum, barnatónleik, etniskan tónleik. Áður voru tað serliga H.C.W.Tórgarð og Plátubarrin, ið góvu út føroyskan tónleik.

Almenni mentanarpolitikkurin hevði gagnað tí einstaka sjónleikaranum best, um politiski myndugleikin hevði tikið undir við, at Leikpallur Føroya kemur at virka sum í upprunaætlanini við føroyskum sjónleiki frá 1989.

Ein tónleikaútgáva kann vera misjøvn í prísi. Eitt upptökurum kann kosta úr ongum krónum upp í 100.000,- kr. Men framleiðsluþreiðslurnar liggja nökulunda fastar millum 15 – 30.000,- kr. fyrir eitt upplag upp á 1000 eint..

Tónleikaútgáva sigur ikki so lítið um landsins mentan.

Samandráttur

Fólkaskúlin eigur at taka uppgávuna í stórra ávara og í samstarvi við musikkskúlan. Fólkaskúlin má hava eina ætlan, ið sær fram í tiðina. Musikkskúlin er ikki fórur fyrir at yvirtaka uppgávuna frá fólkaskúlanum, og eigur heldur ikki at gera tað. Tað eru somu børnini, ið skulu gjøgnum báðar skipaninar, og tí er tað sjálvsagt at samskipa.

Núverandi skerda orka musikkskúlans leggur upp til, at ein kann lata seg freista at velja, at gera ein selektivan musikkskúla; tvs. ein skúla, ið er fyrir tey, sum kunnu metast at gera nyttu, fyrir onnur, við sínum spæli. Hetta er ein musikkuppalingsarpolitiskur spurningur. Í londum uttan um okkum eru ymiskar skipanir, ið eru ein avspegling av samfelagnum. Finnland hevur selektivan musikkpolitikk, meðan onnur norðurlond seta menniskjáð fremri og síðan tónleikin. Í Føroyum hava musikklærarar metodufrælsi, so her er eitt sindur av hvørjum, men skúlin er yvirhøvur breiður og kemur teimum til góðar, ið sökja hann.

Musikkskúlin eigur at rökja uppalingsarligar og selektivar uppgávur. Hetta krevur framhaldandi útbúgving av lærarum og leiðarum.

Stutt sagt: Ein heildarskipan vantar í tónleikalæru innan skúlavertið.

Bygdar- og býarorkestur rökja samfelagsligar uppgávur musikalskt, sosialt og alment menniskjaliga. Nevndirnar í bygdar- og býarorkestrum arbeiða ólønt og hava úr at gera. Kostnaðarmikið er at keypa nótar – tollur og mangt annað gott spælir við. Ljóðföri fyrir nógvar hundraðtúsund krónur verða hildin í góðum standi – hetta er somuleiðis kostnaðarmikið. Skal teimum verða lív lagað, krevur tað figgjarligan stuðul og professionella, musikalska leiðslu.

Útbúnu musikklærararnir áttu, sum part av teirra arbeiði, at

virkað í tónleikalívinum í Føroyum soleiðis, at Føroya Symfoniorkestur varð stuðlað, kamartónleikur varð hildin á ávísun støði, musikklærarar trivust, og samfelagið gagnnýtti teir mest möguligt – umframtil til undirvising. Musikklærarar yvirliva ikki við bara at undirvísa – heldur ikki í øðrum londum. Skipanir eru í londum, utan um okkum, har ið undirvising verður samskipað við musikklæraraframførslur.

Skynsamt samstarv ímillum undirvisingar- og mentamál høvdu loyst trupulleikan.

Almennur mentanarpolitikkur kann millum annað vera fóryskari tónlist at gagni við:

- at skipa fyrí samstarvi ímillum fólkaskúlan og musikkskúlan
- at menna leiðarar skúlanna í verki
- at stuðla royndarvirksemi, ið er framálitandi, og sum gevur undirvisingarverkinum – og seinni barninum heildarfatan – eisini við atliti til samfelagið
- at samskipa undirvisingar- og mentamál við atliti til arbeiðsøki og fórleika útbúnu musikklæraranna
- at skúlaverkið ikki sleppur at spara allar tær kreativu lærgreinirnar burtur
- at settur verður á stovn ein grunnur, sum konsertfyrireiðarar kunnu sökja stuðul úr
- at settur verður á stovn ein mentanarlíkur miðstovnur við skrivstovufólk og skrivstovuútgjerð.

5.5 MYNDLIST

5.5.1 Felagið Føroysk Myndlistafólk (FFM)

Samtakið hjá fóroyskum myndlistafólkum nevnist “Felagið Føroysk Myndlistafólk” (stytt: FFM). Hesin felagsskapur hevur til endamáls at virka fyrí øktari samvinnu millum fóroysk listafólk, at bøta um kor limanna – og at virka til frama fyrí myndlistina.

Rætt til at vera limir í felagnum hava fóroysk listafólk, sum

burturav fáast við list, fólk sum hava nomið kunnleika við hægri myndlistaskúla – ella hava samsvarandi myndlistaliga útbúging, fólk sum hava verið góðkend á sensureraðum framsýningum, fólk sum hava havt almennar dómsviðgjördar listaprýðisuppgávur, tey sum hava fingið listaligar viðurkenningar, sum námsferðir, virðislónir, arbeiðsstuðul, tey sum hava víst persónlig eyðkenni og støðuga listaliga menning osfr.

Eftir persónligum færleika og avrikum teirra verða limirnir flokkaðir í A-, B- og C-limir.

Felagið Føroysk Myndlistafólk er fakfelagið hjá myndlistafólk, og hesin parturin av virksemi felagsins er helst tann tyngsti. Tað er sera trupult hjá felagsskapinum at stríðast fyri, at listafólk fáa hóskandi samsýning fyri arbeiði teirra.

Framsýningar o.a.

Síðan 1990 hevur FFM á hvørjum ári skipað fyri framsýning, har listaverkini eru sensurerað. Hetta er sonevnda várframsýningin, og ætlanin við henni er at menna myndlistina, at venja listafólk við at dømt verður um avrik teirra, og at provokera áskoðaran til at taka stóðu – sum tikið verður til.

Várframsýningin hevur ikki bert áhuga í Føroyum, men eisini uttanlands. Vanligt er, at listakøn fólk vitja úr útlondum til Føroya fyri at síggja hesa framsýning.

Eins og vanligt er hjá listafólk yvirhøvur, eru figgjarligu umstøðurnar hjá myndlistafólk iikki av teimum allarbestu. Hetta darvar virksemi teirra og setur mark fyri, hvat tey eru ment at útinna. Frammarlaga í huga felagsskapsins er tí at stovna eitt arbeiðslegat, sum kann verða veitt listafólk i 1 – 3 ár. Hetta hevði gjørt tað möguligt hjá listafólk at sökt um “arbeiðsfrið” við lén – t.d. kr. 150.000,00 um árið. Lítil ivi er um, at eitt tilíkt tiltak hevði havt alstóran týdning fyri menningina av tí einstaka listafólkinum.

Eitt annað ynski, sum liggar frammarlaga í huganum, er at útbýggja samvinnuna við grafiska verkstaðin í Listaskálanum. Hetta kundi verið gjørt á tann hátt, at settur varð feroyskur grafikari í hálvtíðarstarv at reka verkstaðin, hvørs virksemi so ætlandi hevði komið í eina fastari legu. Hugsjónin hjá FFM er í hesum sambandi, at Listaskálin so við og við gerst karmur um

ein grundskúla (skeiðvirksemi), har høvuðslærugreinirnar verða tekning og grafikkur.

Ein framtíðarætlan er at seta á stovn eitt norðurlendskt gestaateliér í Føroyum, t.d. á bygd. Sum er stendur føroyingum í boði at sökja um pláss í starvsstovum ella ateliérum í øllum norðurlondum. Hinvegin er tíverri ikki gjørligt at bjóða norðurlendskum listafólki henda vegin at njóta sama möguleika.

Nógv listafolk okkara leita í onnur lond at sýna fram. Hetta virksemi verður fyri tað mesta figgjað úr donskum og norðurlendskum grunnum. Hesar framsýningar økja nógv um kunnleikan í øðrum londum til okkara mentan og samfelagið yvirhøvur. Tað hevði tí verið gott, um Mentunargrunnur Føroya Løgtings hevði havt meira av peningi til taks, so at eisini hesin parturin av føroyskum listaligum virksemi hevði verið styrktur og stuðlaður meira í framtíðini.

Ein onnur uppgáva, sum tó enn liggar á láni hjá felagnum, er at skjóta upp fyri myndugleikunum at nýta føroysk listafolk, tá bygningar og øki i landinum skulu umbyggjast/renoverast.

Umboðan í norðurlendskum samstarvi

Í eini 15 ár var felagið Føroysk Myndlistafolk umboðað við status sum eygleiðari í Nordisk Kunstforbund.

Síðan 1990 hevur felagið tó havt fullan limaskap í NKF. Mett verður, at arbeiðið í NFK hevur havt alstóran týdning fyri

Mentanarpolitikkur eigur at snúgva seg um at seta sær langtíðarmál og at seta sær fyribils mál, sum kunnu metast og málast so hvört. Og tað snýr seg eisini um ítökilig amboð og miðlar, so sum pening, fólk, karmar og lóggávu, til tess at seta málini í verk. Alt hetta eigur at verða sett fram sum ein greitt orðað og samansett skipan.

menningina av feroyskari myndlist. Lutteka á jøvnum føti við aðrar felagsskapir úr hinum norðurlondunum, og við atkvøðurætti, gevur felagnum innlit í og ávirkan á tað arbeidi, sum gjort verður fyrir norðurlendsk listafólk. Lutteka á fundum og seminarum, sum NKF skipar fyrir, gevur íblástur. Felagið hefur fingeð innlit í, hvussu listafólk í hinum norðurlondunum eru skipað, og hvussu kor teirra eru. Gjøgnum Nordisk Kunstforbund fær feroyska felagið eisini neyðuga vitan um tey gestaateliér, sum eru umsitin av Nordisk Kunstcentrum, og sum hava áhuga millum feroysk listafólk.

NKF var fyrsti norðurlendski felagsskapur, sum viðurkendi feroyingum fullan limaskap. 50 ára stovningardagurin hjá NFK var í 1995, og hesin hátíðardagur varð hildin í Føroyum á tann hátt, at skipað varð fyrir einum grafiskum symposium í Listaskálanum, har ein grafikari úr øllum 8 norðurlondunum tók lut.

Hetta er eitt ítökiligt dømi um norðurlandskt listafólkasamstarv, og FFM leggur stóran dent á at varðveita og byggja út hetta samstarv.

Samstarv við

Norðurlandahúsið

Samstarvið millum myndlistafólk og Norðurlandahúsið er gott. Feroysk listafólk hava gjort nógvar av teimum plakatunum, sum Norðurlandahúsið hefur latið prentað. Eisini hefur húsið skipað fyrir framsýningum av listaverkum eftir bæði feroyskum og útlendskum listafólkum. Húsið hefur í stóran mun stuðlað grafiska virkseminum – t.d. við at hýsa norðurlendskum grafikarum í sambandi við tiltakið í 1995, eins og Norðurlandahúsið hefur skipað fyrir skeiðum av ymiskum slagi, sum hava verið væl umtókt av listafólk og havt stóran týdning fyrir virksemi teirra.

Vist er á, at eitt framtíðar samstarv millum Norðurlandahúsið og feroysk listafólk eisini kundi boríð i sær, at Norðurlandahúsið bjóðaði listasøgufólkí ella ummælarum at koma til Føroya í sambandi við árligu Várframsýningina.

Myndlist, fjølmiðlar og umboðan

FFM heldur, at myndlistin hefur sera lágan prioritet í feroysku fjølmiðlunum. Einki alment kjak er um myndlist. Hartil kemur, at meðan listafólk umboða Føroyar á virðiligan hátt uttanlendis,

kenna tey seg ikki at fáa stórvegis stuðul frá tí almenna. Hetta hóast myndlistin eיגur at hava ein týðandi leiklut, tá Føroyar skulu umboðast úteftir. Meðan tollviðurskiftini metast at vera í lagi, og tí eingin broyting verður kravd í teimum, eru ferðaútreiðslur og flutningskostnaður ein stór forðing hjá listafólki í at luttaka á framsýningum, serliga tá farast skal út um Norðurlond. Ein avsláttarskipan viðvíkjandi ferðaútreiðslum hevði tí komið væl við. Fyri at hildið prísirnar á tilfari á so lágum stöði sum gjørligt, kundi FFM hugsað sær at skipa fyri onkrum slagi av heilssolu fyri limir sínar. Felagið kundi á tann hátt innflutt tilfar utan MVG-gjald og selt limunum tað uttan vinning.

FFM og LISA

Eftir hugsan felagsins eru umstøðurnar hjá Listafólkasambandi Føroya ikki nóg góðar. LISA, sum átti at verið samskiparin av føroyskum mentanarlívi, bert anir. Í mong ár er virksemi felagsins bert hildið uppi av nøkrum fáum, djørvum entusiastum, og hetta er ein støða, sum ikki er haldgóð í longdini. FFM ásannar sum so mong, at LISA hevur tørv á einum skrivara í fullum ella hálvum starvi at taka sær av og samskipa virksemi felagsins, sum er sera fjøltáttat.

Myndlistafelagið leggur dent á, at stórur saknur er í listafólkatinginum, sum LISA skipaði fyri, og at tað almenna eיגur at sýna LISA storrri vælvild.

Hetta hevði avgjørt komið tí einstaka listafólkinum væl við.

Føroyahúsið

FFM vícir á tann vaksandi áhugan, sum er í Danmark fyri føroyskari myndlist. Í hesum sambandi kundi Føroyahúsið í Keypmannahavn havt ein týðandi leiklut, um framsýningar mæguleikarnir í húsinum vórðu betraðir.

5.5.2 Korini hjá listafólkum

Í teirri niðurstøðu, ið kemur av einum álti um mentanarpolitikk, slepst ikki uttan um at nevna peningaupphæddir. Føgur orð hava sín týdning, men tey kunnu ikki standa einsamøll. Vit eru helst ikki komin longur í Føroyum enn til tann hugburð, at tann skapandi og útinnandi mentanin nýtist ikki at

kosta stórvegis – hon er bara har, kemur av sær sjálvari. Tá ið okkara heimastýri yvirtók júst mentamál í 1948, so var tað sjálvsagt av tjóðskaparligum grundum, men tað man havð ligð í huganum, at hetta mundi ikki fara at vera so dýrt. Tí var bara at yvirtaka. (Vit yvirtóku ikki skúlaverkið, sum hevur so ómetaliga stóran tjóðskaparligan og mentanarligan týdning – mundi tað ikki vera kostnaðurin?). Vit kunnu helst vera samd um, at øll hesi árini undir heimastýri hevur mentapolitikkur verið sera lágt prioriteraður – tað var vanliga tað veikasta liðið í stýri og umsiting, ið skuldi taka sær av hesum sakleysa putli. Vit skulu sjálvsagt ikki skera yvir ein kamb – onkuntið hevur kortini glógvæð í – vit hava fingið Landsbókasavn, tað almenna tók lut í tí nýggja Listasavninum, og á umsitingarøkinum er ein bati tey seinastu árini, nú vit fingu ein stjóra í mentamálum í Tinganesi. Rætt skal vera rætt. Kortini kann man loyva sær at siga, at mentanin verður ikki hildin at hava stórvegis *politiskan* týdning. Vit biða framvegis eftir eini politiskari huggsjón, ið setur mentanina í hásætið, ger hana til eitt aðalmál, sum eitt nú Julius Bomholt sáli gjørði í Danmark í 1960árunum, tá ið menta-, skúla- og kirkjumál vórðu skild sundur, og man gjørði sær greitt, hvat stavnhaldið skuldi vera. Tað var tá, mentamálaráðið og Statens Kunstmuseum vórðu sett á stovn. Tað má tí sigast at vera eitt vegamót, vit eru komin á, nú tað er *Landsstýrið*, ið tekur stig til at gera mentanarálit. Um enn tiðirnar eru ikki góðar figgjarliga, tykist ymiskt benda á, at stundin er komin til at viðurkenna eina ábyrgd.

Af viðurkenna ábyrgd

Í fjør doyði Bergithe Johannessen. Hana eiga vit at minnast, tí hon er fyrsti føroyingur í søguni, ið fær sær listarliga útbúgving. Bergithe var fødd í Vestmanna í 1905, fór 18 ára gomul til London og varð næmingur á Sidcup School of Art 1923-25, síðan listaakademiinum í Keypmannahavn 1925-31. So stutt er okkara listasøga, at tað fyrsta útbúna listafólkið fór í fjør. Bergithe kom tó ikki at liva og virka í Føroyum, hon varð útiseti, og lív hennara varð ikki listafólksins burturav.

Tá ið Mikines, ið var eitt ár yngri enn Bergithe og byrjaði á akademiinum í Keypmannahavn í 1928, var liðugur við sína

útbúgving í 1932, fór hann heim til Føroya, ætlaði sær at búgva og virka her. Men tað gekk ikki, tí hann vantrevist. Sum frá leið fór hann at kenna seg einsamallan og avbyrgdan. Her var einki listaligt umhvørvi av týdningi – hann hevði ongan at tosa við um sína list. Tað endaði við, at hann rýmdi av landinum aftur – í 1938. Hesa lívssøgu skulu vit leggja okkum í geyma, tí hon er av största týdningi.

Listaligt umhvørvi

Nú vórðu orðini søgd – *listaligt umhvørvi*. Hetta er kjarnin í málinum. Tað, almennur mentapolitikkur skal snúgva seg um, er at skapa fortreyfir fyri einum umhvørvi, sum listafólk kunnu trúvast í.

Hugsa vit um myndlistina, hava vit havt eitt slikt umhvørvi síðan annan heimsbardaga her á landi. Vit hava havt ta eydnu. Helst er tað so, at vit hava havt lukkuna við okkum, og at lukkan hevur verið betri enn skilið. Spurningurin er, hvussu hetta man bera til – man tann heilt serliga støðan, ið tók seg upp við krínum, ikki vera ein orsøk? Okkara fyrsta ættarlið av listafólkum var at kalla alt sum tað var í Keypmannahavn undir krínum – Mikines, Ruth Smith, Ingálvur av Reyni, Janus Kamban, Jóannis Kristiansen, Frimod Joensen, Marianna Matras, Elinborg Lützen – øll vóru tey innibyrgd í stórbýnum. Í Keypmannahavn var listaligt virksemi, liv og gróður. Heima á klettunum var bara William, og hann gjørdi lítið við listina hesi árin. Steffan og Hans í Mikladali hevði eingin hoyrt um tá.

So endar kríaggið, tann leiðiliga útlegrin er av, og øll lista-fólkini koma heim í senn saman við hinum asfaltsføroying-unum, ið høvdu stovnað Listafelag Føroya í Keypmannahavn í

Mentunargrunnurin eigur at stuðla nýhugsan – serliga tá ið hugsað verður um ungdómsaktivitet innan føroyskan dans og kvøðing.

1941. Listafelagið flutti eisini heim, og eitt alment listasavn varð sett á stovn í 1948 – eitt listaligt umhvørvi uppstendur.

Hesar heilt serligu umstöður mundu skapa fortreytir fyri, at hetta fyribrigdið, vit kunnu kalla *listaligt umhvørvi*, kundi koma. Høvdu hesi listafólk komið heim eitt og eitt, vóru tey kánska eisini rýmd avstað aftur. Ein tyðandi kraft er eyðvitað tað tjóðskaparliga tilvitið og tær stóru hugsjónirnar um Føroya framtíð, ið vóru serliga livandi um hetta mundið – tað vita vit. Føroysk listafólk eru yvirhovur tjóðskaparliga sinnað – kenna seg sum luttakrarar í striðnum fyri einum føroyskum samleika.

Hví skal nú alt hetta sigast? Jú, tí tað er heilt serligt, at eitt listaligt umhvørvi kann skapast í so litlum samfelag. Framsøkin professionell listafólk við stórum ætlanum hava altið lyndi til at leita til stórbýirnar, metropolarnar, har alt gongur fyri seg. Tað ber til at nevna mong dømi um hetta í smáum samfelögum – eisini sjálvstøðugum smátjóðum – tað gevur seg til kennar soleiðis, at eingi listafólk eru, ið røkka upp um tað provinsiella. Sjálvsagt eru eins mong við góðum gávum upp á seg fødd har sum aðrastaðni, men tú finnur tey bara ikki har – tey eru rýmd, virka og festa røtur í stórbýnum, tí har halda tey seg eyðvitað hava størri möguleika fyri at koma sær fram.

Okkara samfelag er lítið – sera lítið í hesum sambandi. Ein kann spyrja, um tey listafólk, ið hava valt at koma heimaftur eftir lokna útbúgving hesi seinastu hálvthundrað árini, í roynd og veru valdu tann góða lutin. Neyvan í øllum fórum – vit kunnu lættliga fåa eyga á dømi um listafólk, ið eru stirðnað og steðgað upp, og vit kunnu fåa ta hugsan, at orsøkin m.a. er, at avbjóðingin her heima var ov lítil – krøvini ov avmarkað. Tað ber væl til at ímynda sær, at fleiri av okkara framúrskarandi listafólkum høvdu kunnað upplivað eina meira glæsiliga framtíð og verið meira viðurkend viða um, høvdu tey í góðari tið valt tað listarliga umhvørvið í stórbýnum, við sínu kønu eygleiðarum, kritisku ummælarum, síni mentapressu og tifðarritum og framsýningum.

Tað eru heldur ikki øll okkara útbúnu listafólk, ið eru komin heimaftur – nøkur av okkara bestu eru vorðin fastgrónir útisetar, og vit skulu ikki vænta tey aftur, uttan á vitjan um

summarið ella í sambandi við okkurt serligt tiltak. Innan myndlistina síggja vit t.d. at tað ber til at vera málari í Føroyum – og teknari, men til grafikk tykist „marknaðurin“ vera í minna lagi. Og myndahøggjarar – skulptørar – tykjast illa kunna klára seg her.

Listafólk mugu kenna seg vælkomin og vird

Vit – tað feroyska samfelagið – og politikararnir, ið hava möguleika fyri at leggja umstøðurnar hjá samfelagnum til rættis – skulu fegnast um, at tann størsti parturin av listafólkum okkara hóast alt vil liva og virka her. Hetta er eitt ríkidomi, samfelagið ikki kann meta ov högt. Og tað hevur rinið á – neyvan finnur tú nakra staðni ein so góðan og áhugaðan skara av áskoðarum og áhoyrarum, sum her í Havn. Listaligi áhugin millum manna er so stórur, at okkara pinkulítli høvuðsstaður átti at verið gitin fyri tað. Hesin áhugi er sjálvsagt fortreyt fyri, at listafólkini kunnu liva her. Men tann almenni mentapolitíkkurin má hava sum mið at gera umstøðurnar soleiðis, at hesi listafólk kenna seg vælkomin og vird, – at geva teimum rímligar lívsmöguleikar, so tey kunnu taka ta avgerð at verða verandi í Føroyum.

Salt og katalysatorar

Hetta ljóðar kanska, sum vit skulu bara hugsa um tey „etableraðu“ – tey „viðurkendu“. Tað var ikki ætlanin. Men fyri at kunna halda einum flogi og hava eitt fruktagott og livandi, álvarsligt og seriøst mentaumhvørvi, ið røkkur út um landoddarnar, er tað umráðandi, at vit hava tey bestu listafólkini okkara millum – tey eru salt og katalysatorur, skapa fortreytir fyri øktum virksemi, nýskapan og nýhugsan á so mongum økjum. Hvati sakna vit ikki William, nú hann er farin!

Við LISTASAVNI FØROYA (sí eisini s. 177-182) eru skaptir karmar um virksemi, ið kann stuðla myndlistini í Føroyum og teimum einstøku myndlistafólkunum. Vit halda okkum kunna siga, at skipanin av Listasavni Føroya sum mentanarstovni í 1989 hevur havt týdning fyri listafólkini og menningina av einum gevandi umhvørvi.

Vit hava fleiri listagreinar. — Tað, ið her er sagt, er eyðvitað

galdandi á sín hátt fyri allar listagreinar og øll listafólk. Men at alt hetta ikki er so sjálvsagt, sum tað kanska ljóðar, er okkara fyrsti útbúni sjónleikari, Eyðun Johannessen, dømi um. Hann varð mestsum kroystur og skúgvaður av landinum av teirri einu orsøk, at politikarar, ið vera skuldu, skiltu einki þetti av nøkrum. Eyðun var komin langt við at skapa eitt gevandi sjónleikarumhvørvi í høvuðsstaðnum, hann hevði áskoðararnar í Havn við sær, men politikararnar ímóti sær.

Tak rithøvundarnar – sköldini. Vit hava verið so tjóðskaparlig og eldhugað og sannförd – einki var meira sjálvsagt, enn at móðurmálið, sum vit rópa tað, skuldu vit nýta. Og tað bar til at menna og mýkja tað feroyska málið, so tað varð eitt gott bókmentamál. Onkur vil halda, at í *málinum* eru í hvussu so er rithøvundarnir – sköldini – saman við sjónleikarunum – bundin at Føroyum. Vit hava tey í tjóðri, og tey noyðast at vera her, hvussu víkur og vendir. Tað kann vera nakað um tað. Men tí eיגur eitt meginstavnahald at vera, at júst skaldskapur og sjónleikur eiga at verða stuðlað serliga nógy, tí hesar listagreinar eru í teirri serstøðu, at tey eru bundin at okkara lítlá máløki. Aðrar listagreinar, sum myndlist og tónleikur, kunnu uttan hóvasták fara um øll landamørk, tí tey tala eitt alheims mál. Bókmentaverk kunnu týðast til onnur mál, kann onkur siga, men tað er ikki bara sum at siga.

**... tað kann vera
nakað um tað**

Men aftur til tiltakið *tað kann vera nakað um tað*. Hvussu hevði verið, um William Heinesen skrivaði á feroyskum – hevði tað tá hepnast so væl hjá honum? Kann tað ikki hugsast, at eitt feroyskt skald fær tað hugskot ein vakran dag, at nýta danskt ella enskt mál – eitt nú fyri at rækka einum storri lesaraskara? Eingin skal taka fyri, hvat ið koma kann, um nú eitt týðandi skald fer at kenna móðurmálið sum ein stongsul. Ein almennur mentapolitikkur á hesum øki skal hava sum stavnhald, at okkara rithøvundar kenna seg vælkommnar í Føroyum. Teir skulu fáa orsøk til at kenna seg vírdar, vit skulu bjóða teimum góðar arbeiðsumstøður og möguleika fyri eini rímiligari úrkomu.

Skattaskipan fyri listafólk

Í okkara yvirskoðiliga samfelag, við so fáum listafólkum (hóast nógvum upp á seg), skuldi verið lagað manni at gjort eina skattaskipan fyri listafólk, sum kundi verið fyrimyndarlig. Ein arbeiðsbólkur, ið millum annað umboðar sakkunnleika á skatta-økinum, átti at verið settur at gera tilmæli um hetta. Eitt modell, ið arbeitt hevur verið við í grannalondum okkara, er at listafólk fáa ta skipan, at tey skulu ikki gjalda skatt av peningi, tá ið hann kemur sum inntøka, men so hvørt hann verður brúktur. Vit kunnu sum dømi taka eitt listafólk, ið hevur totast við eitt stórverk í trý ár – hesa tiðina hevur viðkomandi litla ella onga inntøku havt. Triðja árið verður verkið útgivið, og samsýningin er at síggja til stór, tí hon kemur í einum. Skatturin tað árið verður hareftir. Eftir modellinum rindar tú ikki skattin beinan-vegin, sum árskatt, men peningurin verður settur inn á eina serliga listamannakonto, og skatturin tikin av, so hvørt tú tekur peningin av kontoini til nýtslu í teimum komandi árunum. Hetta er nevnt sum eitt dømi – tann rætta skipanin má kunna finnast.

5.6 MENTUNARGRUNNUR FØROYA LØGTINGS

Endamál

Endamál grunsins, sum varð settur á stovn 6. mai 1946, á 80 ára føðingardegi Jóannesar Paturssonar, er „at styðja starv fyri feroyskum máli, bókmentum, list, vísindum og øðrum mentanarmálum“ (gr.2).

Í grunninum eru 5 limir. Føroya Løgting velur 3 limir, Føroya Landsstýri 1 lim, sum er formaður, og Listafólkasamband Føroya 1 lim.

Virksemi grunsins er at viðgera innkomnar umsóknir og eftir besta fórimuni at býta pening grunsins so kristiliga millum tær umsóknir, sum eru umfataðar av endamálgreinini.

Seinastu árini hevur gongdin verið, at játtanin til grunnin minkar, og talið av umsóknum veksur í stórum. Og við minkandi játtan og vaksandi tali av umsóknum verður stuðulin meira og meira smábýttur. Nevnd grunsins sigur seg ivast í, um nøkur meaning er í játtanini longur. Grunnurin hevur alt ov ofta

íkki verið førur fyrir at lata munagóðan stuðul, men hefur heldur latið eitt ískoyti sum symbolskt tekin um áeggjan og vælvild.

Symbolskt tekin um áeggjan og vælvild

Upp á fyrispurning svarar núsitandi nevndin í Mentunargrunnum, at fleiri viðmerkingar kundu verið gjørdar til galdandi reglugerð fyrir MFL, alt eftir hvørja hugsan tú hefur um, hvussu peningur, ið játtáður verður til mentan, eigur at verða nýttur.

Sambært gr. 5 kann grunnurin lata rithøvundum og øðrum listafolkum, ið hava verk í gerð, og sum ynskja at fáa arbeiðs-umstøður at gera verkið liðugt, starvsløn í 2-4 mánaðir. Ein hóskandi viðkan av hesi skipan kundi verið, at möguleiki var at lata starvsløn fyrir longri tíðarskeið. Nevndin heldur, at grunnurin kundi sett eina ávísa upphædd av til starvslønir og lýst nøkur stipendiir leys um árið.

Starvslønir

Hetta uppskotið samsvarar væl við tað, sum Rithøvundafelag Føroya sigur: „Størsti meinbogin hjá føroyskum rithøvundum er, at teir ikki fáa náðir og umstøður at takast við skriving burturav longri tíðarskeið. Til eru jú hvørki legat ella stipendii-skipan, sum kend eru aðrastaðni. Tað sindrið av starvsløn, sum er, munar lítið og er fyrir alt ov stutt tíðarskeið, hefur rithøvundur sett sær fyrir at fara undir storrri verkevni. Vit mugu nú vera komin hagar til, at skrivingin verður meira enn viðfáningur í friløtum ella eftir ein strevnan arbeiðsdag.“

Nevnd grunsins sigur seg ivast í, um nøkur meining er í játtanini longur. Grunnurin hefur alt ov ofta ikki verið førur fyrir at lata munagóðan stuðul, men hefur heldur latið eitt ískoyti sum symbolskt tekin um áeggjan og vælvild.

Lánsgrunnurin til bókaútgávu

Eitt annað er, sum bæði nevndin í Rithøvundafelagnum og nevndin fyrir Mentunargrunnin harmast um, og tað er tann broytingin í reglugerðini, sum gjørd varð í 1991, og sum hevði við sær, at Lánsgrunnurin til bókaútgávu varð avtikin. Við hesum misti grunnurin möguleikan at veita lán til bókaútgávu. Henda lánveiting hevði fyrr gjört, at grunnurin kundi lætta um tað tunga takið at útvega fíggjing til verk, sum vórðu útgivin í stórum upplagi, og har útgevararnir væntaðu at fáa peningin inn aftur, tá ið ein tið var fráliðin.

Bæði í Mentunargrunninum og í Rithøvundafelagnum halda tey tað vera spell, at hesin lánimöguleikin ikki er til longur, og tey mæla til, at hesin möguleiki fæst aftur í lag, „tí“, sum nevndin í mentunargrunninum sigur: „yvirhøvur gekst væl at gjalda lánini aftur.“

Av tí at játtanin til grunnin er minkað, og talið av umsóknum er vaksið, fær grunnurin ikki stuðlað eins nögvum verkætlانum og hann fyrr hevur gjört.

Samsvar er ikki ímillum játtanina á fíggjarlóginu og talið av umsóknum, og hetta hevur nevndin kunnað Føroya Landsstýri um.

Greitt er, at Mentunargrunnurin skal brúkast til mentanarligt virksemi, tí eiger í hesum sambandi at vera givin gætur ynskini hjá teimum ymisku feløgunum. T.d. mælir Sláïð Ring til, at vit fáa ein grunn, sum stuðlar nýhugsan, serliga tá ið hugsað verður um ungdómsaktivitet innan feroyskan dans og kvøðing. Føroysk Myndlistafólk mæla til, at Mentunargrunnurin eisini stuðlar feroyskar myndlistaframsýningar utanlands, sum ikki eru týdningarleysar, tá ið hugsað verður um dagsins marknaðarføring, men hesar eru ómetaliga kostnaðarmiklar.

Avmarkaði marknaðurin

Tað stóra talið av umsóknum váttar, at í landi okkara er ein stórur skari av fóldi, sum ikki er fallin í fått av tí, at samfelagið er í búskaparligari kreppu. Tey ætla ikki at gevast á hendur við mentanarliga virkseminum, at skriva bøkur og tónleik osfr., og tey eru fús at royna allar nýggjar teknilar möguleikar og fylgja við í teimum tildarrákum, sum gera seg galddandi og finna afturljóð í grannalondum okkara. Í hesum lítla landi, har markn-

aðurin er avmarkaður, hevur tað ongantíð verið tann peningaligi vinningurin, sum hevur verið drívmegin, og tey halda tí fram hóast búskaparliga afturgongd.

Mentanin/listin eיגur lívsrætt, um hon kann hjálpa til at styrkja samleikan, hjálpa til at finna fótifesti, tí lívsumstöðurnar broytast stöðugt, stundum tó skjótari enn aðrar tíðir.

Stundum verður sagt, at mentan og list trúvast best í tröngum tíðum, hetta skal ikki skiljast so, at mentan og list trúvast, tí at tíðirnar eru tröngar. Enn kostar tað at geva bøkur út, ella plátur og flögur, at spæla sjónleik, at gera film osfr. Sum hjá öllum øðrum økjast eisini krövini hjá føroyskum listafólk til góðsku og professionalismu. Tað krevur bæði peningaorku og aðra orku at ala fram og rökja kunnleika og kynstur fyri at kunna taka við tí avbjóðing, sum liggar í, at føroysk mentan kappast við eitt stórt útboð av mentanartiltökum frá stórri og ríkari londum enn okkara.

Uppskot okkara er tí, at virksemið hjá Mentunargrunni Føroya Løgtings verður lagt um og viðkað, og at MFL fær eina nögv stórri upphædd at arbeiða við.

Mælt verður til at farið verður beinanvegin undir at broyta reglugerðina fyri grunnin, og at játtanin í 1998 er komin upp á kr. 15 mió. at brúka til rakstur av teimum ymisku listaøkjunum, soleiðis at grunnurin fær virkað við stevnuni í hesum álti sum grundarlagi.

Reglugerðin fyri grunnin skal verða háttað soleiðis, at tann játtada upphæddin verður býtt, eftir nærrí ásettum reglum, út á tær ymisku listagreinirnar.

Mælt verður til, at nevndin fyri grunnin, í framtíðini, verður vald eftir fakligum kriterium, soleiðis sum nýggja stýrisskiparlógin ásetir.

Mentanarpolitikkur kann ikki bara
vera nakað, vit hava ráð til í
góðum tíðum.

6. VARÐVEITTA MENTANIN

6.1 KVÆÐI OG DANSUR

At tann føroyski dansurin er okkara aðalmentanararvur, munnu øll vera á einum málí um. Samanumtikið man føroyingurin hava tað ynski, at dansurin má ikki fara fyri bakka, heldur at hann skal kunna menna seg aftur til breiðari týdning í samfelagnum.

Spurningurin er bara, um nakað meira er at gera, enn tað sum gjört verður, nú bæði sjónvarp og útvarp sýna dansinum ans og bera hann út í øll heim serliga í gomlu dansitiðini millum jól og föstuinngang, nú dansifelög alt meira taka seg upp úti um landið, og góð fólk viða hvar seta sær fyri at læra börnini stev og at kvøða.

Tað er tó ein meginpartur í fólkinum, ungfolkið, sum fyrr var berandi parturin í dansinum, men sum nú at kalla ikki kemur í samband við feroyskan dans. Hann er ikki „in“ hjá teimum ungu, tykist teimum ein fátækslig fornleivd, samanborið við tað, sum kemur uttanefstir. Soleiðis hevur verið í meira enn hundrað ár; tó meira nú enn áður, nú ungdómsmynstrið vegna fjølmiðlarnar gerst meira og meira líkt um allan heim.

Tó er tað so, og tað vita fleiri av royndum, at hava tey ungu fingið lært seg kvæði, hava tey fingið stevið í seg, so kennist aftur tann megin í dansinum, sum kundi savna fólk okkara til vertsskapliga samveru øld eftir øld.

Føroyski dansurin má fáa rúmari ræsur í skúlanum, og tá helst í framhaldsdeildunum. Sum kunnugt er okkara dansur ikki dansur í vanligari merking, ikki bert eitt kropsligt, rytmiskt

Í hesum lítla landi, har marknaðurin er avmarkaður, hevur tað ongantíð verið tann peningaligi vinningurin, sum hevur verið drívmegin.

fyrbrigdi. Í sínum uppruna er hann meira framforsla av tí, sum kvæðið verður um. Tí verður ikki dansinum lív lagað, uttan so at ungfolk aftur finna fragd í at læra seg kvæðini.

Tað hevur í seinnu áratíggjum av góðum grundum ikki verið hildið vera góður skúlaskapur at leggja ov miklan dent á at læra uttanat. Men mangur man nú aftur sanna, at uttanatslæra við skili í er ikki av tí ringa. Tað ræður tí um at fáa henda hugburð fram í sambandi við royndir at gera dansin aftur til almenna ogn. Kann tað gerast setningur á ávísum floksstigum at læra kvæði og vísur í skúlanum, og kann hetta aftur gerast ein stuttleiki hjá teimum ungu, er grundstøðið lagt. At læra kvæði í skúlanum er einki nýtt, men fyri tað mesta hevur henda innlæring verið meira tilvildarlig og við lítlum sambandi við sjálvan dansin – meira enn tað, at tað í nógvum skúlum verður farið upp á gólv eitt nú upp undir föstuinngang. Dansast má reglugila og miðvist í skúlunum eitt tiðarskeið á árinum, og av avgerandi týdningi er tá sambandið við gott dansifolk á staðnum, um ikki flokslærarin ella annað lærarafolk á staðnum hevur sínar røtur í góðari dansisiðvenju. Tað kann kaska tykjast ovbodið at fáa fólk uttanífrá inn í skúlan at dansa á miðjum degi. Tó eru tað altið eldri góð dansifolk, sum ikki bert hava stundir, men sum munnu finna fragd í at vera saman við ungdóminum nakrar slíkar dansiløtur, og annars man bera til at savna tey ungu í skúlanum eisini nøkur kvøld í dansitíðini.

Vit uppliva í dag so góðan føroyskan dans sum neyvan nakrantið fyrr í okkara øld. Í dansifeløgunum hittast kvinnur og menn, sum við eldhuga og virðing bera dansin uppi, og tað munnu í dag finnast kvøðrarar, sum duga væl fleiri kvæði og vísur, enn einstaklingar dugdu fyrr, tá ið ávísl hús og ávísl persónar høvdu síni kvæði og vísur, sum onnur ikki tóku av teimum. Men dansurin hevur, sum áður sipað til, ikki ta breiðu undirtøku í fólklinum, sum fyri ikki so mongum árum siðan.

6.1.1 Sláið ring

Landsfelagið Føroyskum dansi at frama *Sláið ring* hevur 15 limafeløg kring alt landið við umleið 1800 limum.

Felagið verður umsitið av eini trímannanevnd, sum verður vald av umboðsráðnum. Umboðsráðið er mannað við einum umboðsráðslimi úr hvørjum limafelagi í Føroyum.

Endamál felagsins eru:

- at rökja áhugamálini hjá feløgunum
- at bøta um korini hjá feroyska dansinum
- at stimbra hugin fyri feroyskum dansi

Allastaðni har tað ber til, roynir landsfelagið at gera vart við týdningin av, at verja um feroyska dansin. T.d. metir felagið, at í álitinum til nýggja fólkaskúlalóð er tað ómetaliga umráðandi, at har verður veitt trygd fyri, at feroyskur dansur og kvøðing verða lærð á grundstøði í fólkaskúlanum. Hetta fyri at feroysk-ur dansur og kvøðing framhaldandi kunnu vera eitt av okkara mentanarkjølfestum og samleikaeyðkennum, so vit ikki enda sum statistar í tí altvaldandi uttanífrá komandi sjónvarpsment-ани, sum er við at troka alla ta heimligu mentanina av rókinni.

Dansifelögini kring landið

Sum meginfelag hjá teimum 15 sjálvstøðugu dansifeløgunum kring landið, átekur Sláið Ring sær at hjálpa og figgjarliga stuðla, har tað verður mett at vera feroyskum dansi at frama. Eitt av aðalmálum felagsins er at vinna feroyskum dansi og kvøðing stærri sømdir innan fólkaskúlagátt. Felagið vónar, at hetta hendir við nýggju fólkaskúlalógini.

Hóast alt arbeidið i Sláið Ring verður gjort ókeypis, so er virksemið tarnað av ov trongum figgjarkarmi.

Millumtíða samstarv

Sum samskipari hevir Sláið Ring avgjört ein leiklut í millum-tíða mentanarsamstarvi, serliga tá talan er um upprunamentan og fólkadans. Feroyskur dansur og kvæðini eru ein spegils-mynd av okkara søguliga samleikaeyðkenni, og einasti av sínum slag í øllum heiminum. Føroyski dansurin møtir sama fagnaði í Runsival sum í norðurlondum, men norðurlendski hugsunahátturin liggar nærri okkara. Hvussu langt ið rokkið verður úteftir, er mest ein figgjarsprungur, tí hetta er so kostnaðarmikið. Dansiferðirnar hava ómetaliga stóran týdning

fyri dansifólkið. Ein dansiferð gevur eina samansjóðing, sum eitt dansifelag ikki kann vera fyri uttan. Á uttanlandaferðum og dansifestivalum móttir tú nógvum líkasinnaðum, og mong yinarbond verða knýtt. Tað styrkir okkara egna samleika at sleppa burtur at síggja og uppliva aðrar mentanir. Og eyðvitað hava dansifelögini eisini okkurt við sær heimaftur, sum kemur fólkí og landi at gagni. Í verki hevur tað mangan víst seg, at eitt dansifelag er eitt unikt og virðiligt umboð fyri féroysku tjóðina.

Norðurlandahúsið

Norðurlandahúsið hevur verið dansifeløgunum – og féroyska dansinum – ein dyggur stuðul. Við sínum stóra samskipanarneti er húsið til munandi hjálp, tá ið mentanartiltök og dansiferðir skulu fyriskipast. Norðurlandahúsið er eisini sera hent, tá ið dansibólkar vitja hendavegin. Sláið Ring og Norðurlandahúsið hava hvört ár medio juli eina almenna dansinátt í Norðurlandahúsínum, sum altið er væl vitjað bæði av feroyingum og ferðafólki. Týsdagsmentanarkvöldini á sumri dansa tey einstóku dansifelögini í Norðurlandahúsínum, og í dansitiðini heldur barnadansurin í Havn til har. Okkurt av dansifeløgunum á bygd hevur sett ynski fram um smærri dansistevnur í Norðurlandahúsínum við serligum atliti til ungdomin.

Annars er at siga, at sum dansistova er Norðurlandahúsið bara næstbest, men sum er, hava vit ikki nakað betri.

Útvarp og Sjónvarp

i

Útvarp Føroya og Sjónvarp Føroya eru positiv fyri neyvum samstarvi, men hetta krevur eisini, at dansifelögini eru aktiv á økinum, um nakað skal koma burturúr. Sjónvarpið gevur nógvar möguleikar, men er samstundis ein sera krevjandi miðil. Sendingarnar skulu vera væl fyrireikaðar, vera vakrar, undirhaldandi og tifðarhóskandi. Vónandi sleppa dansifelögini, í framtíðini, framat við øðrum enn teimum vanligu standardupptökunum.

Dansifelögini eiga at hava innlit og ávirkan á sendingar í fjalmiðlunum, taka lut í fyrireikingunum og verða tilkin við uppá ráð til tað endaliga úrsłitið.

Umstøðurnar at dansa í

Í hesum figgjarlíga tröngu tíðum er flutningskostnaðurin millum bygdir ein týðandi útreiðsla fyrir dansifókið. Tað hevði tí verið ein munagóð hjálp, um folk í dansiðrindum kundu ferðast ókeypis við strandferðsluni/bygdaleiðum og soleiðis havyt ráð at komið meiri til hvønnannan at dansa. Tað er t.d. dýrt hjá Klaksvíkar Dansifelagi at fara til Sumbiara at dansa og øvugt. Her hevði ein ókeypis ferðaseðil komið væl við. Tað eru aðrir bólkar, sum longu hava henda rættin.

Viðvíkjandi hølissprungum so eru flestu bygdir væl fyri, meðan tað í høvuðsstaðnum stendur verri til. Í fleiri ár hevur verið torfært at fingið hóskandi høli til føroyskan dans á ólavssøku. Hølini skulu liggja nær miðbýnum og lúka vanligar „dansistovutreytir“.

- Føroyskur dansur og kvæðini skuldu átt eina háborg í høvuðsstaðnum, ið hvussu so er á ólavssøku. Møguliga er hetta ein landsuppgáva, sum peningur eigur at setast av til.

Kvæða- og víslulögini

Eitt mál, dansi og kvøðing viðvíkjandi, eru kvæða- og víslulögini. Hesi lög hava, eins og áður kvæðini, livað á manna munni í øldir; men meðan kvæði hava verið niðurskrivað, og menn tibetur hava kunnað gáað eftir munum og misjavnari dygd, hevur ikki verið givið løgunum somu gætur. Hvør fuglur syngur við sínum nevi, verður sagt, og í kvøðing eigur helst so at vera. At fólk koma saman á dansivitjanum ella súm fyrr, tá ið menn hittust um borð á skipum, ella fólk úr ymsum bygdum komu saman til fiskaarbeiði eitt nú á Tvøroyri, var og er tað ríkandi og áhugavert at læra nýggjana kvøðskap og nýggj lög at kenna. Men fyri tað man tað ráða um, ikki at missa síttegna burtur. Nú tá ið samskiftið millum dansifólk ymsastaðni í landinum er meira enn kanska nakrantið, og nú tá ið útvarp og sjónvarp eisini eru komin so álvarsliga inn í myndina í kvøðing og dansi, eru dømi um, at ávis kvæðalög vinna á øðrum, sum tá detta burtur. Ikki er tað sagt, at tað altið er tað betra lagið, sum verður við yvirlutan, og samanumtikið mátti tað verið ríkari fyrir heildina, at hvør bygd ella hvør partur av landinum so væl sum til ber, ger sær greitt, hvussu hevur verið kvøðið, og hvussu

hefur verið dansað har á staðnum. Tí eisini í sjálvum dansilagnum, hvussu menn hava hildið hendur saman, og hvussu hefur verið stigið, hefur stórur munur verið á ikki bert millum fólk sunnan- og norðanfjørðs, men eisini millum fólk eitt nú úr Vík og t.d. tey úr Funningi, millum nólsoyingar og gøtufólk osfr.

Í hesum sambandi er vert at nevna, at tað finnast upptøkur við lögum í so fornum og mergjaðum sniði, at tað hevði verið fongur at fingið tey til lívs aftur. Hesum eigur ein almennur mentanarpolitikkur eisini at taka hædd fyri.

Eitt dömi um týdningin av at kvæða- og víslulögini verða varðveitt, skal nevnast her. Á bandupptøku er goymt eitt fornt kvæðalag, sum Albert Djurhuus úr Sumba kvøður. Kvæðalagið hevði týðiligar røtur heilt aftur í miðøld. Kvæðið – Grímur á Miðalnesi – varð prentað og býtt út millum fólk í Sumba. Albert Djurhuus fór so at læra fólk lagið. Sumbingar gingu við áhuga inn fyri tiltakinum, lærdu seg kvæðið, sum bert fá dugdu framanundan, kvæðið varð kvæðið inn á band og kom út á plátu. Men tað, sum tá var hent, var, at lagið, sum gekk eftir tí sonevnda doriska tónastiganum, sum hefur skyldskap við moll, nú hevði mist síni fornu eyðkenni og var vorðið til moll burturav, sum er lett at skilja, tí forna lagið er vorðið fremmant í nútíðar oyrum. -

Verður rætt og skjótt atborið, ber tað til at fáa hesi sermerktu fornu feroysku lög at liva aftur. Men vit kunnu samstundis

Sum hjá øllum øðrum økjast eisini krøvini hjá feroyskum listafólk til góðsku og professionalismu. Tað krevur bæði peningaorku og aðra orku at ala fram og røkja kunnleika og kynstur fyri at kunna taka við tí avbjóðing, sum liggar í, at feroysk mentan kappast við eitt stórt útboð av mentanartiltökum frá størri og ríkari londum enn okkara.

Ein almennur mentanar- politikkur

staðfesta, at tað ber ikki til bara at halda fram við at dúva uppá áhugan hjá einstaklingum, her má tann almenni mentanarpolitikkurin trúna fram og vísa lit.

Almenni mentanarpolitikkurin leggur best hugsandi lunnar undir feroyskan dans og kvøðing við at gera feroyskan dans og kvøðing til fastan tátt í fólkaskúlanum, um framhaldandi verður ynskt at hava feroyska dansin sum eitt av okkara mentanarkjølfestum og eitt samleikaeyðkenni, sum vit eru stolt av.

Um vit frá barnsbeini av á pedagogiskan hátt nema „kvæðini“, stevið, dansirytmuna og ta sosialu samveruna, so ognast barninum eitt lívlangt virðiligt mentanarkjølfesti, sum eingin feroyingur eigur at hava verið fyri uttan.

Ungur nemur, gamal fremur! Barnið lærir at brúka røddina, lærir at brúka og mykja tað feroyska málid, lærir at tulka sínar kenslur við kroppsrytmu og faktum, sum í sjálvum sær eru sera gevandi fyri okkara fysisku og psykisku javnvág, eins og sjónleikur er tað. At røkka hesum málí er neydugt við eftir-útbúgvingarmøguleikum, soleiðis at lærarar og onnur áhugað kunnu nema sær ávísan førleika innan økið.

Almennur mentanarpolitikkur kann millum annað vera fóryske dansi og kvøðing at gagni við:

- at feroyskur dansur og kvøðing verður lært á grundstøði í fólkaskúlanum,
- at samskipa ein felags ferðaseðlapolitikk fyri áhugabólkarsum dansifelög o.o.
- at allur almennur feroyskur dansur eigur at sleppa undan mvg,
- at stórrri figgjarligur stuðul verður latin Sláið Ring,

Tað almenna má hava eina
mentanarumsiting, sum er arbejðsfør.

- at kvæðini og feroyski dansurin fáa eina háborg í høvuðstaðnum.

6.2 HANDALIGA MENTANIN

Einastaðni í hesum álti verður sagt, „at hóast tað við stórum rætti kann sigast, at alt í samfelagnum er mentan, eisini politíkkur og vinnulív, so er vandin við eini so viðari definitión tann, at hon sigur einki, tí hon nettupp skal umfata alt“.

Hetta verður tikið fram her, tí tað ber ikki til, heldur ikki í álti sum hesum – at skriva um alt.

Skal skil verða á úrslitnum, eru avmarkingar neyðugar. Vit kundu hildið á at skriva um mentan, um bløð og ítrótt, skúlaskipan og kirkju, ferðslumentan, drekkimentan, kropsmentan, útróður (við ella uttan húki) osfr., osfr.

Eina aðrastaðni í álitinum verður staðfest, at mentan er meira enn at fara í kirkju, til sjónleik, halda ólavssøku, ella dansa feroyskan dans. Ja, eisini kortspæl og *handaligt ítriv* í felogum og bygdarhúsum er uppi í tí almenna politiska mentanarhugtakinum saman við listargreinum sum sjónleikavirksemi, musikkskúlum og bókasøvnum.

Í hesum sambandi skulu her, heilt stutt, nevnast tvey dømi um, hvønn týdning tað kann hava at varðveita *mentanina* í einum landi.

6.2.1 Hin feroyski báturin

Føroyingurin hevur allar tfðir havt tørv á báti, sum rímiligt er í okkara oyggjasamfelag. Í dag eru glasfipurbátar vanligasta sjón í bátahylunum. Nógy eru sniðini og av ymsum uppruna. Teir eru arbeiðspláss og frítíðaráritriv hjá nógvum føroyingum.

Hin gamli feroyski báturin er um at hvørva. Handverkið doyr út. Bátasmiðirnir eldast, og eingir ungir eru í læru. Tað er stórur missur hjá eini tjóð.

Hin feroyski báturin er eindømi. Hann er í ætt við bátarnar í

grannalondunum, men bátasmiðurin hevur við tíðini lagað fjalirnar til viðurskiftini kring oyggjarnar. Hann hevur dugað tað serføroyska handverkið, sum latið var honum frá teimum, ið undan fóru. Tað tekur nógv ár at læra eitt handverk og əldir at kenna hugburðin í tí.

Tað er tí stórt spell, um vit, ið nú anda, søpla burtur tað dýra gullið, sum liggar í aldargamla feroyska bátasmíðnum. Báturin er partur av samleikaeyðkenni føroyinga. Hann eiger tyðandi lut í mentan okkara. Ikki eiga vit at lata hann standa og fúna í vør.

Bundin er bátleysur maður.

6.2.2 Føroya Heimavirkisfelag

Eitt felag, sum vit hava mett hevur týdning, kanska fram um fleiri onnur, tí at tað, eftir øllum at døma, ongan góðan avvarðandi, almennan myndugleika eiger, er **Føroya Heimavirkisfelag**. Eitt felag, sum, sum so mong onnur, verður rikið av berum áhuga, og sum veruliga kann fáa uppaftur storri týdning í eini tíð, har ferðamanna- og útflutningsvinnan er vaksandi.

Endamál felagsins er at stuðla øllum heimavirkisáhugaðum og vekja áhuga hjá fólk til at virka dygdarlutir, ið líuka nútíð-arkrøv, og at varðeita gamlar heimavirkissiðir.

Endamálið við almennum mentanarpolitíkki á hesum øki er

Möguleiki eiger tí at vera fyri at kirkjur, bygdahús, skúlar og konserthølli sum heild onkursvegna hava möguleika at sökja sær stuðul til konsertir og á tann hátt verið meir aktiv sum konsertfyrireikrar. Og/ella at Kórsamband Føroya fekk storri peningaligan stuðul at býtt ímillum kórini, sum kórini eisini kundu brúkt til at umbiðið nýggj tónaverk frá føroyskum tónaskoldum/yrkjjarum.

at varðveita gamalt handverk og gamlar siðir, til frama fyri nútíðina og framtíðina – at umsita ein týðandi mentanararv.

Umstøðurnar hjá felagnum at virka eru sera vánaligar. „Ynski okkara er“, sigur nevndin, „at vit á 10 ára fœdingardegnun eru komin á fíggjarlögina.“

Meirvirðisgjald

Sum kunnugt er einki samsvar ímillum tað arbeiði, ið lagt verður í heimavirkaðar lutir og ta úrtøku, ið fæst burtur úr sølu av teimum. Um handverkið veruliga skal gerast eftir gomlum siði, skal ullin takast til hóldar, vaskast, nappast, karðast og spinnast, áðrenn farið verður undir at binda ella veva. Mong eru tey, ið hava stóran áhuga fyri at loysa úr lagdi og fåa alla arbeiðsgongdina við. Men úrtøkan svarar ikki til arbeiðstíðina, skal vøran kunna seljast. Ein trupulleiki er MVG.

Skal heimavirki mennast er neyðugt, at MVG verður tikið av.

Ferðamannavinna

Í sambandi við ferðamannavinnuna er möguleiki at selja fœroyskar heimavirkaðar lutir. Neyðugt er at seta ein heimavirkisráðgeva, ið kann geva felagslimunum og øðrum framleiðarum ráð og vegleiðing, samskipa framleiðslu og sølu, menna vørurnar og finna fram nýggjar möguleikar.

Hesin ráðgevi skal leggja grundarlag fyri góðskumeting. Virkaðir lutir eiga at få góðskumerki, ið góðkennir teir sum góðar fœroyskar heimavirkaðar lutir. Hetta til tess at menna hesa vinnu og vera keyparanum til vegleiðingar.

Mentunargrunnur Føroya Løgtings

Heimavirkisfelagið hevur vegna tey, ið virka lutir, tørv á at taka lut í framsýningum utanlands, somuleiðis á skeiðum og ráðstevnum v.m. Í hesum sambandi er tørvur á stuðli til ferðing, flutning o.t. frá Mentunargrunni Føroya Løgtings.

7. SØVNINI

Ein av tåttunum í almenna mentanarpolitikkinum er tær veitingar, sum árliga verða veittar á lögtingsins figgjarlógi til rakstur av almennum mentanarstovnum, hvørs endamál, skyldur og uppgávur eru ásettar í lögtingslögum.

Sigast má, at hesar lógar eru ein spegilsmýnd av tí, sum tær almennu Føroyar leggja í hugtakið mentanarpolitikk. Eitt er at samtykkja glæsiligar lógar við endamálsorðingum, sum fáa klokurnar at ringja í hvørjum áhugaðum knokki, og so at játta pening (: ella kanska tað øvugta) til rakstur av tí stovni, felagsskapi ella grunni, ið skal umsita áður nevndu lög(ir).

Við hesum eru vit longu komin inn á 4. spurning í tí spurnarblaði, nevndin sendi út til felög, stovnar, grunnar o.o. í sambandi við nevndararbeiðið: Hvussu svara lög og praksis saman?

Stovnarnir, ið, fyrst og fremst, hugsað verður um í hesum féri, eru teir, sum nevndir eru á figgjarlögini undir mentan, og teir verða her býttir í tríggjar bólkar:

1. Føroya Landsbókasavn, Fólkabókasøvnini, Føroya Landsskjala-savn, Føroya Fornminnissavn, Bygdasøvnini og Føroya Náttúrugripasavn.
(Játtan í 1996: í alt 22.8 mill. kr.)
2. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Listasavn Føroya, Leik-pallur Føroya, Norðurlandahúsið í Føroyum. (Játtan í 1996: í alt 5.4 mill. kr.)
3. Útvarp Føroya, Sjónvarp Føroya.
(Játtan í 1996: í alt 2.5 mill. kr.)

Í hesum kapitinum skulu bara viðgerast teir stovnar, sum standa í fyrsta punkti. Hinir verða viðgjördir aðrastaðni í álitinum.

Fyrst er tað at siga, at tá ið tað almenna hevir átíkið sær at

löggeva á sumnum økjum, so mást tú sum borgari í samfelagnum skilja hetta sum, at tað almenna við lög ásannar, at her er ein tørvur, sum má nøktast, og eitt minstamark sum má haldast.

Tá ið tað almenna so hevur átikið sær at löggeva á eitt nú mentanarøkinum, so er tann fyrsta natúrliga fylgjan av hesum, at tað almenna eisini skipar fyrir einari umsiting, sum fylgir við í at alt tað, sum samtykt er, verður ført út í lívið, og at lögir og reglugerðir verða dagfördar, soleiðis at greinir og praksis samsvara.

- Tað almenna má hava eina mentanarumsiting, sum er arbeiðsfør.

7.1 FØROYA LANDSBÓKASAVN

Sambært lögtingslög frá 1952 hevur Føroya Landsbókasavn til endamáls:

- at savna allar føroyskar bókmentir og so mikið sum gjørligt av bókmentum um Føroyar,
- at vera meginbókasavn fyrir allar Føroyar
- og at vera vísindabókasavn.

So leingi sum lógin um megin-, fólka- og skúlabókasøvn frá 1988 ikki virkar, sum hon skal, er tað harafrat álagt Landsbókasavninum at rökja tær umsitingarligu uppgávurnar, sum í henni eru.

Sum tjóðbókasavn hevur Landsbókasavnið fleiri aðrar uppgávur enn eitt vanligt fólkabókasavn. Umframt vanligt útlán av bókum verður m.a. eisini skrásett í **Føroyadeild** savnsins alt tað tilfar, sum føroyskt er, ella sum hevur nakað við Føroyar at gera. Árliga verður **Føroyiskur Bókalisti** lagdur til rættis og útgivin. **Forlags- og prentskyldan** til útlond verður avgreidd her, **Bókasavnsgjaldið** verður umsitið og avgreitt hiðani,

altjóða bóka- og tiðarritsskrásetingarskipanirnar ISBN og ISSN verða eisini avgreiddar hiðani. **Løgtingsstudningurin** til fólka- og skúlabókasøvnini verður avgreiddur hiðani. **Skráseting, klárgerð og innbinding** av öllum bókasavnstilfari til 17 fólka- og skúlabókasøvn í Føroyum fer fram á Landsbókasavninum. Siðan 1988 hevur stovnurin við lög og í fyriskipanum fingið álagt fleiri og fleiri uppgávur, og tørført er at síggja samsvar ímillum uppgávurnar og so ta játtan, ið árliga verður játtáð á figgjarløgtingslógini, við tí úrsliti, at allar uppgávur verða ikki røktar til fulnar. Tær uppgávur, sum liggja mest á láni, og sum vit áttu at gjort meiri við beinanvegin, eru uppgávan sum **meginbókasavn** fyri alt landið og so uppgávan hjá **Bókastovuni**, sum umrødd verður í gr. 11 í lögini frá 9/6-1988.

Í tiðarskeiðnum 1985-1993 røkti Føroya Landsbókasavn bokabiltænastu til 21 bygdir, sum ikki høvdu bókasavn, í Eysturoynni og á Streymoynni. Henda tænasta varð steðgað á vári 1993 vegna vantandi játtan. Sum er, eigur bokabiltænastan uml. 11.000 bd., sum á ongan hátt koma til sín rætt, tí eingin bilur er at reka bokabiltænastuna við. Saman við hesum og tí at nógvir einstaklingar, skúlar og stovnar uttan fyri høvuðsstæðar-økið sóknast eftir tænastuni, verður mælt til at henda tænasta verður uppafturtíkin og neyðug játtan verður útvegað.

Í veruleikanum hava vit í Føroyum í dag triggjar løgtingslógor, sum fevna um bókasavnsmál. Og longu her kundi verið farið at endurskoða.

Við stødd og nøgd í huga, og ætlanini fyri eyga, átti óneyðugt dupultarbeiði ikki at komið fyri á bókasavnsøkinum. Við at endurskoða feroysku bókasavnsløggávuna undir einum høvdu vit sloppið undan hesum, og samstundis høvdu vit ruddað slóð

Musikklærarar yvirliva ikki við bara at undirvísa – heldur ikki í øðrum londum.

fyri at fakliga orkan, útgerðin og amboðini, sum longu nú eru tók, høvdu betur komið til sín rætt og gagnað samfelagnum enn betur.

Við heimastýrslógin varð bókasavnsmálið yvirtikið sum føroyskt sermál, og Føroya Landsbókasavn, stovnað í 1828 sum sjálvsognarstovnur, kom undir landsstýrið og virkar í dag eftir lögtingslóginí frá 1952 um Føroya Landsbókasavn.

Í 1968 varð á fyrsta sinni samtykt lóg um fólkabókasøvn. Í hesi lóg vórðu fleiri bókasavnsskyldur og -uppgávur álagdar Føroya Landsbókasavnini at loysa í samstarvi við fólkabókasøvnini. Henda lógin varð í 1988 sett úr gildi, tí tá varð samtykt nýggj lóg fyrir økið: *Løgtingslög fyrir megin-, fólka og skúlabókasøvn.*

Í hesi lóginí frá 1988 verða nógvar av teimum skyldum og uppgávum, sum fyrr voru álagdar Landsbókasavninum, lutvist fluttar yvir á meginbókasøvnini og lutvist yvir á nýggjan stovn, *Bókastovuna*, sum eftir grein 11 í lóginí, skuldi setast á stovn undir leiðslu av einum bókasavnsstjóra.

Bókastovan

Orsakað av fíggjarligu støðuni í landinum eru partar av 1988-lóginí ongantið settir í verk, og í stuttum hevur hetta havt tað við sær, at partar av lóginí als ikki virka, og aðrir virka so dánt. Úrsliðið av hesum er tað, at Føroya Landsbókasavn er gliðið út úr lóginí løgrøðiliga, men ikki í verki, tí Landsstýrið hevur álagt landsbókavørðinum at rökja uppgávurnar hjá bókasavnsstjóranum, so leingi hesin ikki er settur.

Nú eru skjótt átta ár liðin, síðan lógin varð samtykt, og enn er hon ikki farin at virka, sum hon skal. Landsbókasavnið hevur fincið sett 2 starvsfólk í starv orsakað av hesi fyribilsloysn, men hetta er ikki nóg mikið, og hetta er als ikki nøktandi.

Eftir fórimuni verður roynt at halda bókasavnsverkið gangandi eftir hesi fyribilsloysn, men hetta er eingin haldgóð loysn í longdini.

Ein av høvuðsorsókunum til nýggju bókasavnslóginá í 1988 var tann, at Landsbókasavnið skuldi gerast leyst av fólkabókasavnsarbeiðinum, og skuldi savna seg um uppgávuna sum tjóð- og vísindabókasavn. – Hetta eru uppgávur, sum eingin annar,

hvørki í Føroyum ella aðrastaðni tekur sær av, og tí er ómeta-liga umráðandi, at hetta verður gjört. Lógin fyri Landsbóka-savnið er frá 1952, og tiðin er komin, at hon verður endurskoðað. Men hon kann ikki endurskoðast einsamøll. Tað er ikki til nakað samfélagsligt gagn aftur at fáa eina lóg, sum er so góð, so góð, men sum ikki virkar í verki.

Tann tríðja lógin, sum viðger bókasavnsmál, er fólkaskúla-lógin frá 1979, sum í 25. grein viðger skúlabókasavnsspurn-ningin.

At skúlabókasøvn – eins og onnur bókasøvn – eru neyðug, er óneyðugt at skriva her, men á Landsbókasavninum (og eisini á Býarbókasavninum) hava vit nú í langa tið kent sviðan av, at tann almenna skúlabókasavnsskipanin bara fevnir um tann føroyska *fólkaskúlan*. Ymsa staðni í landinum eru nú so nógvir aðrir – hægri – skúlar, sum hava skúlabókasøvn fyri neyðini, men hesir eru eftir lóginí sleptir upp á fjall. Her verður eisini neyðugt at broyta hugburð og endurskoða lögargrundarlagið.

Føroyskur mentanarpolitikkur er – eisini – at hava brúkiligar og smidligar lógar á bókasavnsékinum.

Tí mugu føroysku bókasavnlögirnar nú endurskoðast undir einum.

7.2 FÓLKABÓKASØVNINI

Umframt Føroya Landsbókasavn, ið, sum áður sagt, virkar eftir sjálvstøðugari lóg, eru 25 fólka- og skúlabókasøvn í Føroyum, sum virka eftir løgtingslögini um megin-, fólka- og skúla-bókasøvn frá 9/6-1988.

Føroya Landsbókasavn umsitur landskassastudningin til fólka- og skúlabókasøvnini, sum er 60% av rakstrarútreiðslunum og verður goldin afturút fyri eitt ár í senn.

Støðið í hesum broti er Býarbókasavnið í Havn. Men endamálið hjá bókasøvnunum er tað sama um alt landið; hugleitt verður um fólkabókasøvn yvirhøvur í Føroyum, og víst verður til virkið hjá fólkabókasøvnunum í síni heild.

Endamál

Visast kann til UNESCO-yvirlýsingina fyrí fólkabókasøvn. Í fóroyskum samanhangi síggja vit endamálgreinina í lögtingslög um megin-, fólka- og skúlabókasøvn, har stendur at lesa, at:

- Bókasøvn hava til endamáls at fremja upplýsing, lærdóm og mentanarvirksemi
- Til hetta hava bókasøvnini til taks bokur og annað hóskandi tilfar, sum verður lænt út uttan viðurgjald.

Tað ástøðiliga grundarlagið undir tilíkum endamáli ber til at útgreina soleiðis: Okkara mentan er sera fjølbroytt – í okkara tið fylt við mótsøgnum og í støðugari umskapan.

Ein týdningarmikil partur í mentanini er samskifti. Á fólkabókasøvnunum fer eitt fjølbroytt mentanarligt samskifti fram: vitan og kunnleiki um fortíð og nútíð, um heimin her í Føroyum og utan um okkum.

Á bókasøvnum hevur tú atgongd til:

- praktiskan kunnleika
- ítækiliga vitan
- tú finnur hugleiðingar um lívið og tilveruna
- tú finnur tilfar til friløtur

tí mega bókasøvn skiljast sum ein meginpartur av mentanarlívinum í fóroyska gerandisdegnum, og alt, sum fólkabókasøvn takast við, er mentanarvirksemi.

Høvuðsuppgávan er og verður eisini í framtíðini at samskifta um ítækiligan kunnleika, hugsjónir og tulkingar, skapað av mannavitinum, sum er at finna upp á prent og á annan hátt.

Í einum frælsum nútíðarsamfelag eiga fólkabókasøvn at vera fyrí øll, børn, ung, tilkomín og gomul, og tilfarið á bókasøvnunum eigur at vera so fjølbroytt, at ein og hvør kann velja sær tilfar, sum hann heldur seg kunna nýta. Hetta er kanska størsti munurin á fólkabókasøvnum og skúla- og stovnsbókasøvnum.

Fólkabókasøvn eru tók **eisini** hjá skúlanæmingum og fólk i útbúgving yvirhøvur; men stovnar, sum fáast við t.d. uppaling og frálæru eiga at hava bókasøvn til hesi endamál

Býarbókasavnið og bygdabókasøvnini

Býarbókasavnið í Havn varð stovnað so seint sum 1969, og er í dag största fólkabókasavnið í landinum. Á bókasavinum eru tríggjar deildir: útlán fyrí vaksin, lesistova og barnabókasavn.

Afrat eru sœvn úti á stovnum: Á Hvíldarheiminum, Lágargarði, Ellisheiminum og í Varðhaldinum.

Samstarv er millum seks skúlabókasœvn í Havn og Býarbókasavnið. Tað stendur dagsstovnum, barnagörðum og vøggustovum í boði at læna sœvn frá bókasavninum. Á barnabókasavninum hevur í vetrarhálvuni nú í nögv ár verið vælvitjað undirhald fyrir børn upp til sjey ár.

Tað er av alstórum týdningi, at fólkabókasœvn eisini eru fyri børn. Telduheimurin fer ikki at útruðda hugin ella evnini at lesa tekstir ella myndir. Men tað eigur at vera borið so í bandi, at øll børn í landinum sleppa á bókasœvn at velja sær bøkur, sum tey eru før fyri at lesa. Tí tað er við at lesa bøkur, tú lærir at lesa við kritiskum eygum og lærir at fara í dýpdina; hetta grundarlagið verður lagt í barnaárunum.

Býarbókasavnið lænir bøkur út til øll í Føroyum; einstaklingar og bygdabókasœvn kunnu ringja, og bókasavnið sendir bøkurnar út á bygd. Í hesum tiltakinum er gott samstarv millum Landsbókasavnið og Býarbókasavnið. Eru bøkurnar ikki til taks í Føroyum, verður roynt at útvega tær uttanefstir.

Høvuðsvirksemið hjá fólkabókasøvnunum er at læna út bøkur. Vert er at leggja til merkis, at útlanið er nögv økt tey seinastu 20-25 árin. 1970-1971 voru 54.261 bøkur útlæntar, í 1994 voru 142.706 bøkur útlæntar.

Býarbókasavnið í Havn er opioð hvønn dag, har starvast $10\frac{1}{4}$ folk, $5\frac{1}{4}$ bokavørðir og 5 skrivstovufolk.

Klaksvíkar Bókasavn er eisini opioð hvønn gerandisdag, og har er settur útbúgvín bokavørður, og honum til hjálpar er skrivstovufolk í hálvum starvi. Hini fólkabókasøvnini, bygda-bókasøvnini, hava bert opioð fáar tímar ávisar dagar í vikuni.

At fólksins mentan er grundarlagið fyri okkara samleika sum tjóð og sostatt fyritreytin fyri, at vit framvir kunnu liva sum ein føroysk tjóð í Føroyum.

Bygdabókavørðurin hevur ikki fólkabókavarðaútbúgving. Arbeiðið á bygdabókasøvnunum er latið einum upp í hendi, sum hevur áhuga fyri hesum partinum av færøyska menntanarlívinum.

Framtíðarætlanir

Í mun til fólkabókasøvn í londum, ið vit fegin vilja sammeta okkum við, eru fólkabókasøvnini í Føroyum afturúrsigld. Tey seinastu árini hava tó lagt grundarsteinarnar til tíðarhóskandi fólkabókasøvn, so fólkabókasøvnini í Føroyum kunnu mennast til teir stovnar, sum eru alneyðugir í einum frælsum nútímans upplýsingar- og samskiftissamfelagi.

Í stuttum snýr tað seg um at fáa teldur inn á bókasøvnini. Alt tilfar, sum er á bókasøvnunum her á landi, skal skrásetast á slikan hátt, at ein og hvør kann leita sær tilfarið fram aftur – ikki bara bøkur, tíðarrit, bløð, fløgur og annað; tað skal eisini bera til at finna greinir, søgur, yrkingar, sangir o.t. úr bókum og úr øðrum tilfari. Hetta verður gjört soleiðis, at alt verður skrásett í eini telduskipan.

Í framtíðini skal brúkarin kunna fara inn á eitt og hvørt bókasavn í landinum og í telduni har síggja, hvar tilfarið, sum hann leitar eftir, er; hann kann so bíleggja tað, og fáa tað til vega.

Onnur amboð eru komin til Føroya við telduni. CD-Rom og Internet til dømis. Enn vita vit ov lítið um, hvussu hesi amboð fara at ávirka bókasavnsvirksemið; men vit vita, at ikki ber til at blunda og lálast sum einki, havandi í huga, at vit vilja hava sama støði í Føroyum sum í hinum Norðurlondunum. Vit mega sanna, at vit bert eru á byrjanarstigi.

Virðismeting og endamálsorðing

Líta vit út í heim, síggja vit, at í øðrum londum rundan um okkum eru fólkabókasøvnini meira samsvarandi okkara tíð, bæði tá ið tað snýr seg um tilfar, amboð og hølisviðurskifti. Men líta vit aftur um bak her í Føroyum, so er at siga, at ein menning er farin fram í mun til fyrr. Betri umstøður og hóskandi bókasavnshøli eru komin tey síðstu 25 árini; t.d. í Nes Kommunu, í Fuglafirði, á Strondum, í Vági og í Vestmanna eru korini batnað munandi.

Býarbókasavnið í Havn hevði í mong ár sera trong hølisviðurskifti. Tey góðu áttatiárini høvdú ikki við sær, at nýtt bókasavn varð bygt. Í 1993 bar so í bandi, at bókasavnið við vælvild frá Býráðnum fekk munandi betri pláss, og brúkararnir voru væl nøgdir.

Ein grundsetningur er, at fólkabókasøvnini eiga at liggja soleiðis fyri, at har er lætt atkomiligt fyri øll. Hetta hevur verið ov lítið hugsað um í Havn og aðrastaðni í Føroyum við.

Í endamálsgreinini stendur, at til taks hava bókasøvnini bøkur og *annað hóskandi tilfar*, sum verður lænt út. Ikki er eydnast enn at fáa *annað hóskandi tilfar* inn á bókasøvnini til brúkararnar at nýta – umframt nevnda ljóðbókasavnið. Vit kunnu t.d. nevna, at tónleikur og sangur eiga stóran leiklut í mentanarlívinum í Føroyum; men ógvuliga lítið finnst á bókasøvnunum til hetta virksemi. Eisini ber til at nevna, at sjónbond í nøkur ár hava verið til taks á bókasøvnum í útlondunum, men vit hava ikki hetta tilboðið, og nú, sum tað nýggjasta, er CD-Rom komið sum tilboð, bókasøvn eiga at hava.

Samanumtikið ber ikki til at siga, at fólkabókasøvnini liva upp til endamálsorðingina; men kortini eru bókasøvnini í menning. Okkara kritikarar eru brúkararnir; í dag eru bókasøvn í storri mun enn fyrr í hugaheiminum hjá brúkaranum. Spurningar og krøv, ið sett verða, vísa, at bókasøvnini meira enn áður eru í ljósmála, har mentanarligt samskifti fer fram.

Fólkabókasavns-lög, praksis og fíggjarorka

Tað er eingin loyna, at lög og praksis samsvara ikki. Ilt er at siga, um tørvandi áhugi ella tørvandi kunnleiki er orsókin. Føroyar hava ikki altið verið so illa fyri peningaliga sum nú.

Peningaupphæddin, sum hevði kunnað betrað korini hjá fólkabókasøvnunum, er ikki stór í mun til, hvat upphæddir annars fóru og fara til her á landi.

Kjarnin í nýggju fólkabókasavnslóbini frá 1988 er *bókastovan*. Tiverri sá hon ongantið dagsins ljós, og hetta er ein stórur meinbogi í arbeiðinum at menna fólkabókasavnstænastuna. At býta Føroyar upp í fólkabókasavnsmiðdeplar, hugsað verður um meginbókasøvn v.m. við útbúnum bókavørðum, hendi heldur ongantið. Hesi meginbókasøvnini áttu at komið so við

og við. Ikki skerst burtur, at vantandi figgjarorka gjøgnum árin í hefur givið bakkast, og arbeiðið tey seinastu árin, at fáa fólkabókasøvn inn í telduøldina, verður eisini seinkað av vantandi figgjarorku. Eitt uppískoyti til upphæddina hevði gjört stóran mun, og fólkabókasøvnini høvdu kunnað menst.

Tað man vera greitt fyri lesaran, at upphæddin á fíggjarlögini avmarkar, hvat fólkabókasøvn eru før fyri at gera. Nakað vantar í, áðrenn virkið hjá bókasøvnunum klárar at liva upp til endamálsorðingina. Kring landið royna eldhugað fólk at fáa sum frægast burtur úr upphæddini, sum latin er teimum til fólkabókasavnsrakstur.

Ymist er, hvussu bý/bygdaráð meta bókasavnsvirksemið. Tað kommunala frælsið merkir, at bý/bygdaráðini eiga at seta upphæddina á fíggjarætlan teirra. Skuldi okkurt bý/bygdaráð misrøkt hesa uppgávuna, átti kommunala eftirlitið hjá landsstýrinum at átalað hetta vísandi til bæði fólkabókasavnslögina og UNESCO-yvirlysingina.

Kommunalir politikarar og landspolitikarar eiga at vita, at sum frá líður kann verða ov dýrt at spara – kanska serliga á mentanarókinum.

Samstarv

Ikki ber til at ímynda sær menniskja og samfelag utan mentan – menniskjur skapa í sínum gerðum mentan, einsamalt ella saman við øðrum í meir ella minni skipaðum bólkum. Tiðum verða felög sett á stovn, og stundum verða stovnar gjördir at vera karmar um ávisar mentanarligar formar og mentanarligt virksemi.

Fólkabókasøvnini eru mentanarstovnar við fjølbroyttum, mentanarlígum samskiftisvirksemi, og hin einstaki er brúkarin. Ein og hvør kann leita sær inn á bókasavninum at fáa hugskot og meira vitan um tað, sum hann/hon, bólkurin, felagið ella mentanarstovnurin ætla sær í holt við. Á bókasøvnunum verður dentur lagdur á at samskifta á hesum stöði.

Stovnar, ið bókasøvnini serliga kunnu sammetta seg við, eru sjónvarp og útvarp, við tí í huga at samskifta mentan. Munurin er kortini stórur; vilt tú veruliga kunna teg um okkurt, so er tað hitt prentaða orðið, ið hefur dygd og tyngd; tú kanst venda

aftur til tað prentaða orðið, og á bókasøvnunum kanst tú velja og viga tekstir upp mótt hvørjum øðrum.

Í Nordfolkskipanini er eitt ávist samstarv millum bókasøvnini í Føroyum og í hinum Norðurlondunum. Møguleiki er at sleppa á skeið og á ráðstevnu í grannalondunum; og starvsfólk á bókasøvnum úr hinum Norðurlondunum sluppu í 1994 henda-vegin og luttóku í eini ráðstevnu á Viðareiði, sum Landsbókasavninið skipaði fyrir saman við Danska bókavarðaskúlanum í Keypmannahavn. Eisini ber til gjøgnum Nordfolk at sökja um stuðul til verkætlanir Norðurlanda millum.

Bókasavnsskúlar í Danmark bjóða føroyingum á jøvnum føti við danskarar at luttaka á skeiðum, ætlað starvsfólkum á bókasøvnum, ferðaseðlar o.a. skulu tó verða goldin úr Føroyum.

Við endamálinum hjá fólkabókasøvnunum í huga er eyðsæð, at tað er alneyðugt at koma út um landoddarnar, at útvega sær kunnleika og vitan; at skifta orð við onnur starvsfólk er mangan hugvelkjandi. Á tann hátt ber til at meta um okkara støði í Føroyum í mun til hini Norðurlondini. Viðmerkjast skal her, at á slikum ráðstevnum og skeiðum vísa vit føroyingar á, at úti í Atlantshavinum liggja nakrar oyggjar, sum eita Føroyar, og vit eru ein nútíðar mentanartjóð.

Heimurin minkar støðugt í hugmynd okkara. Vilja vit ikki vera eftirbátar, er tað av stórum týdningi at menna hetta samstarv Norðurlandanna millum. Alt ov tungt er at fáa figgjarligan stuðul, og tí er ov langt millum at starvsfólk sleppa burtur í onnur lond á ráðstevnu og skeið.

Niðurstøða og samleiki

Åsannast má, at tey góðu áttatiáriini mentu ikki í stóran mun fólkabókasøvnini. Tá ið boðini komu úr landsstýrinum, at nú skuldi skerjast á figgjaraetlanini, var tað sum at knokkroyta ein berskøllutan. Heldur enn at skerja, átti landsstýrið og bý/bygdaráð at hækka upphæddina til fólkabókasøvn.

„Telduøldin“ kollveltir núverandi karmar um bókasavns-virksemið, dentur eigur at leggjast á at byggja upp tiðarhóskandi karmar um bókasøvnini eins og um mentanina yvirhøvur.

Politikarar mega vera vælvitandi um, hvat longu nú kemur

floymandi inn yvir Føroyar. Gongda leiðin er ikki í einum frælsum landi at seta forboð, men at geva borgarunum möguleika at sækja sær kunnleika og vitan – at velja.

Sum áður nevnt, er tað ikki tær mongu milliónirnar, sum skulu til at menna fólkabókasøvnini. Í fyrstu atløgu eiger ein skjótt- og vælvirkandi *bókastova* at verða sett á stovn, og harafrat eiger eitt fulltíðarstarv at gerast til eitt útbúgvíð teldufólk, sum hevur kunnleika til fólkabókasøvn og áhuga fyri teimum. Um hesi bæði uppskotini kann hugsast eitt samstarv millum fólkabókasøvnini og Landsbókasavnin.

Kommunalir politikarar og landspolitikarar áttu at víst hesum spurningi stóran ans. Grundgevingin, hetta hava vit ikki ráð til, er ov vánalig; vit hava ikki ráð til einki at gera og lata alt bókasavnsvirksemi sigla aftur.

Tað eiger at vera eyðsæð, at tá ið vit velja politikarar á ting og í bý/bygdaráð at umsita okkara samfelag nøkur ár, so vænta vit, at politikararnir vísa ábyrgd, hava kunnleika og útsýn um tey mál, teir taka upp á seg.

Hin fjölbroytta mentanin er har, sum menniskju eru. Vit skapa mentanarligan samleika úr søgu okkara, úr tí, sum er rundan um okkum her í Føroyum, og úr tí, sum kemur inn á okkum uttanefrir. Mentanarligrur samleiki – og hann er hvørki eintýddur ella fastbundin – knýtir okkum kortini saman í samfelag og í tjóð. Nógv verður tosað um tosk og onnur fiskaslög, og sagt verður, at fáa vit ikki nóg nógvan fisk upp úr sjónum, er eingin føroyingur eftir um nøkur fá ár. Men verður eini fjölbroyttari, feroyskari mentan ikki lív lagað, so verður ei heldur nakar føroyingur eftir um nøkur ár.

Hóast tað við stórum rætti kann sigast, at alt í samfegrnum er mentan, eisini politikkur og vinnulív, so er vandin við eini so víðari definitión tann, at hon sigur einki, tí hon nettupp skal umfata alt.

- Ein politisk uppgáva er, at byggja karmar, sum eru hóskandi til ein nútiðar mentanarligan samleika.

7.3 FØROYA LANDSSKJALASAVN

- samfelagsins minni

ENDAMÁL

Landsskjelasavnið hevur røtur aftur til 1859, tá Leigubúðin í Tinganesi varð innrættað til skjalagoymslu hjá myndugleikunum. Um aldarmótið varð farið undir at flyta skjølini í Leigubúðini til Danmarkar, men hetta varð steðgað av lögtinginum, ið hevði tað støðu, at skjølini vóru ein partur av føroyskum mentanararvi og tí áttu at varðveitast í Føroyum.

Landsskjelasavnið hevur sambært lögtilslög nr. 49 frá 28.04.1992 til *endamáls*:

- 1) at tryggja varðveitingina av savnindum (skjølum), ið hava søguligt virði og/ella hava fyrisitingarligan og rættarligan týdning fyri borgarar og myndugleikar,
- 2) at gera tað möguligt at vraka savnindi, ið ikki eiga at verða varðveitt,
- 3) at hava savnindi tøk hjá myndugleikum og almenningi og
- 4) at inna granskning í tilknýti til søvnini.

VIRKSEMI

Virksemið er ásett í lög, kunngerðum og avtalu millum landsstýrið og ríkisstýrið. Fyri at kunna menna stovnin og gera hann betur fóran at røkja sínar uppgávur, hevur stovnurin við støði í lógar- og reglugrundarlagnum gjort „*Verkætlan fyri Landsskjelasavnið 1995-2000*“ við raðfestingum og ítækiligum ætlanum fyri virksemið hetta fimm ára skeiðið. Í ætlanini er ásett, hvørjum málum stovnurin skal røkka innan fylgjandi høvuðsvirksemi:

- 1) varðveiting og skráseting av verandi søvnum og tænastur til brúkararnar,

- 2) eftirlit og ráðgeving í samband við journal- og skjalasavnskipanir úti á stovnunum,
- 3) leiðslu og umsiting – menning og bygnaði á landsskjala-savninum,
- 4) gransking og útgávu av vegleiðingum, skráum og rann-sóknarúrslitum.

Landsskjalasavnið goymir skjøl hjá lögtingi, sorinskrivara, amtmanni, landfúta, kirkjuni, sýslumonnunum, landsstýri og nógvum landsstovnum, kommunum, privatum fyritökum og einstaklingum. Tilfarið fevnir tiðarskeiðið 1298-1988 og er umleid 5000 hillametrar til stöddar.

Av tí, at tey savnindi, ið eru vorðin til og framvir verða skapað í fyrisitingi hjá donskum ríkisstovnum í Føroyum, í fyrsta lagi goyma upplýsingar av týdningi fyrir feroyska fyrising og rættarviðurskifti og fyrir feroyska gransking, hava landsstýrið og danska stjórnin í 1990 gjort avtalu um, at ríkisstovnar í Føroyum avhenda teirra savnindi til landsskjala-savníð.

Varðveiting og skráseting

Ein høvuðsuppgáva savnsins er at tryggja, at tey savnindi, ið eru avhend landsskjalasavninum verða goymd so trygt og á ein slíkan hátt, at tey kunnu vera tøk hjá myndugleikum og almenningu i óavmarkaða tið. Hetta merkir, at søvnini eiga at goymast á tryggum goymslum, har ansað verður eftir, at varðveitingarumstøðurnar lúka øll vanlig varðveitingarkrøv. Sum umstøðurnar eru nú, lúka ongar goymslur eitt minstamát av fysiskum varðveitingartreytum og gjort er vart við hetta óteljandi ferðir.

Um tær stóru mongdir av eldri og nýggjari skjølum, ið eru avhend savninum síðan 1932, skulu gerast atgongd myndugleikum, almenninguinum og granskingini, er neyðugt við einum umfatandi og djúptgangandi skrásetingararbeiði. Við støði i Verkætlanini er farið undir eitt umfatandi skrásetingartiltak, har gomlu søvnini, ið partvíst ongantið hava verið skrásett ella bert hava verið manuelt skrásett verða telduskrásett. Skráirnar verða givnar út í bók og vera eisini tøkar hjá brúkarunum á

lesistovuni, á traðarnetinum og á Interneti, so hvørt sum tær eru lidnar.

Innsavning og móttøka av privatum savnindum, serstakliga skjalasøvnum hjá vinnuligum fyritekum, fakfelögum er ein uppgáva, sum utanlands verður løgd til serskjalasøvn ella lokalskjalasøvn, men tá slik ikki eru í Føroyum er uppgávan við lóð áløgd landsskjalasavninum.

Eftirlit

Landsskjalasavninið hevur sambært lóg og kunngerðir eftirlit við almennum savnindum (journalskipanum, skjalasavnsætlanum- og goymslum, edv-skjølum, mikrofilmum, og vraking av savnindum), meðan hesi enn eru á stovnunum. Eisini veitir savnið ráðgeving í hesum sambandi. Orsøkin til, at henda uppgáva í flestu londum er løgd til almennu skjalasøvnini, er tann, at neyðugt er at tryggja, at skjøl hjá tí almenna verða umsitin og varðveitt soleiðis, at tey eisini aftan á avhending til almenna skjalasavninið kunna vera vera til taks hjá myndugleikunum, granskningini og almenninginum. Stovnurin hevur seinasta árið røkt eftirlitið sambært Verkætlanina og verður hetta eisini gjört framvir. Tó gera tær stóru broytingarnar, ið eru um at henda innan kunningartøknina (KT), at verkætlan stovnsins fyri hetta uppgávuøkið leypandi eigur at verða endurskoðað og dagförd. Sí eisini „Nýggjar lögásettar uppgávur“ í hesum parti.

Viðskifti og tænastur til brúkararnar

Henda høvuðsuppgáva fevnir um tænastur, stovnurin veitir almennum stovnum, ið goyma teirra skjøl á savninum, tænastur til granskurar innan sum utanlands, lesandi, skúlar og almenningin sum heild. Uppgávuøkið fevnir um útlán av málum til stovnar, avgreiðslu av fyrispurningum frá granskumarum utan-

At ein miðvísur og heilskapaður mentanarpolitikkur er fyritreytin fyri,
at fólksins mentan kann liva,
trívast og mennast.

	lands sum heima, lesistovuna, vegleiðing til lesistovugestir, vegleiðing til granskurar, útflyggjan av skjølum til borgararnar til rættarliga nýtslu, attestir, kopiering, telefoniskar avgreiðslur av ymsiskum slögum o. m. a.
Umsiting og leiðsla	Hetta økið snýr seg um vanliga stovnsumsiting og -rakstur, málsviðgerð, samskifti við stovnar innan- og utanlands, skrivstovuhald, planlegging, menning og leiðslu. Uppgåvuøkið fevnir herumframt eisini um samstarv við útlendsk skjalasøvn eitt nú <i>Statens Arkiver</i> í Danmark, har stórar mongdir av skjølum Føroyum viðvíkjandi eru í varðveislu og við aðrar granskingarstovnar utanlands.
Gransking	Sum nevnt áliggur stovninum at inna gransking í tilknýti til søvnini. Sum arbeiðsumstøðurnar hava verið, hevur stovnurin mest tikist við sektorgransking t.e. gransking í samband við skráseting ella gransking, ið er umbiðin av øðrum almennum stovni. Ein týðandi partur av virkseminum snýr seg um vegleiðing til granskurar. Áhugin millum granskurar innan sum utanlands fyrir tí granskingartilfari, ið er á landsskjålásavnum, er stórur og setir tí stór krøv til starvsfólkio.
Nýggjar lógásettar uppgávur	Stovnurin stendur fyrir stórum avbjóðingum tey komandi árini. Hetta kemur av lóginu frá 1992, kunngerðini frá 1995 og avtaluni frá 1990, har stovnurin hevur fingið álagt nýggjar uppgávur eitt nú eftirlitið við journalskipanum og skjalagoymslum úti á stovnunum og ráðgeving í hesum sambandi. Hetta økið er fyrir sera stórum broytingum orsakað av tí kollvelting, ið nú fer fram innan fyrisitingina, har skift verður frá vanligum skrivstovuhaldi við edv tokni til málsviðgerð og arkivering við framkomnari informationstökni. Henda gongd fer innan 5-10 ár í Føroyum eins og í útheiminum at leiða til „pappírsleysa fyrisiting.“ Hetta merkir, at Landsskjålásavnið umframt sum heild at rökja vanligar varðveitingar- og tænastuuppgávur, eisini má vera útgjørt til at hava eftirlit við elektroniskari málsviðgerð og í hesum sambandi eisini eigur at vera útgjørt at viðlíkahalda elektronisk savnindi í óavmarkaða tið.

VIRÐISMETING AV VIRKSEMINUM OG SAMSVAR MILLUM VIRKSEMI OG JÁTTAN

Tá tað verður spurt, hvussu virksemið svarar til endamálsorðingina hjá stovninum, so er í fyrsta lagi at svara at skerjingarnar á fíggjarlögini sjálvsagt hava ávirkað tænastustöðið hjá stovninum. Stovnurin hevur við Verkætlan 1995-2000 roynt at skipa virksemið soleiðis, at skerjingarnar raka eitt nú brúkararnar sum minst. Hinvegin hevur ikki verið möguligt at sleppa undan eitt nú styttri upplatingartíðum og at stovnar og granskurar mugu rokna við longri biðtíðum fyrir avgreiðslu av bílogdum málum, kopium og svarum upp á fyrispurningar. Sostatt má viðgangast, at skerjingarnar hava rakt vanligu brúkararnar.

Í øðrum lagi hevur tað í ávisan mun eydnast at upphalda tí virksemi, sum fevnir um fyribyrkjandi arbeiðið við nögv øktum eftirliti við journalum og skjalasøvnum úti á stovnunum og varðveisning við øktari savnsrøkt so sum skráseting, umpakking og nýuppseting við støði í teimum ætlanum og raðfestingum av virkseminum, ið eru feld niður í „Verkætlan 1995-2000“.

Í triðja lagi má tað viðurkennast, at ávísar uppgávur sambært lógásetta endamálinum ikki verða røktar. Av hesum er serstakliga at nevna eitt øki sum innsavning av bókum og skjölum hjá privatum, eitt nú fyrrverandi politikarum, yrkisfelagsleiðarum, vinnulívsmonnum, fakfelögum, vinnufyrirkum og øðrum felagsskapum. Hetta er stórt spell, men fíggjarlíga orkan er ikki til hetta virksemið, sum játtanin er í lötni.

Annað øki, ið ikki verður røkt, er at trygdarfilma alt tilfarið á Landsskjallasavninum sum heild og goyma filmirnar utan fyrir savnið. Hetta er sera óheippið, men peningur er ikki tøkur til endamálið.

Samantikið er virksemið skert av manglandi samsvari millum lögásettar uppgávur og játtan.

MILLUMTIJÓÐA SAMSTARV

Landsskjallasavníð hevur nögv samband við norðurlendskar, serstakliga mentanar- og granskigarstovnar, og samstarvið er

vaksandi, men nögv darvað av fíggigartrupulleikum. Savnið tekur í løtuni lut í vísindaligum samstarvi fíggjað av Útnorðursamstarvinum millum feroyskar og grønlendskar mentanarstovnar og hevur hetta samstarv eydnast væl. Savnið fær ofta áheitan um at taka lut í øðrum norðurlendskum og altjóða projektum, men má siga hesar möguleikar frá sær, av tí at tað altið kostar nakað at taka lut, hóast projektstuðul fæst frá norðurlendskum samstarvsgrunnum. Á hender hátt missa vit meira fyri minni.

VIÐSKIFTI VID AÐRAR MENTANARSTOVNAR

Landsskjalasavnið myndar saman við bókasøvnunum og fornminnissavninum grundarlagið undir virkseminum hjá øðrum mentanar og granskingsstovnum. Tað er á hesum stovnum grundtilfarið til feroyska søgu, siðsøgu, mentan og mentanar-gransking er varðveitt. Stovnurin hevur tí tætt samstarv við aðrar mentanarstovnar, útbúgvingar- og granskingsstovnar og veitir teimum neyðugar tænastur. Tá spurt verður um viður-skiftið við Norðurlandahúsið, er at siga, at samstarvið er gott og hevur eitt nú snúð seg um framsýningar við søguligum innihaldið. Eisini hevur savnið hatt umboð á seminarum og ráðstevnum um søgulig og siðsøgulig evni, ið hava verið í Norðurlandahúsínum. Landsskjalavørðurin hevur eftir áheitan frá Norðurlandahúsínum hildið fyrilestrar um feroyska søgu og feroyska mentan utanlanda.

HVUSSU KANN ALMENNUR MENTANARPOLITIKKUR GAGNA ARBEIDI STOVNSINS

Landsskjalasavnið er samfelagsins minni Mentanarpolitikkur er eitt sera breitt hugtak. Vit hava tí hildið beinast bert at viðgera hugtakið „almennur mentanarpolitikkur“ í sambandi við virksemi landsskjalasavnsins.

I øllum Norðanlondum verða skjølini hjá tí almenna mett og vird sum ein tyðandi partur av tjóðarinnar mentanararvi. Hetta verður antin skrivað beinleiðis í savnslóginar ella tað verður lýst sum partur av almenna mentanarpolitikkum.

Stöðið undir hesum politikki er tann fyrndargamla sannroynd, at tjóðskjalasavnið ella landsskjalasavnið er sjávt *samfelagsins minni*. Ella sagt við øðrum orðum: varðveita vit ikki ein tyðandi part av almennu skjølunum, kunnu hvørki fyrisiting, lóggávuvald ella dómsvald virka, ei heldur vísindi og gransking. „Dagsins skjøl eru morginsdagsins söguligu keldur“, sigur eitt altjóða orðatak, ið sera væl lýsir hesi viðurskifti.

Tær heilt grundleggjandi upplýsingarnar um söguna, siðsøguna, búskaparsøguna og mentanina og sum heild røturnar hjá eini tjóð eru varðveittar í fólksins huga, skaldskapi, bókmentum, verkligu mentan og eitt nú á sœvnum sum bókasœvnum, fornminnissœvnum og framum alt á skjalasœvnum. Her verður ein stórur og tyðandi partur av mentanararvinum varðveittur, røktur og hildin á lívi. Her finna vit nakrar av teimum mest tyðandi keldunum til mentanina hjá eini tjóð.

Mentanararvurin er fortreytin fyri identitetinum – samleikanum hjá tjóðini og hjá einstaklinginum. Verða teir partar av mentanararvinum, sum eitt nú sœvnini goyma, ikki røktir, viknar sambandið við røturnar, samfelagsins minni kámast og gloymskan, fatað sum fólksins vitan um seg sjálv um sína fortið og mentan, vinnur á minninum. Vandi er tá fyri rótloysi og trótandi samleika við øllum tí, sum harav fylgir, eitt nú demokratiskt hall i samfelagnum. Týðandi fortreytir fyri samleikanum hvørva.

„Gloymskan er frælsisins figgindi“ sigur kendi rithovundin Milan Kundera. Vaclav Havel talar um týningina av söguni. Hugsað verður her um, at gloyma vit fortiðina, eru bæði samleikin og fólkæræðið í vanda. Kunnu vit ikki granska fortiðina, endurskoða og endurskapa hana í söguligum og siðsøguligum bókmentum ella dokumentariskum út- og sjón-

At tað ikki ber til at lívga summum
pörtum av mentanarlívinum, samstundis sum
aðrir partar verða hungraðir.

varpssendingum og læra børnini og tey ungu ikki sögu, missa vit sambandið við röturnar.

Kunnu borgararnir ikki leita sær upplýsingar um virksemið hjá tí almenna, kunnu teir ikki taka lut í demokratiskum avgerðum. Teir kunnu heldur ikki hava neyðturviligt eftirlit við politiska valdinum og fyrisitingini.

Kunnu borgararnir ikki skjalprógra síni rættindi móttvegis hvørjum øðrum og statsvaldinum, er ikki talan um eitt rættarsamfelag.

Ein av mongum fortreytum fyrir nútímans fólkaraeði er rættur borgaranna til eina og hvørja tið at fáa at vita, hvat yvirvöldin goymir av upplýsingum um borgararnar. Men hesin rættur er virðisleysur, um borgararnir ikki hava høvi at gera brúk av honum.

Eitt vælvirkandi alment tjóðskjalasavn er sostatt ein av mongum fortreytum fyrir fólkaraeðinum.

Henda fortreyt kann bert sigast at vera í lagi, um almenna skjalasavnið hevur orku at varðveita skjølini trygt í óavmarkaða tið og veita brúkarunum tær tænastur, ið náttúrliga hoyra til eitt tjóðskjalasavn. Ella við øðrum orðum eftirkanna, um fyrisitingin røkir skjølini soleiðis, at tey eisini eftir, at tey eru avhend Landsskjalasavninum, kunnu vera tøk hjá almenninginum til eina og hvørja tið – eisini um 100 ella um 500 ár. Við tí pappírsleysu fyrisitingini og tí elektroniska skjalasavninum beint fyrir framman er tað meira umráðandi enn nakrantið áður, at forða kollektivu gloymskuni at vinna á kollektiva minninum.

Skjalasavnsrøkt snýr seg við øðrum orðum ikki bert um mentan soleiðis heilt alment, men eisini um rættartrygd borgarana.

Við tí sannroynd í huga, at verða ikki ávisir partar av skjølum hins almenna varðveittir, kunnu fyristing, dómsvald og lögáguvald ikki virka, ei heldur granskingin, royna allar heimsins tjóðir frá tí minstu til tað störstu, at varðveita týðandi partar av almennu skjølunum fyrir eftirtiðina. Tó verða ongantið öll skjøl varðveitt.

Taka vit støði í tí, sum frammanfyri er sagt um almennu og fyrir alt tað eisini privatu skjølini sum ein part av tjóðarinnar

mentanararvi, skuldi tað verið eyðsæð, at almenni mentanarpolitikkurin umframta alt annað eisini má fevna um varðveisluna av skjölunum hjá tí almenna og helst hjá privatum við.

Tað hevði verið órættvist móti fleiri ættarliðum av politikkarum og öllum flokkum at sagt, at hesa treyt hefur almenni mentanarpolitikkurin ikki lokið til hendan dag. Tað hava verið gjørðar nógvar góðar royndir av heilum huga í hesi ǿldini. Sum dømi kunnu vit minna á tað, sum er nevnt í innganginum um eitt vakið og ábyrgdarfult lögting, sum forðaði fyri, at almennu skjølini vórðu flutt av landinum og harvið bjargaði teimum undan at verða týnd. Eitt annað dømi er samtykt lögtilsins 1988 um bygging av nýggjum landsskjelasavni, og sum triðja dømi kunnu vit taka okkara sera framkomnu skjalasavnslóggávu, ið er á hædd við lóggávuna í hinum Norðanlondunum.

Tað gongur vónandi fram av tí, sum er skrivað frammanfyri, at Landsskjelasavnið sum heild til dagligt virkar sambært sínum lögásetta endamáli. Hóast sjálvt savnsvirksemið er nógv darvað av figgjarligu skerjingunum síðan 1988 og ávisar høvuðsuppgávur ikki verða loystar ella nógv seinkaðar, so fær brúkarin sínar tænastur – og tað arbeiði, ið sambært innanhýsis verkætlan stovnsins er prioriterað, verður gjört.

Men almenni mentanarpolitikkurin á arkivékinum má fevna um annað, enn at tryggja tann dagliga raksturin og tær dagligu tænastuveitingarnar. Hesin politikkur eigur at hava stöði í tí sannroynd, at almennu skjølini frá Kongsbókini 1298 til eitt nú tingbókina 1995 eru partur av féroyskum mentanararvi. Skal hesin parturin av mentanararvinum varðveitast og ikki fara fyri skeiti, má hann goymast á ein hátt, ið tryggjar varðveislu í principielt óavmarkaða tið. Hetta krevur goymslur – savnshús, ið eru smiðað til skjalagoymslur burturav. Pappír er sum kunnugt viðbrekið, men kann undir teimum røttu varðveitingarviðurskiftunum halda sær ómetaliga leingi. Skjøl í elektroniskum formi krevja bæði serstakar goymslumstöður og skulu hartil endurskapast við fóstum millumbilum. Her eru sostatt nøkur týðandi fyrilit, ið eiga at verða tryggjað, um hesin partur av mentanararvinum skal verða tryggjaður fyri framtíðina.

Tað er mestsum burturvið at nevna, at verandi mentanarpolitikkur ikki tryggjar hesi fyrilit. Heldur kunnu vit utan viðari sláa fast, at tað almenna als ongan mentanarpolitikk hefur á hesum øki, og er tískil tann parturin av mentanararvi føroyinga, sum fevnir um almennu skjølini, tí við at fara fyri skeyti.

Søvnini á Landsskjalasavninum eru á mangan hátt sermerkt – unik. Umframt at tey í sjálvum sær mangan eru sera bæriligar fornlutir við framúrskarandi musealum virði, so goyma tey upplýsingar um eina heila tjóð i 700 ár. Hesi savnindi liggja við landsstýrisins vælsignisli í tilvildarligum goymslum, sum ikki lúka tey mest grundleggjandi krøv til goymslutrygd og varðveitingarumhvørvi.

Sum nevnt frammanfyri samtykti lögtingið í 1988 at geva landsstýrinum heimild at byggja nýtt landsskjalasavn. Peningur, sum ígjøgnum 80ini varð játtaður í grunn, varð sambært galddandi reglugerð fyrí landskassagrunnar settur á bók í føroyskum peningastovnum, har 8,5 mill kr. voru tøkar, tá peningur varð fluttur í Landsbanka Føroya, har hann stendur enn. Byggiaðlanin varð tá steðgað av Tórshavnar býrað, ið ikki vildi loyva meira bygging á Debesartrøð, samstundis sum víst varð á annað grundøki. So kom steðgur í.

Men landsstýrið hefur framvegis heimild at fara undir bygging av nýggjum landsskjalasavni, og landsstýrið hefur figging til ein stóran part av projektinum. Hóast allar fortreytir soleiðis eru í lagi, verður ikki farið í holt við byggingina. Tann, ið hefur tokka til okkara mentanararvy, má undrandi spryja, hví landsstýrið ikki nýtir høvíð at byggja nýtt landsskjalasavn nú, allar fortreytir eru til staðar.

Tá listin fer um viðtikin mørk,
setir tað krøv til játtandi politikarar, ið
virka undir tí sjálvsagda kravi at ansa eftir
skattapengunum hjá fólkí.

Tað gevur onga meining at hugleiða um svarið til henda spurning ella gita, hví skiftandi landsstýri síðan 1988 ikki hava viljað loyst hetta týðandi mentarpolitiska mál. Tað er nóg mikil at sláa fast, at fyrilitið fyrir tí partinum av mentanararvi Føroyinga, sum skjalasøvnini á Landsskjaliasavninum umboða, ikki hevur verið umfataður av nøkruum slag av almennum mentanarpolitikki síðan 1988. Skerjingarnar í rakstrinum og harvið tænastuveitingumu til stovnar, granskunar og borgarin sum heild benda á sama borð.

Tá tað til í áheitanini verður spurt, á hvønn hátt almennum mentanarpolitikkur kundi hugsast at gagna arbeiði stovnsins, má svarið verða nakað soleiðis:

Ein fortreyt fyrir einum almennum mentanarpolitikki má verða, forútsæð at vit øll sum heild eru samd um, hvat hugtakið mentan og mentanararvur fevnir um, at landsins politiska leiðsla skilur og viðurkennir,
at fólkssins mentan er grundarlagið fyrir okkara samleika sum tjóð og sostatt fortreytin fyrir, at vit framyvir kunnu liva sum ein føroysk tjóð í Føroyum
at ein miðvisur og heilskapaður mentanarpolitikkur er fortreytin fyrir, at fólkssins mentan kann liva, trívast og mennast,
at ein tilíkur mentanarpolitikkur kostar pening
at mentanarpolitikkur ikki bert er nakað, vit hava ráð til i góðum tíðum,
at tað ikki ber til at lívga summum pörtum av mentanarlívinum, samstundis sum aðrir partar verða hungraðir,
at mentanarpolitikkur má síggjast sum ein heild, rekast út frá einum heildarsýni og ikki í pettum, har tilvildin ræður, har týðandi avgerðir verða tiknar sum best ber til.
at ein skilagóð javnvág má vera millum játtanirnar til undirvísing, granskning og almenntan,
at mentanarpolitikkur sostatt má vera ein heild.

Okkara mentan í breiðari og vanligari merking er sum nevnt ein megin fortreytin fyrir, at vit øll, sum búgvá í Føroyum kenna okkum sum ein tjóð, utan mun til hvørja átrúnaðarliga ella politiska áskoðan vit annars hava. Tað er tí givið og sjálvsagt, at

vit virða okkara egnu mentan. Tann tjóð, sum ikki virðir sína egnu mentan missir sína sjálvsvirðing, og tann tjóð, sum onga sjálvsvirðing hevur, hevur trupulleika við sínum samleika, og tann tjóð, sum hevur trupulleikar við samleikanum, vantrívist utan mun til hennara andaligu og tímiligu viðurskifti og umstøður annars.

Tað eru ymisk eyðkenni við mentanarpolitikkinum tey seinastu árini, ið benda á, at virðingin fyrí pörtum av okkara mentan er minkandi. Sum dömi kunnu vit vísa á ta viðferð almennu skjølini, ið eru meginkeldurnar til okkara mentan í fortíð og nútíð, hava fingið frá landsins stýri

Eitt endmálið við almenna mentanarpolitikkinum má tí verða at endurskapa virðingina fyrí øllum pörtum av mentanarliga virkseminum í Føroyum. Tá hendan virðing er vorðin endurskapað, eigur at verða farið undir at orða ein almennan mentanarpolitikk.

Latið okkum at enda venda aftur til útgangsstøðið fyrí hesum parti av frágreiðingini, nevnliga spurning nr. 7: á hvønn hátt ein almennur mentanarpolitikkur kundi gagnað Landsskjallasavninum. Við støði í tí, sum omanfyri er borið fram, fær svarið valla verið annað enn, at tey sum orða almenna mentanarpolitikk, mugu viðurkenna, at almennu skjølini eru partur av føroyskum mentanararvi, soleiðis sum tað verður viðurkent við savnslóbini frá 1992.

Harnæst má mentanarpolitikkurin á økinum verða rikin sambært hesa viðurkenning.

Hetta merkir,
at tað má vera eitt minstamát av samsvari millum lógásettu
uppgávur stovnsins og játtan stovnsins,
at savnshús við goymslum, ið líka øll vanlig krøv til trygd og
innandura umhvørvi verða bygd sum skjótast.

Um ein komandi almennur mentanarpolitikkur soleiðis kom at fevna um slik savnindafyrilit, hevði tað ikki bert gagnað fyrisitingini og granskingini, men mentanarlívinum sum heild.

7.4 FØROYA FORMINNISAVN

Endamál og søga

Hugskotið til eitt føroyskt fornminnissavn er at rokna aftur til 1890. Átta ár seinni, á Ólavsøku 1898, varð savnið veruleiki. Tað varð skipað sum eitt slag av sjálvsognarstovni, sum umframt við innsavnaðum peningi varð figgjaður við ávísum stuðli frá lögtinginum. Savnið átok sær at savna og sýna fram fornlutir. Í 1916 varð savnið yvirtikið av nýstovnaða Føroya Forngrípafelag. Í 1946 lat felagið lögtinginum savnið, men stóð tó fyri rakstrinum fram til 1952.

Almenni stovnurin Føroya Fornminnissavn, varð við lögtingslög settur á stovn í 1952. Frá sama degi, sum stovnurin fór at virka, hevur fornminnissavninð umfatað eitt sera breitt virksemi. Umframt uppgávurnar hjá gamla savninum, álegði lógin honum uppgávur, sum áður lógu hjá „Fornrannsóknar- og Staðanavnannevnd Føroya Løgtings“ og umsiting av fornminnafriðingarlóginí frá 1948. Í 1972 kom umsiting av lög um bygdasøvn afturat. Um vit samanbera við Danmark, líkist fornminnissavninð mest einum stovni, ið hevur undir sær virksemi hjá „Nationalmuseet“, „Statens Museumsnævn“ og þortum av „Skov- og Naturstyrelsen“. Fornminnissavninð líkist tískil mest teimum íslendsku, grónlendsku, svensku, álendsku og finsku tjóðsøvnunum.

Føroya Fornminnissavn hevur sambært lógum sínum sum høvuðsmálsetning at virka fyri:

- at skráseta, kanna og hava eftirlit við jarðføstum fornminnum, sum lýst er í lögtingslög um friðan av fornminnum og bygningum,
- at fyrireika og standa fyri útgrevstri av toftum, fornum búplássum og søguligum lendum,
- at savna, skráseta og framsýna fornlutir og lutir frá nýggjari tið, sum lýsa livihátt, starvslíkindi og mentan føroyinga til ymsar tiðir ella eru knýttir til søguligar hendingar,
- at hava í hondum savnan av staðanøvnum og munnliga goymdum søguminnum og hava hetta tilfar greitt til vitskap-

- liga granskan, (Skyldan at savna staðanøvn er saman við staðanavnasavninum vorðin delegerað til fróðskaparsetrið).
- at hava eftirlit við bygdasøvnunum og veita teimum hjálp og leiðbeining.

Harumframt hevur fornminnissavnið so við og við fingið álagt at umsíta ávisar friðaðar ognir landsins: Havnar Skansa, Dúvugarðar, Hoyvíksgarð, í Koytu, utan Ánna og prestagarðarnar á Nesi og í Sandagerði. Harafrat er ráðgeving í sambandi við fornminni vorðin ein arbeiðsliða tyngjandi uppgáva.

Føroya Fornminnissavn er sostatt ein siðsøguligur fyrisitingar-, granskings- og upplýsingarstovnur, sum fyrisitur vanligar savnsuppgávur, antikvariskar uppgávur, ráðgevingar- og eftirlitsuppgávur við bygdasøvnum og uppgávur við ognarumsjón fyrir tað almenna. Í mun til uppgávurnar er arbeiðsorkan lítill, og ein høvuðstrupulleiki er, at fyrisitingaruppgávurnar fylla so nögv í gerandisdegnum, at stundir eru hvørki til at gera tær til litar ella til neyðugu granskingsina í tí sambandi. Tann granskings, sum hóast alt fer fram, er at kalla frítiðargranskings burtur av.

Tær lógin, ið liggja til grund fyrir Føroya Fornminnissavn og virksemi tess eru hesar:

- Løgtingslög nr. 19 frá 16. september í 1948 um friðan av fornminnum og bygningum, sum seinast broytt við Løgtingslög nr. 11 frá 19. april í 1972.
- Løgtingslög nr. 32 frá 2. mai í 1952 um fornminnissavn, sum seinast broytt við Løgtingslög nr. 24 frá 9. april í 1964.
- Løgtingslög nr. 17 frá 9. mai 1972 um bygdasøvn við mentan-

At mentanarpolitikkur má síggjast sum ein heild, rekast út frá einum heildarsýni og ikki í pettum, har tilvildin ræður, og har týðandi avgerðir verða tiknar sum best ber til.

arsøguligum týdningi, sum broytt við Løgtingslög nr. 88 frá 17. juli í 1986.

Bygnaður

Eftir savnslóginí liggur stovnurin beinleiðis undir landsstýrinum, men er í dag skipaður sum ein stovnur undir Skúla- og mentamáladeild landsstýrisins. Hvørki nevnd ella ráð er knyttt at stovninum. Tann reglugerð, sum savnslógin áleggur landsstýrinum at skipa dagliga starvið eftir, er ongantíð gjörd. Savnið virkar í staðin eftir innanstovnsskipan, sum landsstýrið er kunnað um.

Figgjarviðurskifti

Umframt egið rakstrarstað, hevur stovnurin eisini ábyrgdina av 2 øðrum rakstrarstøðum: játtanina til bygdasøvn og játtanina til friðað hús og fornminni, ið einamest fevnir um rakstur av friðaðum ognum landsins, men eisini veitir – eftir fornminissavnsins tykki alt ov avmarkaðan – möguleika fyrir at stuðla varðveiting av øðrum friðaðum húsum og fornminnum.

Rannsóknarvirksemi fornminnissavnsins hevur í vissan mun verið figgjað sum liður í storri verkætlanan. Nevndar kunnu verða útbyggingar hjá SEV og Landsverkfroðinginum, ið hava figgjað fornfrøðiligar rannsóknir í tann mun útbyggingarnar hava nervað friðað fornminni. Í sambandi við varðveiting av ávísum fornminnum, eitt nú í Koytu og Hoyvíksgarði, kemur fyrir at privatfólk stuðla við stórum upphæddum.

Samstarvsstovnar

Fornminnissavnið hevur einki formaliserað samstarv úteftir, men hevur í dagliga virki sínum regluligt samskifti við aðrar stovnar. Serliga kunnu tó nevnast

- Matrikulstovan (samstarv um eina skrásetingarverkætlan)
- Fróðskaparsetrið (samstarv um innsavningar)
- Stovnarnir á Debesartrøð (samstarv um EDV menning)

Framtíðarætlanir

Alt síðan fornminnissavnið varð stovnað, hevur virksemið verið darvað av einum kœvandi hølistroti. Fornminnissavnið helt áður til undir tróngum hølisviðurskiftum á Debesartrøð. Nú húsast stovnurin á gomlu Royndarstøðini í Hoyvík. Herfyri varð bygningurin í Brekkutúni keyptur at hýsa gripagoymslum savnsins, ið harvið fyrstu ferð eru komnar undir trygg og skipað

viðurskifti. Samstundis avgjørði landsstýrið, at eisini framsýningar savnsins skuldu vera har fyribils til nýbygging kundi verða framd. Skapan og uppsetan av nýggju framsýningum fornminnissavnsins er í gerð og fer at ganga yvir nokur ár, treytað av figgjarkarminum, sum í lötuni er sera tepur. Við í endaligu æflanunum er nýggjur framsýningarbygningur í Hoyvík um ikki ov langa tið. Í Hoyvík verður eisini arbeitt við at seta Hoyvíksgarð við sethúsum, úthúsum og lendi í stand at nýta sum útisavn.

Millum framtíðarynskini er dagföring/gerð av regluverki fyrir stovnin og virksemi hansara. Ein stórur trupulleiki er samskiftið millum stovnin og landsstýrið. M.a. er mangan ógreitt, hvørja deild í landsstýrinum, stovnurin í veruleikanum hevur tilvísing til.

7.5 FØROYA NÁTTÚRUGRIPASAVN

Føroya Náttúrugripasavn virkar eftir lög nr. 26 frá 17/8-1955 við seinni broytingum.

Høvuðsendamálið kann býtast í tvey:

- a) savna, varðveita og framsýna náttúrugripir, sum lýsa náttúru landsins
- b) savna, varðveita og handfara náttúruvíśindaligt tilfar.

Føroya Náttúrugripasavn er í trimum deildum:

Plantusavnið

Djórasavnið

Jarðfrøðissavnið

Allar triggjar deildirnar hava vitjan av útlendskum víśindafólkum, ið savna og viðgera føroyskt tilfar, ið eftir lidnu viðgerð endar á savninum. Ofta fara rannsóknirnar og tað fylgjandi granskingsarbeiðið fram í samstarvi við víśindafólk á stovnum.

Høvuðsuppgávurnar á savninum fevna um at fremja náttúruvíśindaliga granskning, modellering og/ella konservering av

framsýningarlutum, uppbyggja náttúrufreðiligar framsýningar, arbeiða við skráseting v.m. av søvnum og viðgerð av náttúrufreðiligum umsitingarligum málum.

Tey seinastu árini hava allar tríggjar deildirnar savnað, varðveitt og handfarið tað savnaða náttúruvínsindaliga tilfarið, meðan framsýningarvirksemi savnsins hefur verið sera avmarkað. Sparingar og vánalig hølisviðurskifti hava lagt forðingar fyri hesum táttinum av virkseminum.

Um endamálgreinin hjá savnинum, at savna, varðveita og sýna fram náttúrufreðiligt tilfar, skal javnviga, svara lög og praksis ikki saman við tað, at framsýningarvirksemið eיגur at vera meiri. Tey seinastu árini, har savnið er skert inn at beini, og nøgdin av fólk er minkað munandi, hefur tīðin verið brúkt til at handfara tað savnaða tilfarið, ið ikki kostar so nögv. Sostatt hefur virksemi stovnsins ikki verið tarnað fullkomiliga. Játtanin hefur hvort ár verið brúkt til fulnar, men savnið hefur eisini megnað at fingeð heilt nögv av pengum uttanífrá.

Allar tríggjar deildirnar hava tætt samstarv við aðrar granskunar og stovnar innan- og utanlands.

- Ein almennur mentanarpolitikkur eiger at gagna stovninum við at gera hann meira sjónligan, ikki minst eiger hann at virka fyri, at framsýningarnar fáa betri sømdir.

Á henda hátt kundi stovnurin fingeð stórri týdning fyri færøyska almenningin, serliga ungdómin. Eisini fyri ferðavinnuna kundi hann fingeð stóran týdning, t.d. hevði borið væl til at kunnað um umhvørvi og náttúru – eitt mál, sum verður givið alsamt stórri ans, bæði her og í útheiminum.

At ein skilagooð javnvág má vera
millum játtanirnar til undirvísing, granskung
og almenntan.

- Ein almennur mentanarpolitikkur eiger at fremja neyvt samstarv stovnanna millum.
- Ein almennur mentanarpolitikkur eiger at umhugsa leina heildarætlan fyrir arbeiðsumstøður og hølisviðurskifti, sum almennir stovnar skulu virka undir. Tey truplu hølisviðurskiftini hjá stovninum í dag dýrka raksturin. Peningurin átti at verið nýttur til at veita neyðugu tænastur til viðskiftafólk.

7.6 LISTASAVN FØROYA

10. januar 1948 samtykti Føroya Løgting at seta á stovn ALMENT FØROYSKT LISTASAVN. Stovnurin varð stýrdur av eini 7 mannannevnd – Løgtingið valdi 3, Listafelag Føroya 2, Tórshavnar Býráð 1 og Føroya Lærarafelag 1. Peningur varð játtaður á hvørjum ári á Løgtingsins figgjarlög at keypa listaverk fyrir. Í 1969 eydnaðist tað áhugafelagnum LISTAFELAG FØROYA (ið var stovnað í 1941) at lata upp nýggja LISTASKÁLAN við Viðarlundina í Havn. Byggingin varð figgjað av peningastovnunum, Tryggingarsambandinum, Landsstýri og Býráð – og øðrum stuðlum. Listaskálin varð skipaður sum sjálvgognarstovnur, stýrdur av 3 mannannevnd, ið listafelagið, landsstýrið og býráðið høvdu valt, og fyristøðumaður varð settur.

Sambært avtalu millum Alment Føroyskt Listasavn og Listafelag Føroya kom Listaskálin at hýsa ognunum hjá listasavnum, sostatt húsaðust tveir ymiskir stovnar í húsinum. Greitt var frá fyrsta degi, at Listaskálin var alt ov lítil til bæði at kunna sýna fram ognir listasavnsins og nøkta framsýningartørvin, ið annars var. Men hetta var so ein byrjan til eitt føroyskt tjóðlistasavn – nationalgallari. Tað gekk stríltið hjá Listaskálanum at svara hvørjum sít, men ein saneringsskipan, sum peningastovnarnir lögdu upp til og eiga stóra tökk fyrir, varð gjørd umleið 1980. Nú var Listaskálin at kalla skuldarfríur, men verri var, at húsið lak í eyri og seyri og var at kalla ónýtiligt. Í 1982 máttu listaverkini fáast út, og tey fingu innivist hjá býráðnum. Húsið mátti latast aftur. Landsstýrið og løgtingið samdust tá um at seta av pening á figgjarlögini til stóra umvæling. Listaskálin

varð at kalla gjørdur av nýggjum, einans veggirnir og gólvíð vórðu brúkt aftur, og sigast kann, at sum bygningurin stóð eftir umbygging í 1983, var hann eitt nýtt hús, sum tað almenna hevði goldið.

Í 1989 vórðu tær tríggir eindirnar, ið varðaðu av myndlistini, lagdar saman: 1) *Alment Føroyskt Listasavn* (almennur stovnur) – 2) *Listaskálin* (sjálvognarstovnur) – 3) *Savnið av føroyskum listaverkum hjá Listafelag Føroya* (privat felag). Burtur úr hesum varð gjørdur nýggjur stovnur – *Listasavn Føroya*. Eingin hugsaði annað enn, at hetta nýggja savnið skuldi vera almennur stovnur, ið kundi sammetast við hini bæði søvnini – Fornminnissavnið og Náttúrugripasavnið. Men nú bar so á, at múgvandi danskir grunnar – serliga Augustinusfonden – um hetta mundið søgdu seg vilja figgja bygging av eini stórari viðkan av Listaskálanum. Slíkir grunnar seta tó ta treyt, at stovnur, teir lata pening til, skal skipast sum sjálvognarstovnur. Tí varð Listasavn Føroya skipað sum sjálvognarstovnur. Men av tí at allar ognir, ið hesin stovnur yvirtók frá tí gamla listasavninum eru almennar, somuleiðis meginparturin av tí, ið hann fer at umsita í framtíðini (umframt eru tó testamentariskar og aðrar gávur, veitingar frá útlendskum grunnum og annar stuðul), varð gjört av, at landsstýrið skuldi hava avgerandi ávirkan í nevndini. Listafelag Føroya velur 1 nevndarlim, felagið Føroysk Myndlistafólk 1, Tórshavnar Býráð 1.- Tann fjórða velur landsstýrið, hann er formaður, og hevur tvær atkvøður. Dentur skal tí leggjast á, at sjálvognarskipanin einans er ein formalitetur – tað er framvegis Landsstýrið, ið hevur ábyrgd av og umsjón við Listasavni Føroya, og raksturin verður goldin av Løgtingsins figgjarlógi.

Nýggja Listasavn Føroya varð latið upp í 1993. Við teirri peningaupphædd, ið játtað hevur verið í 1995-96, ber til at hava virksemi á einum rímiligum stöði. Í inntøkuætlani er pláss er fyri nýkeypi í vissan mun – keyp av listaverkum munar væl sum stuðul hjá listafólkunum, serliga nú privata keypið er minkað munandi av teimum ringu tíðunum. Samanumtikið skal sigast, at hesin stovnur við núverandi játtan er færur fyri at vera

sjónligur í mentanarlívinum og vera eitt tilboð til gagns fyri ferðamannavinnuna.

Grafiskur verkstaður í Listaskálanum

Í samstarvi við Norðurlandahúsið er innrættaður ein GRAFISKUR VERKSTADUR í norðara enda á gamla Listaskálanum. Savnið hevur lagt hóli til og innrættað verkstaðin í sambandi við byggingina – Norðurlandahúsið hevur latið meginpartin av grafisku útgerðini. Verkstaðurin skal eyðvitað vera eitt tilboð til listafólk okkara, men tann stóra ætlanin er umframt, at verkstaðurin skal fáa listafólk uttanífrá at koma til Føroya at arbeiða.

Vít hava enn ikki útbúnar føroyskar tekningar, ið kunnu standa fyri virkseminum, og heldur ikki figgjarligan möguleika fyri tí enn. Men í samstarvi við Det Grafiske Værksted í Hjørring í Danmark og aðrar tekningar úr Keypmannahavn hava vit skipað fyri grafiksymposium – summaríð 1995 voru listafólk úr øllum Norðurlondum her og royndu verkstaðin, í juni 1996 koma danskir grafikarar higar at arbeiða (stuðul frá donskum grunnum), seinni í ár tyskarar (stuðul frá tí tyska grunninum Goethe-Institut). Í 1997 koma finskir- og í 1998 norske grafikarar higar í somu ørindum. Ætlanin við hesum tiltökum er at skapa áhuga fyri Føroyum í listaligum sambandi og at upplýsa um tær góðu arbeiðsumstøður, vit kunnu bjóða her. At möguleikar eru fyri hesum, halda vit okkum kunna siga av teimum royndum, vit higartil hava – tey flestu listafólk, ið vitjað hava verkstaðin, ynskja sær at koma aftur. At verkstaðurin og tað *altjóða* virksemi, ið kann skapast utan um hann, kann fáa týdning fyri ferðamannavinnuna, ivast vit ikki i.

Eydnast ætlan okkara at skapa hendar áhuga viða um, kann grundarlag verða fyri at seta rættiligan grafiskan leiðara og hjálparfólk, og hava verkstaðin gangandi alt árið. Vit kunnu kanska harmast um, at Norðurlandahúsið í Føroyum hevur ikki rættiliga enn sæð möguleikarnar í hesum virksemi, sum tað jú sjálvt hevur sín lut í. Tað hevur heldur ikki rættiliga eydnast at fáa í lag samvinnu við Nordiskt Konstcentrum á hesum øki. Sum kunnugt hava Føroyar onga umboðan, hvørki í NKC ella NKKK, og eru tí lítið sjónligar í hesum norðurlendsku stovnum.

Roynt verður at arbeiða í smáum við at upplýsa og skapa áhuga viða um. Vit royna eisini at leita fram til tey røttu fólkini, ið kundu hugsast at viljað komið til Føroya at staðið fyri slíkum verkstaði. Men til tess at kunna fáa gongd á rættiliga, verður helst neyðugt at arbeiða við at fáa til vega váðafúsa figging til virksemi t.d. eitt 3-áraskeið.

Framsýningar-samstarv ímillum tey trý søvnini

Eitt samstarv ímillum tey trý søvnini – Føroya Fornminnissavn, Føroya Náttúrugripasavn og Listasavn Føroya – kundi komið til góðar á framsýningarøkinum. Nú er Listasavnið komið at standa, har tað stendur, við góðum framsýningarumstøðum. Men hini bæði søvnini hava einans fyribils loysnir á hesum øki – framsýningarhøli, ið antin eru ótrygg og óhóskandi (á Debesartrøð) ella óvirðilig (i Málingahandlinum). Tá ið verulig loysn verður funnin á hesum spurningum, kann hugsast, at tær søguligu og náttúrufreðiligu høvuðsfarmsýningarnar eiga at leggjast til rættis eftir einum heildarsjónarmiði, – hetta hevur givið góð úrslit í grannalondum okkara. Dentur skal leggjast á, at her verður ikki nomið við umsitingaruppgávur, granskning, undirvísing og aðrar uppgávur, ið liggja á hesum báðum almennu stovnum. – einans framsýningarvirksemið. Mælt verður í hesum sambandi til, at eitt samstarv verður gjört um framleiðslu av *smærri serframsýningum*, ið kunnu sendast bygd úr bygd um landið. Hetta hevði gjört tey trý søvnini meira sjónlig og havt stóran mentanarligan týdning fyri bygdirnar. Í 1970-árunum til miðskeiðis í 1980árunum gjørði Føroya Fornminnissavn á hvørjum ári eina slíka serframsýning – evnið kundi vera

Vit mega nú vera komin hagar til,
at skrivingin verður meira enn viðfáningsur,
í fríløtum ella eftir ein strevnan
arbeiðsdag.

„Nólsoyar Páll“ – „Báturin“ „Forn barnaleiku“ – „Slupptíðin“ – „Sild“ – „Fuglaveiði“ og mangt annað. Stundum varð komið inn á økið hjá Náttúrugripasavninum, ið eisini gjørði nakraþ serframsýningar, men eitt skipað samstarv var ongantið. Helst mundi tað vera av fíggjarligum ávum, hetta virksemi datt niðurfyri, men skotið verður upp, at tátturnir verður tikan uppaftur, og at dentur tá verður lagdur uppaftur meira á at fáa framsýningarnar at ferðast um landið. Í sambandi við framsýningarnar kunnu fyrilestrar verða hildnir um tey evni, tær snúgva seg um.

Framsýningarnar kunnu fevna um alskyns sögulig, síð-sögulig, náttúrufrøðilig og listarlig evni, og eyðvitað koma stovnar sum Landsbókasavnið og Fróðskaparsetrið við inn í myndina.

Tey trý søvnini noyðast at seta fólk av til hetta eitt skifti á hvørjum ári, men eitt samstarv hevði óivað gjört, at meira fekst burturúr teimum kreftum, ið hóast alt kunnu setast av. Tað kundi eisini økt um mæguleikarnar fyrir at fingið framsýningar utan úr heimi út á bygdirnar.

Men til tess krevst, at framsýningarumstøðurnar verða munandi böttar úti um bygdirnar, og her liggar ein stór uppgáva á láni. Tey seinnu árini eru komin bygdarhús, samkomuhús, skúlar, ítróttarhallir, bókasøvn o.a, men kortini má sigast, at sjálvt í býum og stórbygdum kann vera torfört at finna rímlig framsýningaráhöli, har ein framsýning kann koma til sín rætt. Tað er av stórum týdningi, at trygdarviðurskiftini eru í lagi. Tey, ið hava roynt at gera serframsýningar utan fyrir Havnina, hava mangan mist mótið, tí umstøðurnar eru illa hóskandi. Skal eitt nú ein fimleikahöll brúkast, fæst hon bara frá friggjadegi eftir skúlatið til mánamorgun fyrir skúlatið – hetta er alt ov stutt – ein framsýning í stórarri bygd eigur ikki at vera stytri enn viku – 14 dagar. Vit kunnu staðfesta, at framsýningar utan fyrir Havnina eru sera sjáldsamar.

Helst standa høli viða hvar um landið, ið kunnu setast í stand til hetta endamál utan stórvegis íløgu. Roynt eigur at vera at skapa áhuga fyrir hesum hjá teimum, ið standa fyrir bygdarhúsunum. Ein treyt fyrir, at tað almenna letur studning til

bygdarhús, kundi verið, at góðar og tryggar framsýningarárumstóður fylgja við húsinum. At samskipa og taka ímóti ferðandi framsýningum, seta tær upp og skipa fyrí fyri leistrum í tí sambandi, hevði verið eitt hóskandi mál hjá leiðslunum fyrí bygdarhúsini – og kunningarstovunum viða um landið.

8. LOFTMIÐLARNIR

8.1 ÚTVARP FØROYA

Endamál

Í uppskotinum til nýggja útvarpslóg eru m.a. hesar orðingar:

„Landið hevur gjøgnum sjálvstøðugan landsstovn, Útvarp Føroya“ einkarrætt til at senda útvarp í Føroyum“.

„Útvarp Føroya kann gera og senda útvarpssendingar í Føroyum, men kann eisini reka annað virksemi, sum náttúrliga er knyttt at virksemi stovnsins“.

„Programmvirksemið hjá Útvarpi Føroya skal fevna um tiðindaflutning, upplýsing, undirhald og mentan. Í programmvirkseminum skal dentur leggjast á eitt sakligt og óheft upplýsingarvirksemi, talufrælsi og eitt fjøltáttat programmtílboð“.

Virksemi

Útvarpið arbeiðir miðvist við at menna programmvirksemið. Dentur verður lagdur á at fáa eitt so heilskapað programmtílboð sum gjørligt, at fáa samskipti við lurtararnar – og at geva lurtarum góða atgongd til útvarpið.

Grundleggjandi sjónarmiðið undir programmvirkseminum er tað sonevnda „Public Service“-hugtakið. Hetta merkir, at útvarpið skal hava ein góðan, trúverdigan og óheftan tiðindaflutning, skipaða upplýsing um samfelags- og onnur viðurskipti, og dygdargóðar sendingar innan eitt nú mentan og undirhald.

Í verki síggjast programpolitisu sjónarmiðini aftur á tann hátt, at umleið 45% av senditiðini eru tónleikur og umleið 55% tala. Í talusendingunum verður roynt at rækka øll øki: Tiðindi,

At tað má vera eitt minstamát
av samsvari millum lógásettu skyldurnar hjá
søvnunum og so játtanirnar á
fíggjarløgtatingslóginí.

aktuelt tilfar úr Føroyum, útlondum og norðurlondum, orðaskifti, barnasendingar, ungdómssendingar, mentanarsendingar, undirhald osfrv. Á sama hátt skulu tónleikasendingarnar umboða øll slög av tónleiki og ikki bert tað, sum flest fólk vilja hoyra.

Samsvarandi hesum er tað eitt framtíðarmál at kunna varðveita og bøta um dygdina í Public Service virkseminum – og samstundis stigvist at kunna útbyggja senditiðina, so útvarpið kann bjóða lurtarunum eitt útvarpstilboð allan dagin.

ÚF hevur skipað fyri lurtarakanning 1991 sum vídir, at nögv verður lurtatæg eftir útvarpinum, og at útvarpið er ein fastur tattur í dagliga lívinum hjá fólk.

Stovnurin er sjálvur av teirri áskoðan, at um mett verður um dygdina og vavið í programmtilboðunum undir einum, so er hetta støðugt batnað tey seinastu árini. Hóast hetta er tó greitt, at á fleiri økjum er tilboðið enn ikki nóg gott, tí figgjarligu karmarnir avmarka möguleikarnar. Roynt verður at bøta um hetta við eitt ár at taka ávisar tættir upp og onnur ár aðrar.

Lögargrundarlag og figgjariðurskifti

Lögargundarlagið undir Útvarpi Føroya er Ll nr. 23 frá 28. mars 1956 við seinri broytingum. Grundarlagið undir virkseminum hjá útvarpsnevndini er Ll nr. 87 frá 14. februar 1957 og reglugerð nr. 51 frá 18. juli 1957. Útvarpið rekur happa-dráttarspæl samb. Ll nr. 157 frá 6. desember 1995. Verandi útvarpslög er ótiðarhóskandi – og kann ikki longur fylgjast til fulnar. Nýggj lóggáva verður fyrireikað í løtuni, og hon verður væntandi sett í gildi í 1996.

Viðvíkjandi figgjarorkuni er at siga, at raksturin av útvarpinum verður figgjaður við inntekum, sum stovnurin útvegar sær við útvarpsgjaldi, kunngerðum og V4-spæli. Í tiðarskeiðinum frá 1992 til 1994 minkaðu samlæðu inntekurnar við góðum 20 prosentum. Mett verður tó, at afturgongdin nú er steðgað, og í 1995 var aftur ein vökkstur í inntekunum. Árini 1992 – 1995 fekk útvarpið eisini álagt at gjalda raksturin av nýggju MB-sendistøðini, men frá 1. januar 1996 yvirtók landskassin aftur allan raksturin av sendinetinum.

Í 1993 kom útvarpið undir MVG-skipanina. Hetta er sera

tyngjandi, og tí verður gjört vart við, at í einum almennum mentanarpolitikki er vert at umhugsa, um útvarpsvirksemi – eins og annað mentanarligt virksemi í landinum – eiga at sleppa undan meirvirðisgjaldi.

Tá havdur verður í huga tann stóri týdningur, sum útvarpið hevur í dagliga lívinum í fóroyska samfelagnum, verður hildið, at tað í einum almennum mentanarpolitikki eisini eiga at verða umhugsæt at geva útvarpinum rúmari karmar at virka innan fyri. Verður eitt sindur av peningi játtáður á fíggjarlögini til virksemi útvarpsins, so ber til at gera eitt enn betri programm-tilboð. Hetta merkir so aftur, at tað ber til at fara undir nýggjar tættir – og at hava fóroyskt útvorp allan dagin hvønn dag. Lutfalsliga smáar peningaupphæddir gera stóran mun í hesum samanhangi.

Millumtjóða samstarv

Tað samstarv, sum útvarpið hevur við aðrar útlendskar og norðurlendskar stovnar, hevur bert samband við programm-virksemi útvarpsins.

ÚF hevur gott samskifti við hinan norðurlendsku útvarps-stöðirnar, men luttekur ikki beinleiðis í samstarvinum millum norðurlendsku útvörpini. Hetta er grundað á, at útvarpið ikki heldur seg hava fíggjarorku til at luttaka í tilíkum samstarvi – sammett við ta nyttu, sum fæst burtur úr hesum.

Annars leggur ÚF stóran dent á sendingar og tilfar úr norðurlondum við tí endamáli at økja kunnleikan í Føroyum til norðurlandskt mentanarlív, vinnulív, politisk viðurskifti og annað.

Mentanar- viðurskiftini

Í programmavirksemi sínum hevur útvarpið havt gott samstarv við mentanarstovnar og mentanarlívið í Føroyum sum heild. Í mongum fórum hevur útvarpið havt ein leiklut sum sambindingarlið millum mentanarvirksemið og almenningin.

Tey fyrstu nógvu árini var fíggjarorka útvarpsins sera lítil. Tað mesta av mentanarliga tilfarinum varð latið ókeypis, og fólk voru til reiðar at rætta eina hond, utan at tosað varð um veruliga lón ella samsýning. Samstarvið bygdi mest á skapan-argleði og upplivingar.

Útvarpsins partur var yvirhøvur at lata almenningin sleppa at hoyra tað, ið varð skrivað og yrkt ella framborið og framfört. So hvørt sum figgjarligu umstøðurnar batnaðu, hevði stovnurin möguleikar fyrir at lata eina ávísa samsýning fyrir tilfar og arbeiði.

Í 80-árunum broyttust viðurskiftini nögv. Meira peningur varð játtaður til mentanina. Mentanarlíga virksemið øktist og varð á ávísum økjum professionaliserað. Möguligt varð hjá støðugt fleiri fólkum at velja sær eitt lívssstarv innan mentanina. Við hesum fylgdi eitt náttúruligt krav um góðar umstøður at virka undir, og at mentanararbeiði varð samsýnt eins og onnur yrkisavrik.

Í hesi gongd broyttist leikluter útvarpsins á nøkrum økjum. Meðan luturin fyrr næstan burtur av var at bera úrslitið av mentanararbeiðinum viðari til lurtararnar, gjørdist luturin nú í mongum fórum tann – heldur at „keypa mentan“ at bera viðari til lurtararnar. Til ber at siga, at útvarpið kom í eina tvistøðu millum tað professionella mentanararbeiðið og tað, sum verður gjørt av áhuga.

Upphavs- rætturin

Í hesum sambandi vórðu eisini sett fram krøv um betur skipað viðurskifti. Føroysku rithøvundarnir vóru teir fyrstu, sum av álvara settu tiltøk i verk til tess at verja síni rættindi. Rithøvundafelagið setti í 1989 fram krav um, at gjøldini fyrir at lesa úr teirra verkum skuldu hækka munandi. Hetta førði til, at gjøldini fleirfaldaðust eftir fáum árum, og nögv varð broytt.

Rættindini til at lesa summi verk gjørdust so dýr, at neyðugt varð at avmarka nýtsluna. Kostnaðurin stóð ikki í lutfalli til tann framleiðslukostnað, sum útvarpið annars noyðist at halda seg á, um tað skal bera til at bjóða lurtarum eitt líkinda programm tilboð. Útvarpið vísir til sammetingar á, at prísurin á føroyiskum verkum er fleirfalt tað, sum prísurin er á íslendskum verkum. Upphavsraetturin til verk, sum ongantið høvdur verið sett í samband við pening ella inntøku, umboðaði nú eitt stórt virði, og stórt trýst verður lagt á útvarpið um at fáa verkini lisin.

Avleiðingin av hesi gongd hevur verið, at útvarpið nýtir munandi storri upphæddir til hetta endamál fyrir at kunna

varðveita upplesturin. Við verandi skipan verður tað ongantið möguligt at gera upplestur til ein dagligan tátt á skránni – á sama hátt, sum tað er náttúrligt at spæla tónleik hvønn dag.

Hesi viðurskifti verða tikin fram, tí tey lýsa tað tvístöðu, sum útvarpið ofta er í. Aðrir bólkar innan mentanarlívið hava sett útvarpinum líknandi krøv og ynski; men verandi figgjarorkan loyvir ikki útvarpinum at ganga hesum umsóknum á møti. Ein munandi partur av mentanarliga tilfarinum í útvarpinum kemur framvegis frá fólk, sum fáast við mentan av áhuga, og útvarpsins partur er at medvirka og stuðla upp undir virksemið.

Samstarv er lyklaorðið til framtíðina

- Spurningurin er, hvussu almenningurin kann fáa stærri ágóða av menningini í mentanarlívinum og teimum øktu játtanum til hesi endamál. Eingin ivi er um, at útvarpið hevur ein tyðandi leiklut sum sambindingarlið millum mentanarlívið og almenningin. Samstarv eigur at vera eitt lyklaorð í einum komandi almennum mentanarpolitikki, og útvarpið hevur hesar möguleikar fyri at medvirka í hesum samstarvi:
  - Útvarpinum kundi verið játtáður peningur til at „keypa“ mentanarligt tilfar. Á henda hátt kundi ein avmarkaður partur av játtanini til mentanarligu endamálini verið nýttur innan karmarnar hjá ÚF, og peningurin hevði verið stuðul til tey, sum fáast við eitt nú tónleik, bókmentir og sjónleik.
  - Við játtanum av almennum peningi til mentanartiltök kann – í teimum fórum tað ber til – verða sett sum treyt, at útvarpið fær atgongd til tilfarið utan annan kostnað enn tann, sum

Tá ið tað almenna hevur átikið sær at löggeva á summu økjum, so mást tú sum borgari í samfelagnum skilja hetta sum, at tað almenna við lög ásannar, at her er ein tørvur, sum má nøktast, og eitt minstamark sum má haldast.

- hevur samband við at evna tilfarið til útvarpsnýtslu. Hetta kundi tryggjað, at almenningurin fær storri atgongd til úrslitið av mentanarliga arbeiðinum.
- 3) Myndugleikarnir kunnu taka stig til at skipa samstarv millum ymiskar mentanarstovnar. Hetta kann verða gjört i sambandi við peningajáttanir. Endamálið eiger at vera at tryggja, at uppgávur, sum einstakir stovnar ikki megna at loysa einsmallir, verða loystar í felag. Tað ber til at ímynda sær fleiri möguleikar, har útvarpið kann luttaka í tilíkum samstarvi: skúlamyndugleikarnir, almennu forlögini og útvarpið kunnu samstarva um skúlaútvarp, leikpallurin og útvarpið kunnu samstarva á tónleikaøkinum, og utan iva kundi samstarvið millum Fróðskaparsetrið og útvarpið verið útbygt.

8.2 SJÓNVARP FØROYA

Endamál

Sjónvarp Føroya er ein almenn féroysk sjónvarpsstøð, sett á stovn við løgingslög frá 21. mai 1982. Um endamálið við støðini sigur lógin, at "Sjónvarp Føroya hevur til endamáls at hava objektivan, sakligan og upplýsandi tiðindaflutning og sendingar annars, ið varðveita og fjálga um féroyska mentan, átrúnað og siðalæru".

Sjónvarpið er ein sonevnd "public service"-støð, og hetta merkir, at SVF hevur serligar skyldur at rökja áhugamálini hjá øllum borgarum í samfelagnum og ikki bert at leggja seg eftir alla tiðina at senda tað, fjöldin sigur seg vilja hava. Tað áliggur sostatt SVF at vera fjøltáttáð, sakligt og óheft í síni upplýsing og í undirhaldinum, og at leggja dent á góðsku.

Skal Sjónvarp Føroya kunna virka miðvist eftir hesum endamáli, er avgerandi neyðugt, at tað hevur eitt grundarlag, sum bæði hyggjarar og starvsfólk skilja og taka undir við. Hetta hevur týdning, bæði tá talan er um at fáa feroyingar at viðurkenna SVF sum teirra egnu sjónvarpsrás, og tá talan er um at menna stovnin til eina vælvirkandi eind.

Eins og eitt nú skúlar og bókasøvn hevur sjónvarpið stóran týdning, tá tað snýr seg um at tryggja borgarum landsins upplýsing og menning. Ein av fortreytunum fyrir sonnum fólkaræði er, at fjølmiðlarnir í virki teirra kunnu vera sakligir og óheftir. Sjónvarpsstjórin hevur orðað tað soleiðis: "Við at gera so nóg og gott tilfar sum til ber skal sjónvarpið virka fyrir, at allir føroyingar gerast betur fórir fyrir at liva, virka og trúvast í føroyska samfelagnum – og at taka støðu til og ávirka tað á fólkaræðisligan hátt.

Somuleiðis skal sjónvarpið sum gluggi virka fyrir, at tjóðin gerst betur fórir fyrir at skilja heimssamfelagið og at liva í og saman við tí. Hesa uppgávu skal sjónvarpið rökja eftir ynski og tørvi hjá øllum føroyingum, men óheft av politiskum, átrúnaðarlígum og figgjarligu seráhugamálum".

Borgarin skal altso fáa upplýsing og uppliving og eina fatan av samtið síni. Hetta merkir aftur, at sendingarnar mega skapa eitt søguligt perspektiv – bæði hvat viðvíkur heimssøguni, Føroya sögu og siðsøgu, søguni um vinnulív, figgjarviðurskifti, politikk osfr. Eisini má skrá sjónvarpsins hava eitt gott ment-anarligt perspektiv – bæði viðvikjandi fólkalivi, bókmentum og list.

Rakstur

Rakstrartöl sjónvarpsins eru sera lág – eisini lutfalsliga, tá samanborið verður við samsvarandi stovnar í grannalondum okkara. Í 1996 hevur sjónvarpið 16,3 mió. kr. at arbeiða við. Av hesum eru 12,65 mió. kr. sjónvarpsgjald og 3,4 mió. kr. lýsingar. Landskassastuðulin til rakstur er 0 í verandi figgjarári.

Til samanberingar kann vílast á, at TV2/Bornholm kostar 25 mió. kr. um árið. Nevnast kann, at eginframleiðslan hjá teimum er 1/2 tíma um dagin. KNR-radio/tv í Grønlandi kostar næstan 50 mió. kr. um árið. Av hesum peningi fær grønlendska sjónvarpið nóg tann stórsta partin. Danmarks Radio kostar uml. 2,5 milliardir um árið. Av hesum fær danska sjónvarpið DRTV umleid 1,7 milliard kr. NB!

Sjónvarp Føroya kostar føroyingum eina krónu pr. íbúgva pr. kvøld. Sjónvarpsstjórin metir, at um stovnurin hevði 25 mió. kr. árliga at arbeiða við, so hevði borið til at bjóðað føroyingum

veruligt kvalitetssjónvarp. Hetta mérkir, at inntøkur sjónvarpsins mega ókjust. Ein máti er at gera hetta við spæli; men neyðugt verður helst eisini, at landsmyndugleikarnir aftur seta pening á lögtingsfiggjarlóginum til rakstur av sjónvarpinum.

Ein figgjarligur smeitur fyri sjónvarpið var, at við lögtingslóginum um avtøku av landskassagrunnum (1992) varð Sjónvarpsgrunnurin avtikin. Siðan tá hevur sjónvarpið ongan pening fngið tillutaðan av teirri upphædd, sum stóð í grunninum. Orðingin í § 1 sigur tó, at "Landskassin yvirtekur tær skyldur, ið álliggja avtiknu grunnunum", og Ll. nr. 26 um toll á sjónvarpsmóttakarum frá 8. maí 1969, sum ongantið er avtikin, hevur í § 1 hesa orðing: „Tollurin á sjónvarpsmóttakarum er kr. 300 + 30% av virðinum. Bæði fasta gjaldið og tey 30% fara óskerd í grunn til byggjan av sjónvarpi“. Búskapardeildin í Tinganesi hevur skyldu til at svara spurninginum: Hvar fer hesin peningur í dag, og hvat verður hann nýttur til?

Norðurlendskt samstarv

Sjónvarp Føroya hevur eitt ávist samstarv við stovnar í hinum norðurlondunum. Talan er í flestu fórum um aðrar sjónvarpsstøðir. Samstarvið er av serliga stórum týdningi, tá talan er um rættindi til sendingar, og sjónvarpið hevur sera stórt gagn av hesum samarbeiði. Í hesum sambandi skal nevnast, at eitt nú danskt sjónvarp hevur verið sera stórtokið í samvinnuni við føroyska sjónvarpið. Ein áhugaverd sjónvarpssending er "Grannar okkara", sum er eindømi í norðurlondum um eitt sjónvarpstiltak, sum undir einum ber tíðindi úr øllum norðurlondum til hyggjaran.

Samstarv við Norðurlandahúsið

Sjónvarpið hevur mangan samstarvað við Norðurlandahúsið, og hetta samstarv hevur hævt stóran týdning, eitt nú tá talan hevur verið um at nýta høli og hentleikar hjá Norðurlandahúsini – t.d. í sambandi við valsendingar og annað. Í øðrum fórum hevur talan verið um felagstiltök, sum til dømis Prix Føroyar ella nýggjárskonsertina, har eisini Føroya Symfoniorkestur og Útvarp Føroya eru partar í samstarvinum.

Framtíðaráætlanir

Fleiri tiltøk kunnu verða sett í verk – summi fyrr enn onnur –

um fíggjarliga støða sjónvarpsins verður styrkt nakað. Sjónvarpið hevur boðið sær til, sjálvt at fáa til vega í minsta lagi ein part av hesum styrki. Av hesum tiltökum eru at névna:

Fólkastýrið

Sjónvarp Føroya ætlar sær í næstum undir samráðingar við formansskapin i lögtinginum fyri at fáa greiðu á, um SVF skal varpa tingfundirnar kring landið.

Nærdemokratiið

Sjónvarpsleiðslan viðger spurningin um, hvussu tann nýggja og einfalda upptøkutøknin kann nýtast til at seta í verk tær hugsanir um ein bandverkstað, sum fjølmiðlanevndin skjeyt upp í álti sínum frá 1991. Ein bandverkstaður kann geva hyggjarum høví til sjálvir at royna seg í sjónvarpsframleiðslu.

Betri barnatilfar

Umframt at halda fram við og menna bæði "Flogmúsina" og "Hvølpalásið" hevur sjónvarpsleiðslan í umbúnað at lata feroyskar sjónleikarar leggja røddir til stórar røðir av teknifilmum, so börnini kunnu hoyra meira av móðurmálinum í sjónvarpinum. Sum heild hevur sjónvarpsleiðslan ætlanir um at arbeiða meira saman við feroyskum rithøvundum, sjónleikarum og øðrum listafólki – bæði við tí fyri eyga at gera góðar og áhugaverdar feroyskar sendingar, og at styrkja feroyska mentan sum heild.

Útvarp Føroya eiger at hava eitt panel við fólk at skifta orð, hvørja ferð feroysk bók kemur á marknaðin, og prátað átti at verið við høvundin. Tí tað at fáa eina bók út á feroyskum eiger at vera stórhending. Høvdu teir offrað so nógva tíð upp á tilík spennandi avrik, sum teir t.d. offra upp á ein hondbóldsdyst millum Kyndil og VÍF, so høvdu vit knappliga flutt okkum við sjeymílafetum og skapt okkum ein pall, har malið treivst og mentist.

Meira til ungdómin

SVF miðar ímóti at gera regluligar ungdómssendingar við redaktionellum innihaldi, sum viðgera viðurskiftini hjá fór oyskum ungdómi. Tað verður ikki hildið at vera rætt, bert at borðreiða fyri ungdóminum við amerikonskum popp-sendingum.

Landsliðið

Í lötuni roynir sjónvarpsleiðslan av öllum alvi at vinna sær rættindini og neyðugu figgingina til at senda frá öllum dystunum hjá fótbaltslandsliðinum í HM-undankappingini.

Vandamál

Um sjónvarpið framvirði noyðist at húsast við sínum verandi, og sera avmarkaðu, inntökum, fer tað at gerast alsamt truplari at halda tórn, og endin kann verða, at tað verður ógjørligt at fremja bæði neyðugar og ynskiligar broytingar og ábøtur. Tann pioner-andi, sum hevur livað, síðan sjónvarpið fyri mongum árum síðani byrjaði at virka sum áhugafelagsskapur, kann ikki halda sær í longdini. Starvsfólkid í sjónvarpinum má fáa betri arbeiðssömdir og -kor. Frá almennari síðu ber ikki til framhaldandi at krevja góðsku ella kvalitetsavrik – uttan so, at starvsfólkid samstundis fær nóg góðar arbeiðsumstöður og trygd í starvi sínum. Fysiskir karmar, rakstrarilögur og góðtakiligar arbeiðsumstöður eru viðurskifti, sum mega fáast upp á pláss, um sjónvarpið veruliga skal gerast sjónvarpið hjá føroyingum – og á tann hátt veruliga vera valmøguleikin hjá okkum til allar tær fremmandu sjónvarpsrásir, sum longu nú standa hyggj-arunum í boði, og sum í framtíðini fara at gerast enn fleiri.

9. GRUNNAR

AT SØKJA ÚR TIL LISTALIGT ARBEIDI OG ÚTBÚGVING. VART VERÐUR GJØRT VIÐ, AT ÚR SUMMUM AV HESUM GRUNNUM VERÐUR STUDUL BARA LATIN, TÁ ID LÝST HEVUR VERIÐ, AT NÚ BER TIL AT SØKJA.

9.1 FØROYSKIR GRUNNAR

Dansk-Færøsk Samfunds studierejse-legat	Studningur kr. 10.000,- verður veittur til námsferð til Danmarkar. Studningurin verður veittur persónum millum 18 og 30 ár. Studningurin verður veittur einum sum ætlar sær námsferðina, við tí fyri eyga at seta seg inn í mentanarlig, t.d. sögulig, geografisk, lingvistisk ella listalig viðurskifti. Dansk-færøsk Kulturfond Statsministeriet Prins Jørgens Gård 11 1218 København K
Fjølrit	Felag fyrir feroyskar rættindaeigarar Endamál at lætta um arbeiðskorini hjá listafólk og øðrum skapandi fólk i Føroyum og at stímbla samstarvið millum listagreinirnar og felagsskapir teirra. Í hesum samstarvi verður serligur dentur lagdur á at stuðla bókmentaligt arbeiði. Fjølrit Tórugøta 20 100 Tórshavn
Gramex grunnur Føroya Tónleikarafelags	Endamál at stuðla tónleikarum fíggjarliga í sambandi við upptökum til útgávu av tónlist. Føroya Tónleikarafelag Pætursarstova 100 Tórshavn

Grunnur Onnu Djurhuus til áminnis um Sverra Fon	Úr grunninum er studningur at sökja til útgávu av bók ella bókum, ið hava bókmentaligt virði. Fróðskaparsetur Føroya Debesatrøð 100 Tórshavn
Grunnur Volker Im. Behrens til áminningar	Stuðlar ungar føroyingar í tónleikaútbúgving á stytti lestrarferð. Konsertfelagið Box 1107 110 Tórshavn
Hammers- haimbsgrunnurin	Verkevni grunsins er at styðja mentanarlige starv í Føroyum. Peningur kann tí játtast til: a) endurútgávu av feroyskum bókmentum, ið ikki meira kunnu útvegast, b) útgávu, ella stuðul til útgávu, av feroyskum bókmentum, ið nevndin metir hava týdning mentanarliga, og c) lán til tilika útgávu, ið aðrir átaka sær at gera. Hammershaimbsgrunnurin v/Jóhan Hendrik W. Poulsen Fróðskaparsetur Føroya Debesatrøð 100 Tórshavn
Happadráttar- grunnurin	Endamál: at veita studning til ávis tiltøk til frama fyrir brekað, fyrst og fremst nýskapandi og nýhugsandi tiltøk. Happadráttargrunnurin Landsskrivstovan Almanna- og heilsudeildin Box 64 110 Tórshavn

Jólamerkjagrunnurin	Peningur kann verða latin úr grunninum sum studningur (ella lán) til ávis tiltøk til frama fyrir børn, til stovnar, feløg og tilik, sum virka fyrir hesum tiltøkum.
	<p>Jólamerkjagrunnurin Almannastovan Box 196 110 Tórshavn</p>
Leikpallur Føroya	Sjónleikarfeløg/einstaklingar (áhugaleikur) og yrkisbólkar/einstaklingar hava möguleika at sökja studning til leikverk og -uppsætanir o.a. í samb. við sjónleik frá Leikpalli Føroya. Umsóknirnar skulu ávikavist sendast gjøgnum Meginfelag áhugaleikara Føroya og Leikarafelag Føroya.
	<p>Leikpallur Føroya Box 185, 110 Tórshavn</p>
Listafelag Føroya	Studningur til listafólk sum sýnt hava góðar gávur, og sum ætla sær ella eru farin uttanlands at búgva seg út í málara-, myndhøggara- ella aðrari myndlist. Umsóknir skulu stílast til Føroya Landsstýri, við øllum upplýsingum, eisini viðvíkjandi listaligari útbúgving áður og serliga viðvíkjandi teirri námsferð, peningurin ætlast nýttur til.
	<p>Listafelag Føroya 100 Tórshavn</p>
Menningargrunnur Útnorðurs	Endamál: Grunnurin veitir lán til menningarætlanir í øllum vinnugreinum á virkisøki sínum. Verkætlanir í samvinnu millum landa eru eftiryanskjandi, men ikki treyt.
	<p>Menningargrunnur Útnorðurs Engjateigur 3 Box 5410 Tlf. +354 5605400 Fax +354 5882904 125 Reykjavík Ísland</p>

Mentunar-	Endamál: at styðja starv fyri fóroyiskum máli, bókmentum, list,
grunnur Føroya	vísindum og øðrum mentanarmálum.
Løgtings	Mentunargrunnur Føroya Løgtings Tórgarðsgøtu 42 100 Tórshavn
Minningargrunnur	Endamál: at veita studning til lesandi fóroyingar, ið sækja sær
Guðnýjar og	kunnleika uttanfyri Føroyar, og studningur kann verða latin til
Jóannesar	rannsóknir í og til bókaútgávu um Kirkjubøar sögu.
Paturssonar	Minningargrunnur Guðnýjar og Jóannessar Paturssonar Føroya Banki Box 3048 110 Tórshavn
Minningar-	Endamál:
grunnur Louis	at stuðla evnaveikum og avvarðandi teirra, eisini til keyp av
Zachariassen	serliga mennandi leikum og tólum,
	at veita ískoytisstuðul til skeiðvirksemi fyri evnaveik í Før-
	oyum og uttanlands,
	at veita ískoytisstuðul til serligar ferðir fyri evnaveik innan- og
	uttanlands.
	Minningargrunnur Louis Zachariassen Javni. Landsfelag evnaveikum at bata. Box 1133 110 Tórshavn
Minnisgrunnur	Endamál: At menna og lívga um fóroyskt handarbeiði og
Sonnu av Skarði	handarbeiðsmentan og veita fólk, sum vilja sækja sær útbúgv-
	ing í handarbeiði innan tóvirki, fíggjarligan stuðul.
	Minnisgrunnur Sonnu av Skarði Tórshavnar Býráð Box 32 110 Tórshavn

Norðurlanda-húsið í Føroyum	Studningur til Álands, Grønlands og Sámalands. Til ber at sökja um ferðastyrk fyrir ein persón at fara lestrarferð til Álands, Grønlands ella Sámalands. Tey, ið sökja kunnu, eru fólk, ið arbeiða innan mentanarökið, blaðmenn og lærarar. Studningurin kann vera upp til 25.000,- dkr.
	<p style="text-align: center;">Norðurlandahúsið Box 1270 110 Tórshavn</p>
Sanglegatið til minnis um Sannu Dahl Waagstein	Endamál: Letur stuðul til sangarar, sum hava víst serstakar gávur, og sum ætla at útbúgva seg meira í solosangi.
	<p style="text-align: center;">Sanglegatið til minnis um Sannu Dahl Waagstein Tórshavnar Býráð Box 32 110 Tórshavn</p>
Stuðuls-grunnur FK	Endamál: at veita stuðul til frítíðarvirksemi og mentanarligt og brúkarapolitiskt arbeiði. Stuðulin kann latast bólkum ella einstaklingum. Stuðulin má ikki fara til rakstur.
	<p style="text-align: center;">Føroya Keypssamtøka 188 Hoyvík</p>
Útbúgvingar-grunnur Kristiliga lurtara- og síggjarafelags	Endamál: At veita fólkji peningaligan stuðul til útbúgving innan útvarp og sjónvarp sambært endamálsgrein felagsins.
	<p style="text-align: center;">Útbúgvingagrunnur Kristiliga lurtara- og síggjarafelags Jógvan Fríðriksson Gjaranes</p>
Vinnulívs-grunnurin hjá arbeiðsmarknaðinum	Vinnulívsgrunnurin hjá arbeiðsmarknaðinum stuðlar ymiskum tiltökum, ið eru vinnuni at frama. Endamál grunsins er at vera við til at betra og viðka um vinnumøguleikarnar í tí føroyska samfelagnum.
	<p style="text-align: center;">Vinnulívsgrunnurin hjá arbeiðsmarknaðinum R.C.Effersøesgøtu 30 Box 179 110 Tórshavn</p>

Vísindagrunnur**Føroya****Sparikassa**

Hevur til endamáls at veita figgjarstuðul til vísindaliga granskning av fóroyskum evnum, til fyrireiking og útgávu av vísindaverkum um somu evni og í aðrar mátar stuðla fóroyskt vísindastarv.

Søkja úr grunninum kunnu einstaklingar, stovnar og granskingsarbólkar. Fólk uttan hægri útbúgving, sum í verki hava sýnt vísindaligan fórleika, kunnu eisini søkja, men lesandi kunnu vanliga ikki søkja stuðul til tað, sum er liður í teirra kandidatútbúgving. Grunnurin letur til øll vísindi, sum hava tilknýti til fóroyskt granskingarumhvørvi.

Stuðul verður latin til útgávu av vísindaverkum, lén og samsýning í samband við granskingarverkætlanir, styttri granskingarferðir, luttku á ráðstevnum, vísindaliga útgerð, og annað, sum við nóg góðari grundgeving kann koma undir endamál grunsins.

Vísindagrunnur Føroya Sparikassa

Sverrisgøtu 3

Box 34

110 Tórshavn

Mentanarpolitikkur kostar pening.

9.2 NAKRIR NORDURLENDISKIR GRUNNAR

NORDISKA KULTURFONDEN
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33933572

NORDISKA LITTERATUR- OCH BIBLIOTEKSOMMITÉN
(NORDBOK)
Nordiska Ministerrådet
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33936344

NORDISKA KONST- OCH KONSTINDUSTRIKOMMITTÉN
(NKKK)
Nordiskt konstcentrum (NKC)
Sveaborg
FIN-00190 Helsingfors
Telefon +358 0668143
Telefax +358 0668594

NORDISKA MUSIKKKOMMITTÉN (NOMUS)
Generalsekretariatet
Schönenfeldts gränd 1
S-111 27 Stockholm
Telefon +46 87914680
Telefax +46 8213468

TEATER OG DANS I NORDEN
Vesterbrogade 26, 3. sal
DK-1620 København V
Telefon +45 31224555
Telefax + 45 31570124

NORDISK AMATØRTEATERRÅD (NAR)
Chr. Kroghs gate 32 B
N-0186 Oslo
Telefon +47 22112185
Telefax +47 221340

NORDISK FILM- & TV-FOND
Skovveien 2
N-0257 Oslo
Telefon +47 22560123
Telefax +47 22561223

SLEIPNIR
Nordisk Ministerråd, Sekretariatet
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33960202

STYRINGSGRUPPEN FOR KULTUR OG MASSEMEDIER
Nordisk Ministerråd
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33936344

NORDISKA UNGDOMSKOMMITTÉN
Nordiska Ministerrådet
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33936344

SAMISK KULTURELT SAMARBEID
Sámiráddi / Samerådet
FIN-999 80 Ohcejohka (Utsjoki)
Finland
Telefon +358 697 677 351
Telefax +358 697 677 353

NORDISK IDRETTSSAMARBEID
Føroyar:
Ítróttasamband Føroya
Postboks 1081
FR-110 Tórshavn
Telefon +298 12606
Telefax +298 19312

NorFA – NORDISK FORSKERUTDANNINGSAKADEMI
Postboks 2714
St. Hanshaugen
N-0131 Oslo
Telefon +47 22037520
Telefax +47 22037531

NORDPLUS
Nordiska Ministerrådet
NORDPLUS-sekretariatet
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33963572

NORDPLUS-junior
Nordisk Ministerråd
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33933572

NORDISKA STIPENDIEORDNINGEN FOR BALTIKUM OG
NORDVESTLIGE RUSLAND
Nordiska Ministerrådets Sekretariat
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33933572

ELEVUDVEKSLING MELLEM VESTNORDEN OG DET
ØVRIGE NORDEN
Norrøna Felagið í Føroyum
J. Paturssonargøta 24
FR-100 Tórshavn
Telefon +298 15319
Telefax +298 15727

NORDISK FOLKEHØYSKOLESTØTTE
Nordisk Ministerråds Sekretariat
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33960202

NORDISK FOLKEOPLYSNINGS- OG
VOKSENOPLÆRINGSSAMARBEJDE
Nordisk Ministerråd
Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon +45 33960200
Telefax +45 33141644

DANSK-FÆRØSK KULTURFOND
Statsministeriet
Prins Jørgens Gård 11
DK-1218 København K
Telefon +45 33922242 eller 33923300
Telefax +45 33111665

SKJAL 1:

UPPRUNALIGA UPPSKOTIÐ TIL FÍGGJAN AV LEIKPALLI FØROYA SOLEIÐIS SUM TAÐ FRAMSTÓÐ Í UPPSKOTI LANDSSTÝRISINS UM FÍGGJARLÓG FYRI 1989.

Ad. 15-15907/323037 Leikpallur Føroya.

Leikpallur Føroya.

Uppskot til fíggjarætlan fyri 1989:

Útreiðslur	kr: 4.016.000,-
Inntøkur	<u>kr. 616.000,-</u>
Javnvág	kr: 3.400.000,-
Útreiðslur í sambandi við stovnsetan.	<u>kr: 250.000,-</u>
Tilsamans at játta á fíggjarlóbini....	<u>kr: 3.650.000,-</u>

Sundurgreinan:

1. Útreiðslur:

Lønir:

a) 2 deildarleiðarar	kr: 420.000,-
b) 1 felagsskrivari	kr: 204.000,-
c) 1 húsaumsjón	kr: 204.000,-
d) 1 scenografur	<u>kr: 204.000,-</u> kr: 1.032.000,-

2. Yrkisbólkur:

1 leikstjóri	kr: 204.000,-
1 teknikkari/scenografur	kr: 204.000,-
7 leikarar	kr: 1.428.000,-
1 lærlingur	<u>kr: 103.000,-</u> kr: 1.939.000,-

3. Felagsfyrising:

Stuðul til skeiðluttøku uttanlandskr:	55.000,-
Skeiðvirksemi í Føroyum	kr: 75.000,-
Sjónleikarastevna	kr: 20.000,-
Fundarútreiðslur + umboðan	kr: 30.000,-
Útvegan av leikritum + týðingar	kr: 50.000,-
Leiga av skrivstovuhólum	kr: 30.000,-
Skrivstovuhald, prentlutir,	
blaðútgáva v.m	kr: 30.000,-
Telefon, porto, lýsingar	kr: 25.000,-
Ymiskt	<u>kr: 6.000,-</u>
	kr: 316.000,-

Leikuppsetanir:

4.	Leikstjórar uttanífrá til 3 leikir	
	hjá áhugafeløgunum á	60.000,-kr
5.	Leikstjóri úttanífrá til 1 leik hjá yrkisleikbólki	kr: 180.000,- kr: 60.000,-

6. - 3 leikir hjá yrkisbólki:

Pallur og búnar	kr: 20.000,-
Leikskrá + plakat	kr: 15.000,-
Foto	kr: 3.000,-
Upphavsrættindi	kr: 5.000,-
Leiga av sýningarhólum	kr: 20.000,-
Ferðaútreiðslur	kr: 10.000,-
Uppihald undir ferðing	kr: 30.000,-
Ymiskt	<u>kr: 15.000,-</u>
Tilsamans	163.000,-
Ferðirnar 3 = :	<u>kr: 489.000,-</u>
	<u>729.000,-</u>

Útreiðslur tilsamans: kr: 4.016.000,-

Inntøkur:

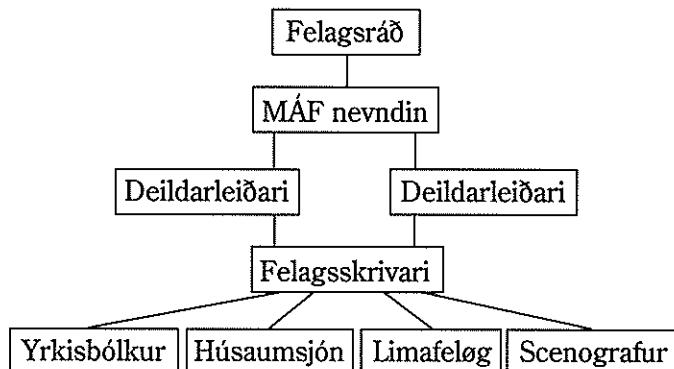
7. Stuðul úr grunnum til leikstjórar
hjá MÁF-felögunum kr: 90.000,-
8. Yrkisleíkur:
Stuðul til leikuppsetan frá
Norðurlandahúsinum kr: 168.000,-
Stuðul til leikstjóra frá do kr: 60.000,-
9. Sýningar:
60 sýningar á 80 ásk. í
Havn = 4.800 ásk. á 40 kr: 192.000,-
60 sýningar á 40 ásk. á
bygd = 2.400 ásk. á 40 kr.: 96.000,-
10 skúlasýningar á 1000 kr: 10.000,- kr: 298.000,-

Inntøkur tilsamans: Kr: 616.000,-

Viðmerkingar til uppskotið um figgjan av Leikpalli Føroya:

Um vilji er til at fremja hesi mál, kann sjónleikur gerast sjónligur í Føroyum, fylla teir karmar vit eiga og vera tyðandi tåttur í okkara mentanarlívi.

Bygnaður:

Felagsráðið er ætlað at vera ráðgevandi, sett saman av fólk við tokka til sjónleik, umboðandi fleiri listargreinir og tann almenna áskoðaran.

Hetta ráð er ólønt.

Ad. 1. Lønt verður sambært sáttmála við Starvsmannafelagið.

a. Deildarleiðararnir verða settir fyrir ávikavist áhugaleik og yrkisleik, løntir í 24. lønarflokki.

Hesir hava ábyrgdina av dagligu leiðsluni og allari samskipan.

b. Felagsskrivarın hevur skrivaravirksemið hjá leiðarunum og felagsráðnum undir hond, løntur í 20. lønarflokki.

Eisini skal felagsskrivarın vera tøkur til ávist skrivaraarbeiði hjá MÁF-feløgunum.

c. Húsaumsjónin skal vera sambindingarlið í øllum húsa-spurningum og pallviðurskiftum í Føroyum, løntur í 20. lønarflokki.

d. Scenografur: Hetta lið vantar í verandi skipan, og í feløgnum kring landið er tørvurin á vegleiðing og uppskotum til pallmyndir í sambandi við leikuppsetan.

Upplýsast kann, at stórur áhugi er fyrir hesi útbúgvning. Í fyrstu syftu koma vit at heita á okkara listarfólk til tey ávisu verkevnini.

Scenografstarvið verður lønt í 20. lønarflokki.

Ad. 2. Leikstjóri, teknikari/scenografur + leikarar verða øll lønt í 20. lønarflokki; somu lén sum programmedarbeiðarar í útvarkinum. Hesi 9 fólkini skulu fyrst og fremst gera leikir at ferðast út um landið við, harnaest skulu tey ráðgeva og leikstjórna áhugafeløgunum.

Ein lærlingur verður settur, løntur sum programmedarbeiðaranaæmingur.

Væntast kann, at yrkisbólkurin í framtíðini kemur at hava útbúgvíð fólk til at venja upp nýggjar leikarar.

Ad. 3. Tá Leikpallur Føroya verður settur á stovn, kann væntast munandi vøkstur í virkseminum bæði innan áhugaleik og yrkisleik, og eru allar útreiðslur settar eftir tí.

Ad. 4. Tær vanligu útreiðslurnar til uppsetan av leikum í MÁF-

feløgunum koma at hvila á teimum einstøku feløgunum sær, men framtíðar ynski er, at kunna bjóða sjónleikarfeløgunum leikstjóra uttanífrá til 3 av 12 ætlaðum leikum.

Hini feløgini fáa leikstjóra/ráðgeva frá yrkisbólkinum og leiðsluni.

Ad. 5. Eisini yrkisbólkurin væntar at skula hava leikstjóra uttanífrá til 1 leikuppsetan um árið.

Vit mega stremba eftir, at teir leikstjórar, ið koma handan vegin eru listarliga frammarliga, soleiðis at tað at fáa leikstjóra uttanífrá skal og má verða sum lærutið at rokna hjá teimum, sum eru við í teimum einstøku leikunum.

Ad. 6. Ætlanin er, at yrkisbólkurin skal seta 3 leikir upp um árið, harav 1 barnaleik.

Til tær vanligu útreiðslurnar í sambandi við framførslur skal viðmerkjast, at roynt verður at fáa í lag avtalu við útværpið um lýsingarkostnaðin, sum er órímuliga stórur.

Hetta kann eisini koma sjónleikarfeløgunum kring landið til góðar.

Viðvíkjandi inntøkunum er á sama hátt sum við útreiðslunum roknað við, at hvat áhugaleiki viðvíkur, so verða tað tey avvarðandi feløgini, sum fáa ágóðan av leikframførslunum.

Leikpallur Føroya útvegar teimum leikstjóra og aðra hjálp við teim settu fólkunum.

Ad. 7. Vanligt er at sökja ymiskar grunnar til leikstjóraútreiðslur, t.d. Dansk-Færøsk Kulturfond, Nordisk Teaterkommité, Mentunnargrunn Føroya Løgtings v.m.

Hetta verður at halda fram til tær einstøku leikuppsetanirnar.

Ad. 8. Ynskilit er, at Norðurlandahúsið letur hús til minst 1 leikuppsetan um árið við leikstjóra.

Hetta er munnliga givin partvís tilsøgn um.

Ad. 9. Sjónleikur hevir nógv at kappast við, hvat áskoðarum viðvíkur, so brúk verður fyri allari orku, men í fyrstu syftu eiga vit ikki at vera ov bjartskygd, hvat áskoðaratalinum viðvíkur.

Eisini er ynski hjá yrkisbólkinum at hava ein meira eksperimenterandi form.

Hetta er neyðugt lið í arbeiðinum hjá okkum at finna okkara eigna stöði á leikpalli.

Ad.10. Umframt játtanina til raksturin av Leikpalli Føroya verður neyðugt at játta pening til innbúgv v.m. til stovnsetningina.

Føroyskur mentanarpolitikkur má vera:

- at varðveita tað virðismikla í føroyeskari mentan
- at tryggja umstøðurnar í einum fjoltáttaðum mentanararbeiði um alt landið, og
- at menna möguleikarnar fyri nýskapandi mentan og list í Føroyum.

Mentan er fólkvið